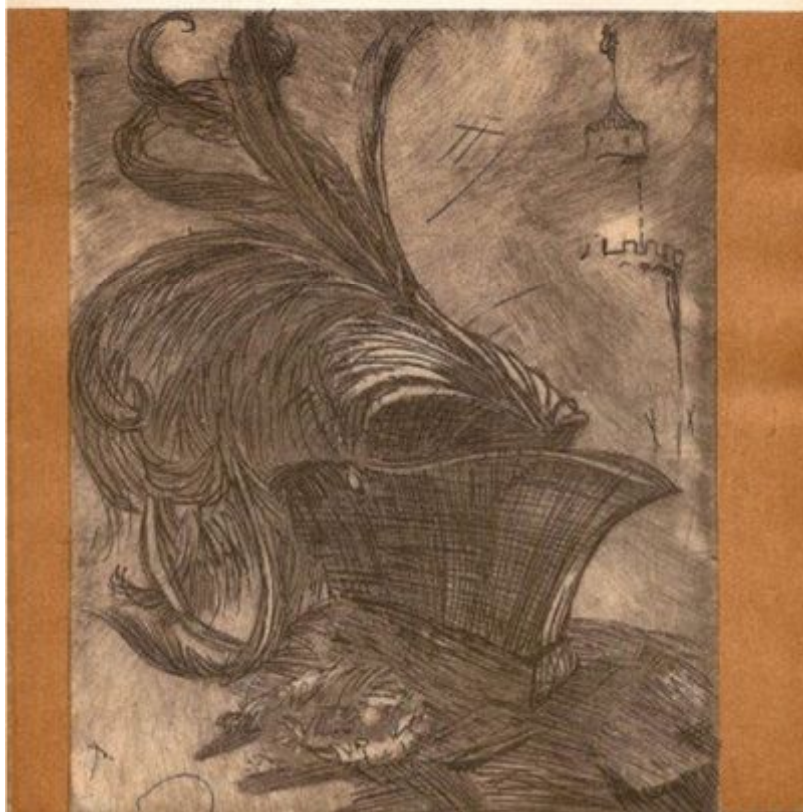

horace walpole
castelul din otranto

COLECȚIA BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

HORACE WALPOLE

CASTELUL DIN OTRANTO

Realizată după volumul apărut la Editura Minerva, București, 1982

COLECȚIA BIBLIOTECA PENTRU TOȚI [1125]

Titlul original: *The Castle of Otranto* (1764)

Traducere: Georgeta Pădureleanu

Ediție, introducere, prefață, tabele cronologice și note: Ileana Verzea

Coperta: Marcel Chirnoagă

PROZA „GOTICĂ” ENGLEZĂ sau FASCINAȚIA IMAGINAȚIEI ÎNTR-O EPOCĂ A RAȚIUNII

„Să știi, prietene, aceste născociri cu care poeții s-au străduit să amăgească lumea fac parte din acele minciuni vrednice de laudă despre care un înțelept din vechime vorbea cu încredere, astfel încât cei care amăgesc sunt mai cinstiți, iar cei amăgiți sunt mai înțelepți decât cei care nu sunt amăgiți.”

(Richard Hurd, *Eseuri morale și dialoguri politice*, Londra, 1776, vol. 3)

Îndrăznim să spunem că mai citim și astăzi cu plăcere povestiri de aventuri și mistere, distanțându-ne, firește, de aglomerarea lor de spaimă și sentimentalism. Și îndrăznim să credem că și alții vor continua să le citească din nevoia normală de divertisment narativ, pe care proza intensiv epicizată o poate în primul rând împlini. Originile publicului de romane le aflăm în secolul al XVIII-lea, când genul s-a dezvoltat cu precădere în Franța și în Anglia, iar la lărgirea lui a contribuit, fără îndoială și expansiunea la proporții și implicații de modă a prozei de senzație, în diferitele ei variante, din Anglia celei de a doua jumătăți a veacului. Și spunând proză de senzație, ne gândim la o varietate de specii, în economia cărora povestirea, romanul și romanțul își împart prioritatea, ceea ce duce, nu de puține ori, la suprapunere, adică la imposibilitatea determinării apartenenței unei scrieri.

În limba engleză terminologia este și mai diferențiată. Alături de *tale*, se folosește și *narrative* și *story*, iar *novel* este o specie deosebită de *romance* (aproximativ tradus prin *romanț*)¹. Greu de definit tocmai prin marea și diversificată arie pe care o acoperă, *novel* este delimitat în dicționarele de specialitate prin legăturile sale cu realismul. La rândul său, *romance*, este adevărat, cu o arie mai redusă, și asociată de obicei cu o lume fictivă, imaginativă, ireală, întâlnește aceleași obstacole în stabilirea unei definiții, căci sub același nume citim și poeme narrative medievale și romane cavalierești și povestiri „gotice” și romane istorice și romane sentimentale. Deosebirile s-au conturat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Într-o

---

¹ Vezi Tudor Olteanu, *Morfologia romanului european în secolul al XVIII-lea*, București, 1974, Discuții terminologice și în lucrarea *Novel and Romance 1700–1800. A Documentary Record*, edited by Ivan Williams, London, 1970, și la Hubert Teyssandier, *Les formes de la création romanesque à l'époque de Walter Scott et de Jane Austen, 1814–1820*, Paris, 1977.

scrisoare către fiul său, la 1740, lordul Chesterfield arăta că romanul este „o mică istorie galantă care trebuie să conțină multă iubire și să nu depășească unu-două volume”, în vreme ce romanțul „constă în general din douăsprezece volume, umplute toate cu fleacuri insipide de dragoste și cu aventuri din cele mai incredibile”. Disputele în jurul superiorității romanului față de romanț au continuat de pe poziții morale în deceniile care au urmat, ajungându-se până la condamnarea romanțului de către James Beattie drept o „recreație primejdioasă”. Clara Reeve în erudita ei cercetare din 1785, *Dezvoltarea romanțului în decursul timpurilor, în diferite țări și moravuri, cu observații asupra efectelor bune și rele ale acestuia, în cadrul unor conversații de seară*, propune un *distinguo* etic educativ între roman și romanț. „Romanțul este o fabulă eroică ce tratează despre personaje și lucruri fabuloase. Romanul este un tablou al vieții și moravurilor reale și al timpurilor în care este scris. Romanțul, în limbaj ales și înălțător, descrie ceea ce nu s-a întâmplat niciodată și nici nu este probabil că se va întâmpla. Romanul arată o relație familiară a acelor lucruri care se petrec în fiecare zi sub ochii noștri și care se pot întâmpla prietenilor noștri sau nouă; în forma sa desăvârșită, reprezintă fiecare scenă într-un mod atât de dezinvolt și de firesc și le face să pară atât de probabile încât ne amăgește și ne face să fim convinși (cel puțin atâta vreme cât citim) că totul este real și chiar suntem mișcați de bucuriile sau durerile personajelor din povestire de parcă ar fi ale noastre.” „În ciuda tuturor absurdităților din vechile romanțuri, ele par calculate să producă asupra moravurilor omenești efecte mai favorabile decât romanele noastre moderne. Dacă romanțul nu-i prezenta pe oameni așa cum sunt în realitate, îi prezenta mai favorabil. Eroii erau modele de curaj, adevăr, generozitate, omenie și perfectă demnitate a moravurilor. Romanul reprezintă omenirea mult prea adevărat și descrie asemenea scene de plăceri și vicii care nu sunt vrednice să vadă lumina și îi obișnuiește pe tineri cu căile răului înainte ca ei să fi intrat în lume cum se cuvine; ei expun sexul frumos ochilor lumii întregi în modul cel mai dezvățat și mai nerușinat, despuindu-le de acea modestă rezervă care este temelia grației și a demnității, vâlul pe care natura l-a menit apărării lor de privirile prea familiare, pentru a deveni numaidecât cel mai profund stimulent pentru dragoste și cea mai profundă siguranță a virtuții.” Iar în publicația *The Monthly Review* din martie 1797, citim în recenzie la un romanț de Ann Radcliffe interesante precizări teoretice cu privire la diferența specifică. Dacă romanul este o reprezentare exactă a moravurilor și personajelor din societate, o copie liberă dar fidelă, după natură, romanțul este o specie „în care descrieri elevate, personaje extravagante și întâmplări puțin probabile se combină pentru a produce emoții mai puternice decât scenele naturale

cele mai bine alese și descrise. Această specie de ficțiune este poate mai impunătoare decât cea dintâi la prima vedere: dar trăsătura care o deosebește în mod esențial de romanul autentic și-i arată imensa inferioritate este că, la fel ca secretele, încetează de a mai fi interesantă după ce nu ne mai stârnește curiozitatea; în timp ce cealaltă, la fel ca adevărul, poate fi reconsiderată și studiată cu satisfacție sporită.” Discuțiile aveau să fie continuate de pe alte poziții în veacul următor. Nathaniel Hawthorne, de pildă, sesiza diferența dintre roman și romanț în libertatea îngăduită autorilor acestuia din urmă de a avea în primul rând în vedere adevărul ideal, psihologic și mitic.

Deși socotim, în general, că proza „gotică” este reprezentată mai ales prin romanțuri, vom folosi în cursul acestui studiu și ceilalți termeni, pe de o parte pentru că ei sunt folosiți ca atare în subtitlurile operelor respective, pe de altă parte pentru că ei desemnează uneori mai precis specia discutată.

O altă precizare necesară este discuția a însuși termenului de „gotic”. Folosirea ghilimelelor denotă o denumire convențională, improprie, acceptată ca atare de unii exegeți și de unele istorii ale literaturii engleze², la care s-a ajuns printr-un dublu transfer de planuri: în primul rând din arhitectura religioasă a secolelor XII-XVI în arhitectura secolului al XVIII-lea³; în al doilea rând, din arhitectura secolului al XVIII-lea în literatura aceleiași epoci. „De la cupola Panteonului la forma ascendentă a ogivei, prelungită în jos prin scara în spirală, există aceeași deosebire care separă *Plăcerile imaginației* ale lui Addison de *Plăcerile melancoliei* ale lui Warton”.⁴

„Goticul” se referă în acest studiu la acea direcție a prozei de ficțiune dezvoltată în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (mai precis, de la apariția povestirii lui Horace Walpole, *Castelul din Otranto*, până la cele dintâi romane istorice ale lui Walter Scott) care, reflectând criza sensibilității din epocă, explorează zonele emoționale și imaginative ale conștiinței, latura irațională a personalității umane, speculând gustul pentru aspectele senzaționale și insolite ale existenței, pentru fantastic, supranatural, ingeniozitate.

Goticul ca stil a marcat o schimbare, o înnoire, determinând o epocă în istoria culturii și ilustrând astfel o ipostază a modernului, percepție care s-a

---

² Altele, de pildă *The Cambridge History of English Literature*, îl califică „roman de groază, roman de mistere, roman de suspans sau orice alt titlu îi convine mai bine”. În Franța se vorbește de roman „negru”, roman „frenetic”, cu termenul propus de Charles Nodier.

³ Vezi George Henderson, *Goticul*, traducere Gabriel Gafița, București, 1980.

⁴ Maurice Lévy, *Le roman „gothique” anglais 1764–1824*, Toulouse, 1968, p. 641.

perpetuat până în Renaștere și a fost reluată în unele țări și în secolul al XVIII-lea. Încă din veacul al XV-lea în antinomia gotic (modern) – antic (clasic), goticului i se rezerva o accepțiune exclusiv peiorativă. Antonio Filarete, autor al unui tratat de arhitectură în care constată inferioritatea goticului, își sfătuiește prietenul într-o scrisoare să nu se lase prins în mrejele stilului. „De aceea, îi implor pe toți să renunțe la acest obicei modern, iar tu nu te lăsa sfătuit de meșterii care folosesc această cărpăceală. Blestemat fie cel care a introdus-o. Cred că numai barbarii l-au putut aduce în Italia.” Și Vasari își manifesta oprobriul față de „moda germană”. Cum era de așteptat, și epoca clasică respingea acest „gust fad al ornamentelor gotice / Acești monștri odioși ai veacurilor ignorante / Ce au produs ale barbariei torente” (Molière). Valul opiniei dezaprobatore a dus la folosirea figurată a termenului, cu sensul de „barbar”, „urât”, „întunecat”, „retrograd”. Diderot îl întrebuița în această accepțiune, numind „gotic” acel comitet care a condamnat *Enciclopedia*. În Anglia, William Shenstone critică folosirea în poezie a „noptii, goticismului, confuziei și haosului absolut”. Și, totuși, în Anglia începutului de veac XVIII, ca parte a interesului mai general pentru Evul Mediu, categoria de „gotic”⁵, tot în accepțiunea de modern, încetează treptat de a mai fi asociată cu barbaria și primitivismul cuceritorilor Romei. Încă în 1621, la Oxford luase ființă o școală de reevaluare a documentelor și monumentelor saxone. Ca urmare a cercetărilor întreprinse, Roger Dodsworth și William Dugdale au publicat între 1655 și 1673 *Monasticon Anglicanum*, o erudită istorie ilustrată a construcțiilor gotice. Iar în 1707, Societatea anticarilor din Londra, urmată de societăți în diferite alte orașe, iniția o suită de vizite la castele și catedrale pentru a cerceta antichitățile gotice: ruine, manuscrise, heraldică. În 1715, prefăcătorul unei ediții din *Crăiasa zânelor* de Spencer mergea pe direcția perechii antinomice antic-modern în ipostaza roman-gotic, dar cu un acut simț de obiectivitate: „A compara poemul cu modelele antichității ar însemna să faci o paralelă între arhitectura romană și cea gotică. În cea dintâi există, fără îndoială, o măreție și o simplitate mai firească; în cea de a doua aflăm mari amestecuri de frumusețe și barbarism, sprijinite totuși de invenția unei vanități a ornamentelor inferioare; și deși unul este mai maiestuos pe ansamblu, celălalt poate fi foarte neașteptat și plăcut în părțile sale.” O publicație serioasă ca *The Gentleman's Magazine*, fondată în 1731, recomandă în 1739 într-un articol reverențios admirativ forța respectabilă, soliditatea și nobila

---

⁵ Pentru evoluția conotațiilor termenului „gotic”, vezi Paul Frankl, *The Gothic. Literary Sources and Interpretations through Eight Centuries*, Princeton, 1960 și Edward D. Seeber, *On Defining Terms, in Comparative Literature. Method and Perspective*, Carbondale, 1961.

simplitate a construcțiilor gotice civile, calități care nu au putut fi de atunci atinse de rafinamentul modern. Despre antinomia clasic-modern cu precizarea clasic-gotic vorbește în termeni echilibrați și Richard Hurd în *Scrisori despre cavalerie și romanț*, 1762, care reclamă, dacă nu o artă poetică (așa cum preconizau Batty și Langley care propuneau cinci tipuri de gotic „clasicizat”), cel puțin niște principii estetice ale goticului, pe nedrept considerat barbar. „Când un arhitect examinează o construcție gotică după norme grecești, el nu descoperă decât deformări. Dar arhitectura gotică își are propriile norme prin care, atunci când este examinată, dovedește că își are propriul merit, la fel ca și cea grecească.” Treptat, goticul începe să dobândească perspectivă istorică, pierzându-și din atributele modernității și devenind mărturie a trecutului, căruia i se opune o altă ipostază a modernului, clasicismul augustan. Încă din 1725, Alexander Pope aseamăna relația dintre opera lui Shakespeare și literatura vremii cu cea dintre un maiestuos edificiu gotic și o construcție modernă, „cea din urmă mai elegantă și mai strălucitoare, dar prima mai puternică și mai solemnă”. Și mai târziu William Hazlitt, distingând între patru tipuri de tragedie, numea gotică tragedia shakespeariană, iar S.T. Coleridge, printr-o paralelă, arăta că Panteonul se deosebește tot atât de mult de Westminster Abbey sau de domul Sf. Ștefan din Viena, precum se deosebește o tragedie de Sofocle de o dramă de Shakespeare. Iar în 1735, Samuel Boyse recomanda restaurarea vechilor construcții gotice pe care le considera superioare celor moderne.

Două circumstanțe favorizează repunerea în drepturi a goticului în secolul al XVIII-lea: resurecția trecutului național și criza sensibilității. Acum are loc prima treaptă a transferului conceptual de care aminteam înainte, căci goticul acestui veac nu este o reeditare, ci o metamorfoză prin adaptare a goticului original. Faza va fi continuată în secolul următor prin arhitectura neogotică ce culminează prin construirea Parlamentului londonez și prin cercetarea etico-estetică și psihologică a ansamblului gotic în opera lui John Ruskin și a lui August Welby Pugin. Goticul ca stil vechi este recondiționat și relansat ca modern. Modern pentru că el corespunde unei stări de spirit, unei nemulțumiri generale întemeiate pe tensiuni emoționale și dileme morale și simbolizează o atitudine față de viață, nevoia unui univers spiritual nou, compensator, cu alte cuvinte dezafilierea de rațiunea atotștiutoare, atotcuprinzătoare, atotputernică. În Anglia, spune Beverley Sprague Allen⁶, nu este vorba de o reînviere (*revival*), ci de o supraviețuire (*survival*) a goticului, ceea ce accentuează ideea de continuitate a unui stil

---

⁶ *Tides in English Taste 1619–1800, a Background for the Study of Literature*, Cambridge, Massachusetts, 1987.

vernacular. Preluând latura fantasticului, a irealului, eliberând imaginarul, fantezia, fabulosul, proza „gotică” amplifică în secolul al XVIII-lea înfruntarea mai veche dintre rațiune și imaginație.

Care era fundalul istoric pe care s-a produs în Anglia resuscitarea goticului? Aflată sub o cârmuire politică a oligarhiei *whig*, reprezentată la început de Robert Walpole, mai târziu de William Pitt, Anglia primelor decenii ale veacului al XVIII-lea a cunoscut o perioadă de relativă stabilitate și de pacificare, întreruptă doar de mișcările iacobite, de războiul maritim cu Spania și de reluarea ostilităților cu Franța, perioadă în care „s-a răspândit bunul simț și înțelepciunea în viață și gândire, s-au șlefuit manierele și s-a umanizat comportamentul”.⁷ Etapa care a urmat a însemnat angajarea Angliei într-o serie de operațiuni militare în Europa și în America și, în același timp, consolidarea supremației ei coloniale, cel puțin până la semnarea în 1776 a Declarației de independență a coloniilor de peste ocean. Dar aurita prosperitate economică de la suprafață, pe care o asigurau expansiunea industriei, a mecanismului de fabrică, reglementarea sistemului comercial și extinderea urbană, nu putea evita flagrantele disparități sociale determinate de agravarea sărăciei și a mizeriei. Pe seama latifundiilor crescânde, țăranii își pierdeau pământul, iar numărul yeomanilor era în scădere; în fabricile care înlocuiseră industria domestică salariile erau mult sub limitele unui trai modest; insalubritatea condițiilor de muncă și locuit era agravată de extinderea urbanității. Simptomele revoluției industriale de la sfârșitul veacului, cu tot cortegiul ei de implicații sociale și spirituale, au marcat deceniile de mijloc printr-o tulburare a echilibrului social și moral, prin configurarea unei stări de disatisfacție și de așteptare. Infailibila judecată cedează loc neliniștii, sensibilității acutizate din imperiul emoției și al sentimentului. Rațiunea devine insuficientă pentru explicarea fenomenelor realității. Se recurge la sondarea resorturilor inaccesibile observației directe, se caută explicații, dincolo de aparențele obiective, apelându-se nu o dată la irațional sau la o logică a irealului. Realitatea se retrage în fața imaginației, se compune o lume după legile fanteziei, ceea ce în ultimă instanță echivalează cu modul subiectiv de percepere a existenței materiale și spirituale. Criza conștiinței, reflectată încă din eseurile filosofice ale lui Berkeley și Hume prin funcția atribuită divinității și hazardului, prin locul acordat sentimentelor și afectelor în spațiul moral al comportamentului, rupe echilibrul luminilor. Dacă la început erupțiile de acest tip erau cazuri singulare, care traduceau

---

⁷ G.M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, traducere de Florica Condurachi și Dan Hurmuzescu, București, 1975, p. 586.

predispoziții temperamentale spre nevroză, morbiditate și anxietate, ele se transformă într-o stare de spirit de grup, fără o absolută generalizare, care se explică prin gradul diferit de răspuns la stresul social și psihologic al epocii. Melancolia, isteria, ipohondria reveneau frecvent în descrierea simptomelor celor mai răspândite maladii din acea vreme. Se materializează în mod diferit o reacție comună: evadarea din realitate. Fie în natură, fie în trecut, fie în imaginație. Se aleg spații și timpuri puțin concrete, o lume legendară, magică, onirică, compensând precizia prin fantezie. Contururile se estompează, planurile se suprapun, nivelurile interferează.

Alți comentatori ai „goticului” literar au interpretat fenomenul ca un reflex spiritual și emoțional al unui eveniment istoric: revoluția franceză. „Poate necesitatea, pledoaria pentru revoluții au dat naștere actualului roman. Romanul era descrierea vieții și a moravurilor omenești; dar viața și moravurile omenești descrise pot deveni obositoare... Era deci timpul să inventăm un alt mod de a-i interesa pe acești numeroși cititori... și chiar în momentul în care eram amenințați de stagnarea fanteziei s-a ivit Maximilien Robespierre”, consemna un articol din *The Monthly Magazine*, în august 1797. La fel gândea marchizul de Sade, care vedea genul ca produs indispensabil al zguduirilor revoluționare, de pe urma cărora se resimțea întreaga societate europeană. Chiar în 1927, Michael Sadleir, în *The English Association*, credea că „în aceste entuziasme timpurii ale pionierilor gotistici se pot vedea cu uimitoare claritate impulsurile care au fost exprimate în mod politic de revoluția franceză”. Ca să nu-i amintim pe suprarealiști care în anii 30 ai noștri considerau romanul „gotic” ca „patognomic al marii tulburări sociale care cuprinsese Europa la sfârșitul secolului al XVIII-lea”. „Mai puțin eveniment literar decât atitudine colectivă, genul negru va fi atunci o imagine imediată și astfel viu impresionată a acestei profunde dorințe de răsturnare care animă spiritele acestui moment, alături de teama pe care o poate produce ideea unei asemenea schimbări”.⁸ Ni se pare însă inoportun să transformăm mecanic, la literă, un fenomen de pe planul istorico-politic pe cel literar. Condiționări, fără discuție, există, dar nu în măsura unei relații directe, ci a reflectărilor unor înnoiri ale unei structuri sociale, la rândul ei economic determinată, care echivalează cu o modificare a conceptelor filosofice și a canoanelor estetice, întemeiate pe suspectarea infailibilității ordinii raționale a lumii și a societății. Armonia, echilibrul general, dovedite a fi iluzorii, lasă loc derutei, nevrozei, neliniștii, complexe și refulările se eliberează din subconștient în manifestări

---

⁸ Annie Lebrun, *Les premiers romans noirs ou l'ébauche d'une science révolutionnaire*, La Brèche, Action Surréaliste, 1965.

psihologice dramatice, recreate într-o existență psihică la nivel poetic și romanesc, într-un univers paralel văzut prin lentile deformante. Incursiunile în imaginar și fantastic sunt modalități de evadare din coerciția sistemică a unei lumi fals optimiste, instaurate de mentalitatea unui conformism moral și religios. Cu atât mai mult cu cât interesul pentru gotic este în Anglia cu mult anterior revoluției franceze, el exprimând rezultatul normal al unor stări de fapt deja sedimentate în conștiință și în spirit. Ni se pare, prin urmare, mult mai apropiată de adevăr poziția celor care afirmă că genul este într-adevăr un produs filtrat al prăbușirii feudalismului, dar nu prin revoluția franceză de la 1789, ci prin „glorioasă” revoluție engleză cu un secol mai veche. „Se înțelege astfel că evenimentele de pe continent au impulsionat «piața de grozăvii» și au accelerat ritmul producției de roman «gotic» în ultimii ani ai secolului; în ceea ce privește societatea engleză, nu se putea vorbi de o acceptare a tezelor revoluționare, ci de o reacție de apărare în fața agresiunii ideologice venite din Franța, o *regresiune* la o epocă anterioară din propriul său trecut național, o *fixare* la singurul tip de revoluție a cărei experiență o făcuse, și în care se simțea la largul său.”⁹

Semnele înnoirii emoționale apar la început în poezie în primul pătrar de veac XVIII: gustul pentru natură, înnobilarea peisajului prin ruinele evocatoare ale unei grandori dispărute, cadrul ideal pentru melancolie, reverie, spleen. Selenarul, nocturnul, dezolarea, sălbăticia ca elemente-decor ale meditației asupra problemelor fundamentale, ca și recuzita spectrală în plan vizual și sonor, completează o schiță de tablou al unor tendințe din lirica vremii, reprezentată de James Thomson, David Mallet, Robert Blair, John Dyer, James Hervey, Thomas Warton, Mark Akenside, John Cunningham, Edward Young. Și se adaugă la toate acestea culegerea lui Thomas Percy de poezie baladescă, care reînvie mentalitatea medievală a iubirii și onoarei într-un cadru de mister și superstiție. Și, de asemenea, tentativa lui James Macpherson de a plăsmui un și mai îndepărtat fond mitic celtic, compus de altfel tot din culori și sunete medievale.

Goticul secolului al XVIII-lea capătă însușiri de categorie estetică oscilând între modern și modă, sfere noționale adeseori suprapuse din cauza coincidențelor semantice. Consolidate în jurul unei discontinuități, al unei sciziuni, afirmarea noului prin negarea vechiului și prin contestarea normelor și modelelor acreditate, conceptele sunt invariante, categorii constante și repetabile cu dublă determinare: în câmpul calității și al temporalității. Asociat până la identificare cu noul, mai ales la nivel axiologic, noutatea devenind premisă a existenței estetice, modernul este

---

⁹ Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 615.

mereu apt de modernizare, după cum noul este în permanentă înnoire. Și modernul și moda se supun unui proces dialectic intern care se manifestă prin coexistența germenilor contrari: negând vechiul și demodatul, modernul și moda tind să se instituționalizeze într-o ordine și, devenind astfel la rândul lor vechi și demodate, sunt posibile de a fi ciclic negate și înlocuite, generând istoria conceptelor de modern, istoria modelelor sau a succesiunii de mode. Goticul categorial ipostaziază moda și modernul ca nouă formă de sensibilitate, configurându-se ca anticlasic, antiiluminist, antiaugustan, antirațional, antirealist, antiobiectiv, antistatic, antidogmatic, antiaristotelic. Ca modern, goticul are o implicație evaluativă pronunțată, căci în secolul al XVIII-lea noul devine condiție a valorii estetice, a frumosului, o vocație polemică și un sens al devenirii. O necesitate, modernul traduce o efervescență spirituală și este rezultat al unor adânci mutații în conștiință. Literatura „gotică”, prin reprezentanții ei de seamă, susține ideea de valoare a modernității.

Dar dacă goticul dobândește în epocă atributele de noțiune valorică, categoria estetică reprezentativă care îl înglobează și îl depășește este sublimul. Tradus în câteva ediții între anii 1742 și 1757, tratatul lui Longinus despre sublim lansează în dezbateri teoretice un concept care acoperea prin sfera lui noțională un ansamblu de calități (în abstract și în concret) vehiculate și ținute la preț în epocă. *Cercetarea filosofică a originii ideilor despre sublim și frumos* a lui Edmund Burke, din 1757, deschizând o perspectivă filosofică și estetică asupra celor două categorii, devine, cu toate contradicțiile pe care le sesizăm într-o lucrare deliberat sistemică, compendiul teoretic al încercărilor de până atunci de a explicita dimensiunile unui nou ideal estetic. Sublimul, ca rezultat al celor mai puternice emoții pe care le poate simți omul, are ca surse imediate, după Burke, reprezentările durerii și primejdiei și drept efecte încântarea, diferită de ideea de plăcere pozitivă, uimirea, „acea stare a sufletului în care toate mișcările sale sunt suspendate, cu un grad oarecare de oroare”, în sfârșit admirația, reverența și respectul, pe de o parte, compasiunea și ambiția pe de altă parte. Dar la producerea sublimului concură în același timp groaza, obscuritatea, forța, amplexarea, nemărginirea, abrupțul, privațiunile (pustietatea, bezna, singurătatea și tăcerea), adică tot acel arsenal care avea să fie exploatat, și nu peste mulți ani, nu numai de prozatorii noului val „negru”, ci de întreaga renaștere romantică. Căci, dacă este adevărat că Burke nu se desparte total de tradiția gândirii estetice a secolului luminilor, nu este mai puțin adevărat și faptul că el contrazice principiile esteticii neoclasice tocmai în partea a doua și a patra a eseului său, adică în cele XXII+XXV de secțiuni care analizează sursele, pasiunile și mecanismul de

producere a sublimului și în care dă valoare estetică fanteziei ca reacție împotriva refulării eului. Și tocmai pentru că micul tratat nu s-a referit în mod special la un anume domeniu artistic, el a servit de concentrat teoretic și literaturii și artelor frumoase. Conceptul de sublim, pe care Alexander Gottlieb Baumgarten în *Estetica* îl circumscria prin categoria de *magnitudo* și pe care Immanuel Kant în *Observațiile...* sale din 1764 îl numea *grandios*, este în fond o *demesure*, ceea ce implică îmbinarea aprecierii morale cu cea estetică. Curentul sensibilității și al preromantismului¹⁰, precum și romantismul literar au aflat mai ales în estetica sublimului o justificare a inspirației într-un univers cu proporții anticlasice: sentimente extreme generatoare de pasiuni, dar și de stări sufletești confuze, producătoare de melancolie și anxietăți, de vinovății și spaime, augmentate în coordonate spațio-temporale până atunci alungate din normele frumosului: sălbăcie pitorească, dezlănțuire de stihii, dezolare, obscuritate, fantezie și vis, vastitate, infinit, îndepărtare și imprecizie istorică, și care depășesc nu o dată cadrul terestru într-o aspirație cosmică. Adeseori, peisajul și decorul din proza „gotică” transcrie verbal vizualul din pânzele lui Claude Lorrain, Salvator Rosa, Gianbattista Piranesi, Alessandro Magnasco, Francisco Goya. Georges Poulet vedea în spațiul din proza „gotică” un „spațiu invers” care accentuează distanțele, diminuând până la anihilare umanul. „Să spunem mai curând că și Castelul din Udolpho și mănăstirea de la Sainte-Claire și închisorile Inchiziției sunt, cum sunt și *Carceri d'Invenzione*, locul misterios al înaintărilor încalcite, locul interminabilelor coborâri pe trepte șovăitoare, cu pasul tiptil și angoasat al viselor de-a lungul spiralei eului”.¹¹ Și acest lucru tocmai pentru că reliefurile „gotice” are mai curând o existență psihologică decât una fizică, recreând imaginativ o lume iluzorie. Toți cercetătorii artei fantasticului fac inerente trimiteri la goticul englez al secolului al XVIII-lea, considerat un moment în evadarea din realitate. „Neogoticul este mărturia unei nostalgii a trecutului; el exprimă o dorință de a imagina și de a reprezenta, menită să regăsească, cel puțin mental, o anume *vârstă de aur*, care, pentru oamenii clasicismului, fusese antichitatea”.¹² Epoca revolută, învăluită în misticism și în halucinații obsesive, dobândește o aură magică, vizionaristă, în care se îmbină visul și trăirea, supranaturalitatea și

---

¹⁰ Preromantismul este nu un curent cu determinare cronologică, ci un complex de mentalități în devenire. A situa acest lucru în secolul al XVIII-lea este un artificiu operațional, căci desprinderea de clasicism apăruse încă din epoca barocului. Secolul al XVIII-lea este însă pragul unor discontinuități evidente și programatice.

¹¹ Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 637.

¹² Marcel Brion, *Arta fantastică*, traducere și postfață de Modest Morariu, București, 1970, p.68.

pitorescul. Cu alte cuvinte, revenind la dimensiunile romanului, acele elemente de decor (exterior și interior, arhitectural și plastic) și psihologic propice spaimei și elevației, ororii și măreției.¹³

Făcând pasul următor, al celui de al doilea transfer de planuri de care aminteam la început, ajungem la roman ca întruchiparea (și nu numai terminologică) cea mai evidentă a resurecției gotice din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Prejudecata unor istorii literare engleze¹⁴ de a alunga din câmpul literaturii acest gen s-a dovedit de mai multă vreme a fi fost falsă, subiectivă. Încă din veacul trecut, termenul „gotic” poartă o altă încărcătură semantică, determinată de evoluția mentalității: nostalgie, legitimizarea emoției prin melancolie, sensiblerie, permeabilitate la fantezie și ireal, la imaginar și irațional, deschiderea spre natură și pitoresc, afirmarea subiectivului și a personalului. Jürgen Klein consideră metamorfoza literară a goticului „ca o importanță etapă de dezvoltare a conștiinței moderne, în măsura în care în el apare clar desprinderea subiectivității de raționalismul static-clasic care se problematizează și care se diferențiază în direcția domeniului sufletescului, al imaginativului pe de o parte, a complexității structurii conștiinței între eul empiric și cel general pe de altă parte”.¹⁵

Ingredientul principal al afirmării goticului ca modern este noutatea. *Castelul din Otranto* este pentru autorul său „o povestire miraculoasă al cărei cel mai mare merit este, mă tem, noutatea”. De fapt, pentru Walpole modernitatea are un sens deosebit, este un fel de loc comun între moda (maniera) personală și „caracterul recent al turnării ideilor și expresiilor”. Căci mai ales prin noutatea afirmată la nivelul materiei narative, al structurii de gen, al personajelor, al cadrului, al proporției își revendică astăzi romanul „gotic” drepturile pe scara esteticului.

Chiar dacă nu toți cercetătorii au căzut de acord asupra limitelor în timp ale romanului „gotic” – unii îl plasează între 1790 și 1820, excluzându-l pe Walpole, alții, înglobându-l, prelungesc până în 1824 pragul de supraviețuire – nu atât durata cât intensitatea (prin cantitatea de titluri publicate) este parametrul existenței reale a genului. Căci romanul „gotic” trăiește nu numai prin opera câtorva autori antologabili, ci prin întreaga

---

¹³ Vezi Dan Grigorescu, *Burke – un moment al prevestirii romantismului*, prefața la versiunea românească a *Cercetării filosofice a originii ideilor despre sublim și frumos*, traducere Anda Teodorescu și Andrei Bantaș, București, 1981.

¹⁴ *The Cambridge History of English Literature*, vol. XI, p. 299, afirmă că, „cu excepția a ceea ce reprezintă pentru purul specialist, nu există vreun domeniu mai neprofitabil și mai nedetectabil al literaturii”.

¹⁵ Jürgen Klein, *Der gotische Roman und die Ästhetik des Bösen*, Darmstadt, 1975, p. 8.

acea pletoară de producții romanești care, difuzate prin bibliotecile circulante ale editorilor, au degradat din punct de vedere artistic modernul în modă, dar, din punct de vedere al sociologiei lecturii, au reflectat fluctuațiile gustului.

O lectură a tuturor romanelor, romanțurilor și povestirilor „gotice” apărute în Anglia între 1765 și 1824 este astăzi o întreprindere dificilă chiar și pentru un pasionat specialist. În primul rând, pentru că o mare parte din ele s-au pierdut sau, dată fiind insuficiența tirajului, au devenit cărți rare aflate în bibliotecile personale ale unor colecționari; în al doilea rând, pentru că asemănarea lor produce sentimentul citirii repetate a uneia și aceleiași povestiri, în care doar numele personajelor și locul intrigii sunt diferite. Bibliografia lui Montague Summers¹⁶, care înregistrează un număr de peste trei mii de titluri engleze, la care se adaugă și cărți franceze, germane, spaniole, traduceri și dramatizări, dovedește o surprinzătoare monotonie a titlurilor, construite după câteva tipare unice, multiplicare în sute de variante onomastice și toponimice, care recompun o fictivă sau reală hartă engleză și europeană, populată de baroni, conți, lorzi, orfani, cavaleri, prinți, bandiți, călugări, tâlhari. La eventuale acuzații de plagiat, autorii invocau tocmai această necesitate de a lărgi, cel puțin din rațiuni de originalitate, cadrul geografic al acțiunii romanelor. Charlotte Smith, învinuită de imitație, ripostează cu vervă în prefața la romanul *The Banished Man (Exilatul)* din 1794. „Ingenioșii mei contemporani și-au însușit atât de deplin toate bastioanele și contraforții, toate turnurile și foișoarele, toate galeriile și porțile, împreună cu tot mobilierul și mantiile lor de iederă și parapetii acoperiți de mușchi, tapisieriile și vechile tablouri, cucuvelele și liliecii și corbii, încât am avut unele îndoieli dacă, pentru a evita acuzația de plagiat, nu ar fi fost mai bine să-l fi trimis sub pământ pe eroul meu, într-o aventură în orașul subteran de pe muntele Chatelet în Champagne sau chiar la Herculaneum și Pompei, unde cred că nu a mai fost plasată până acum acțiunea altor povestiri și unde ar fi fost în mai mică primejdie de a fi *din nou* învinuită de împrumuturi decât aș putea fi, să zicem, atunci când nu fac altceva decât să viziteze «licăririle lunii».”

Întâlnim astfel *Castelul* (plasat în Otranto, Arragon, Beaton, Caithness, Eridan, Hardayne, Inchvally, Montabina, Mowbray, Ollada, Roviego, St. Bernard, St. Caranza, Santa Fe, Strathmay, Tariffa, Thuilleries (sic!), Tynemouth, Villeroy, Vivaldi, Wolfenbach, Zittaw etc.), *Misterele* (petrecute în Ungaria, la Londra, în Londra modernă, la New York, în castelul Ferney, în

---

¹⁶ Montague V. Summers, *A Gothic Bibliography*, London, [1917?], 620 p. Pe baza acestui inventar, autorul a scris studiul *The Gothic Quest*, 1938.

casa Marlborough, în vechea catedrală Sf. Paul, la Oronza, la Philadelphia, la tribunalul de divorțuri, în închisorile Inchiziției etc.), *Aventurile* (ale Adelaidei, Adei, Adelinei, Azemiei, Carolinei, Clarei, Ellei, Eleonorei, Emmei, Emmelinei, Ethelindei, Geraldinei, Hyacinthei, Ingarethei, Isadorei, Juliei, Luximei, Madelinei, Margiane, Matildei, Miralbei, Rebeccăi, Rosettei, Rosinei, Rosei, Zaidei, Zenobie, Zoriadei, Zulniei, ale lui Agnès, Clariss, Emily, Jessy, Mary, dar, desigur, deși într-o mai mică măsură, și ale lui Alfred, Alphonso, Don Raphael, Don Sancho, Edmund, Fredolfo, Henry, Ormond, Rhodomaldi, Zofloya etc.) Se spun *Povestiri* (despre pasiuni, vrăji, superstiții, groază, milă, uimire), se aduc la cunoștință *Vieți, Memorii, Istorii*. Culoarea neagră se aplică nediferențiat în titluri *Stindardului, Castelului, Cavalerului, Mănăstirii, Pădurii, Tălharului, Mantiei, Măștii, Călugărului, Piratului, Hoțului, Stâncii, Ochioasei Suzana*, lui *Rollo, Văii și Vulturului*. Cele mai multe titluri sunt sintagmatice tocmai pentru a atrage atenția cititorului: *Pivnița din Toledo sau Prințesa gotică; Robert Macaire sau banditul francez în Anglia; Sclavii din lună sau urma sacului cu aur; Manfronné sau călugărul ciung; Gwelygordd sau copilul păcatului; Moștenitorul dezamăgit sau memoriile familiei Ormond; Valperga sau viața și aventurile lui Castruccio, prinț de Lucca* etc.

Romanul „gotic” supraviețuiește pe plan artistic prin câteva opere-specimen, produse ale spiritului modern, deci ale unor experimențiști și inovatori care se numesc în primul rând Horace Walpole, Ann Radcliffe, Matthew Gregory Lewis, Charles Robert Maturin, William Beckford. Clara Reeve, Sophia Lee, Charlotte Smith, Regina Maria Roche, Ann Fuller sunt și ei autorii unor abile producții ale genului care se detașează în pluton frunțaș de cohorta de imitatori și practicanți ai unor rețete de succes sigur.

O încercare de a trata unitar proza „gotică” ilustrată de maeștri nu poate avea sorti de izbândă, pentru că fiecare din cele cinci nume enumerate anterior constituie o personalitate bine conturată în originala ei creativitate: Walpole, aristocrat al luminilor cu o aspirație artistic existențială a goticului, partizan al autonomiei esteticului, este reprezentant al cutezanței moderne ce se traduce prin erupția imaginarului și a fantasticului într-o epocă a rațiunii; Ann Radcliffe, cu o vocație preponderent epică, cu darul narațiunii de suspans, al sceneriei teribile și al descrierii picturale evocatoare, face concesiile gustului burghez convențional prin *happy-end*, sentimentalism, inserții de poezie lirică și „iluminarea” obscurităților supranaturale și este punctul de plecare al unei direcții în proza „gotică” ce va inunda piața engleză în pragul secolului următor; M.G. Lewis, nutrit la școala folclorului neoromantic englez și german și la *Sturm und Drang*, cu o obsedantă pasiune a descoperirii malignului și a înspăimântătorului, fascinat de

implicațiile estetice ale unor categorii etice ale supranaturalului și subumanului, este, de fapt, cel dintâi autor englez de romane de groază, recuperabile literar prin forța epică, prin fiorul dramatic și prin ingeniozitatea epico-caracterologică și, deși a șocat și indignat prin oroare și senzualitate morbidă publicul, a determinat direcția macabră și grotescă a sublitteraturii din perioada următoare; C.R. Maturin, cu geniul inventivității narative, cu patosul filosofic, înclinat spre cunoaștere existențială și spre scrutarea zonelor abisale ale conștiinței, este scriitorul la care goticul depășește exteriorul, sublimându-se la nivel psihologic, într-o încercare faustică de a transcende limitele umanului și ale realului; Beckford, eruditul, este îndrăgostit de Orient și ezoterie, instruit nu numai la Halima, ci și la Koran și la celebra *Bibliothèque orientale, ou dictionnaire universel, contenant tout ce qui regarde la connaissance des peuples d'Orient*, a lui B. d'Herbelot de Molainville și Galland, din 1697, a cărei apartenență la curentul „gotic” rămâne discutabilă, îmbogățește complementar sfera termenului, căci cu totul altul este cadrul, acel mirific exotic mistic care găzduiește în acest caz misterul, senzația, dovedind capacitățile de interiorizare, de psihologizare ale viziunii „gotice”, prevestitoare a artei decadente. Numai o tratare monografică este în măsură să le surprindă relieful, lucru pe care îl vom rezerva autorilor și în volumele ce vor urma.

Clasificarea schițată mai sus nu ține seama de cronologie. Numai în cazul lui Walpole calitatea de cap de serie este dublă. Cel dintâi roman „gotic” din literatura engleză, *Castelul din Otranto* a avut, totuși, un precedent pe care istoricii l-au descoperit nu atât în romanul istoric *Longsword, Earl of Salisbury* (Longsword, conte de Salisbury), 1762, al lui Thomas Leland, cât în capitolul 62 din romanul *Ferdinand, Count Fathom* (Ferdinand, conte Fathom) din 1753 al lui T.G. Smollett, în scena în care Renaldo vizitează locul unde este îngropată Serafina (Monimia). Prin atmosferă și decor, acest episod pare într-adevăr îndreptățit să-și revendice dreptul de a fi prima scenă „gotică” din proza engleză. „Neobișnuita beznă a nopții, tăcerea solemnă, poziția singuratică a locului, erau în conspirație cu venirea lui și cu înfricoșătoarele închipuiri ale fanteziei sale, producând o adevărată culme a așteptării sumbre pe care nimic pe lume nu l-ar fi putut convinge să o dezamăgească. Orologiul bătu ceasul douăsprezece, cucuveaua țipă strident de pe parapetul în ruină, ușa îi fu deschisă de gropar, care la lumina unei torțe pâlâpânde îi conduse pe disperatul îndrăgostit spre o insuliță pustie, unde, bătând cu piciorul în pământ, spuse: «Aici zace îngropată tânăra doamnă».” Walpole nu a făcut însă școală. El a rămas un caz în proza vremii. Chiar și Clara Reeve, pe care el o socotea o imitatoare lipsită de har, și-a definit în mod diametral opus concepția asupra romanțului. În ceea ce o

privește, Ann Radcliffe a determinat ea însăși o direcție, afirmându-se ca o originală (în limitele unor convenții romanești) autoare de proză „gotică” cu tentă moral educativă.

Dacă în primul eșalon amintit mai sus singura romancieră este Ann Radcliffe, în rândul al doilea, ca să nu mai vorbim de foarte numeroasele autoare de ieftine romane în serie, monopolul par să îl dețină scriitoarele.¹⁷ Sensibilitatea feminină, în aparență mai receptivă la nou, este însă dublată de conservatorism și convenționalism care o mențin în limitele mentalității burgheze tradiționale care preferă bătutele căi ale sentimentalismului moralizator aventurii derutante în supranatural. Tocmai de aceea în opera Annei Radcliffe și a Clarei Reeve fantasticul și miraculosul sunt în final elucidate prin restabilirea dimensiunilor raționale. Supranaturalul, după ce a fost folosit ca instrument de senzație, este readus în limitele plauzibilului, nu rămâne suspendat în planul estetic-emoțional al unei conștiințe neliniștite. De aceea nu din Radcliffe, ci din Walpole se revendică suprarealiștii secolului nostru. De aici și prozaismul terestru al finalurilor fericite din romanele Annei Radcliffe, destinate a menaja un public susceptibil, roman care, fără sceneria lor de groază și mister, ar fi putut fi niște cumiști romane sentimentale în maniera lui Richardson. Refuzând iraționalul și supranaturalul, cărora le oferă în toate romanele o cheie rațională și naturală, Ann Radcliffe se încadrează mai bine decât Walpole tradiției mentale engleze amatoare de povești fantastice și aventuroase numai atâta timp cât binecunoscutul *commonsense* nu se afla în primejdie. „Fleacuri germane inima-mi engleză n-o pot stăpâni / Căci nu-i deprinsă a se speria de zgomote de oase sau de stafii”, glăsuia reacția conservatoare a bunului simț. „O altă categorie de autori de romane care și-au căutat materialul în evenimentele fabuloase ale epocilor de demult au dispărut în mare măsură, consemna cu satisfacție, în 1805, *Flowers of Literature*; și nu mai suntem inundați de povestiri de groază despre castele, strigoi și grote; aceste zboruri ale imaginației au dat loc subiectelor mai raționale despre dragoste și curtenie care se sfârșesc, ca toate comedii moderne, prin sfânta instituție a matrimoniului.” Așa se explică, pe de altă parte, popularitatea Annei Radcliffe față de succesul pe care l-am putea numi „elitar” al lui Walpole și, pe de altă parte, faptul că nu Walpole, ci Radcliffe a produs prozeliții și imitatorii acelei armate de povestitori care au continuat să scrie

---

¹⁷ Vezi Philippe Séjourné, *Aspects généraux du roman féminin en Angleterre de 1740 à 1800*, Paris, 1965. „Sexul frumos părăsește panglicile trandafirii pentru idei negre”, remarcă malițios un contemporan. M. Lévy arată că din 290 de autori de romane „gotice”, 170 sunt femei.

în maniera neagră până spre mijlocul secolului trecut. Se adaugă, desigur, la aceasta și distanța în timp scursă între publicarea *Castelului din Otranto*, 1764, și a celui dintâi roman al lui Radcliffe din 1789, *Castelele lui Athlin și Dunbayne*, timp în care publicul a avut timp să se dezmeticească de pe urma „șocului” lui Walpole. „Adevărata natură a așa-numitului roman gotic a fost greșit înțeleasă, afirmă James R. Foster; criticii care accentuau supranaturalul ca elementul distinctiv și cel mai semnificativ au făcut acest lucru în ciuda faptului că o parte din masa prozei pe care susțin că o descriu este în mod deschis controlată de un raționalism care interzice tot ceea ce depășește o simplă joacă cu aparențele miraculosului... Romanul care și-a conturat o fază din dezvoltarea sa cu Ann Radcliffe se juca cu stafii, dar scopul lui principal era evident să povestească o istorie sentimentală de aventuri”.¹⁸

Clara Reeve, de altfel, reduce la proporții de melodramă burgheză fantezia lui Walpole, pe care îl și mustră pentru încălcarea normelor verosimilului și care, la rândul lui, nu se arată deloc entuziasmat de romanul „prozelitei” sale, pe care îl socoate un „caput mortuum”. „Ai văzut *Bătrânul baron englez*, povestire gotică, scrisă în mod mărturisit ca imitație la Otranto, dar redusă la rațiune și probabilitate? Este atât de probabilă încât orice proces de omucidere de la vechiul tribunal Bailey ar putea oferi o poveste mai interesantă”, îi scria Walpole prietenului său Mason după lectura cărții. „Este atât de golită de miraculos încât, cu excepția unei încercări stângace de a folosi câțiva strigoi, este cel mai insipid și plicticos fleac pe care l-ai văzut vreodată. Și, bineînțeles, nici nu te face să râzi, căci ceea ce te adoarme rareori te poate înveseli.” Un punct de vedere care traduce în expresii colocviale o dispută estetică. Ca aplicare a propriilor sale opinii, autoarea își concepuse romanul sub titlul ostentativ *The Champion of Virtue (Partizantul virtuții)*, pe care l-a schimbat apoi în mai atractivul *The Old English Baron (Bătrânul baron englez)*. Aceleași prudente explicații ale supranaturalului le oferă și Sophia Lee în romanul *The Recess (Subterana)*, a cărui intrigă ce aduce aminte de *Cleveland* al abatelui Prévost, pe care critica îl plasează, alături de romanele lui Baculard d’Arnaud, la începuturile genului negru în Franța, se desfășoară într-un cadru istoric nu prea îndepărtat, dar voalat de coloratura legendară: vremea Mariei Stuart. Edward Moore, autorul acelor *Mysteries of Hungary, a Romantic History of the Fifteenth Century (Misterele Ungariei, o istorie romantică din secolul al XV-lea)*, 1816, în care, ca o curiozitate pentru cititorul român, întâlnim prezența unei „frății de Moldawitz”, explică în detalii mecanismul

---

¹⁸ Apud Philippe Ségourné, *op. cit.*, pp. 164–165.

producerii supranaturalului. „...Dar amăgirea mulțimii... era efectuată cu ajutorul unor oglinzi puternic luminate, atât de dibaci așezate încât să populeze locul cu mulțimi. Alteori se recurgea la procese chimice, cunoscute pe atunci doar de câțiva, și la reprezentări optice, de atunci cunoscute sub numele de fantasmagoria și care nu dădeau niciodată greș în a stârni sentimente de groază și de neliniște. Cu ajutorul influenței acestora și a agenților secreți, în diverse castele se construiau căi tainice de comunicare.”

Ca în majoritatea producțiilor preponderent românești, intriga este reductibilă la câteva scheme situaționale, prelucrate într-o țesătură bogată de evenimente, în care evoluează o suită de personaje care parcurg întreaga gamă de calități și defecte.

Schemele narrative ar putea alcătui, ca și în cazul folclorului, un inventar de teme și motive sau, cel puțin, o serie de tipare constante adaptabile variațiunilor. La invarianta stare de echilibru preconflictuală – conflict dramatic violent – restabilirea echilibrului/ruperea lui definitivă constatăm mai multe posibilități:

O tânără (de stirpe nobilă, frumoasă și inocentă, de obicei orfană) este supusă asediului unui dubios personaj misterios (uzurpator, tiran, tâlhar, ucigaș), de care până la urmă scapă, grație intervenției unui viteaz tânăr (și el frumos, nobil sau bogat) care o repune în drepturile la succesiune. Un personaj misterios mărturisește pe patul de moarte, cu scopul exorcizării, aventurile incredibile (piraterie, magie, dragoste, crimă) prin care a trecut, prilejul depanării unor extraordinare povestiri, fiecare la rândul ei încadrându-se într-un prototip. Copila unor nobili scăpătați este sortită vieții monahale, prilej de a cunoaște corupția din sânul bisericii (de obicei catolice), de care sau scapă prin înfruntarea bravă a primejdiei (secondată adeseori de tânărul iubit) sau care o împinge să-și pună capăt zilelor. În burlesca *Il castello di Grimgothico* din cadrul romanului lui Eaton Stannard Barrett, *The Heroina or the Adventures of Cherubine (Eroina sau aventurile Cherubinei)*, 1813, se parodiază, de altfel, cronologia evenimentelor din viața eroinei: 1) eroina se întâlnește cu eroul; 2) se înfiripă iubirea; 3) ea este salvată pe neașteptate de la moarte de iubitul venit de departe; 4) personajele care intervin pe parcursul acțiunii se dovedesc a fi ori prieteni, ori dușmani; 5) eroina își descoperă familia, bogăția, rangul și se căsătorește cu cel iubit. Exemplele care ilustrează înrudirile de scheme narrative, deși nu sugerează nici pe departe inventivitatea epică a unor autori care deprinseseră meșteșugul povestirii de senzație pe gustul publicului, demonstrează transformarea lor în convenții românești cu care cititorii se familiarizaseră și pe care le așteptau cu acel „chin al suspansului și cu irezistibila dorință de a-și satisface curiozitatea”, cum spunea John Aitkin în

eseul *Asupra plăcerii provenite de la obiectele de spaimă*: „Preferăm să suferim chinul dureros al unei emoții violente decât să îndurăm neliniștitoarea sete a unei dorințe neîmplinite”. Rareori, doar în cazul lui Walpole, acțiunea urmează o linearitate ușor detectabilă. În romanele Annei Radcliffe, din intriga principală se desfac căile conflictelor secundare, a căror rezolvare succesivă contribuie la soluționarea finală într-o structură armonică. Cea mai complexă țesătură epică o oferă *Melmoth the Wanderer* (*Melmoth răătăcitorul*), de Maturin unde, pe principiul cutiilor chinezești, narațiunile decurg una din cealaltă, dar nu într-o strictă determinare, ci păstrându-și autonomia episodică. Proza „gotică”, prin excelență romanească, s-a dovedit un util exercițiu narativ, de prelucrare ingenioasă a unui material factic, dar, în primul rând, un domeniu în care fantezia epică s-a putut desfășura nestingherită.

Al doilea element important este atmosfera și decorul în care se desfășoară acțiunea, care, la rândul lor, reiterează procedeul temei cu variațiuni și au ca principală menire accentuarea stării de tensiune și curiozitate. Misteriosul, imprevizibilul, fantasticul, coșmarescul, diabolicul, magicul, aventurosul sunt dimensiunile emoționale ale universului acestui tip de proză, materializat într-un decor de *Wunderkammer*, de bazar de bizarerii și de orori, sau, cum spunea Marcel Brion, un amestec de bălci, de muzeu și de laborator de alchimie, în care se îngrămădesc armuri, schelete, tablouri însângerate, statui vorbitoare, monștri sau strigoi, unelte de tortură, mecanisme infernale, instrumente de experiență, văluri și mantii negre, giuvaeruri și relicve de familie, vestimente sfâșiate și pătate de sânge, însemne ale autorității uzurpate, documente și sigilii, chei ruginite de la tăinuțe încuiate, ale căror secrete sunt învăluite într-o stranie sonoritate de melopee și de gemete, de scârțâit de porți grele și de voci de pe alte tărâmurii. Fie că este explicat, fie că rămâne o enigmă, supranaturalul, ca și iraționalul, dă nota dominantă a atmosferei generatoare de spaime, anxietăți, panică, exaltare, melancolie, abulie. Dacă Walpole nu depășește normele fantasticului de basm, iar Radcliffe exclude în ultimă instanță probabilitatea miraculosului, Lewis, Maturin și Beckford, folosind copios agenția supranaturalului, o suprapun cu cea a ocultului într-o frenetică dezlănțuire de fantezie neagră, în care registrul diabolic devine stâlp de rezistență. Faptul că atmosfera și decorul sunt factori fundamentali în romanul „gotic” explică preocuparea autorilor pentru aparențe și fenomene pe seama neglijării totale a esențelor. Tehnica lor, în primul rând dramatică și plastică, este modelată pe tiparele spectacolelor de teatru din epocă, lucru evident, de altfel, și în manevrarea personajelor.

Parcurgând trama epică contorsionată într-un cadru de suspans, personajele ne apar convenționale întrupări de virtuți și de vicii, îngeri sau demoni, victime sau călăi, slugi credincioase sau vândute, care exclud evoluția caracterologică și nu cunosc motivația psihologică, simple marionete ca în spectacolele medievale sau de *Grand Guignol*. Speriați să pătrundă în resorturile intime ale eroilor sau, pur și simplu, inapți de luciditate introspectivă, autorii notează reacțiile fizice și emoționale ale personajelor, lăsând cu totul nerezolvat aspectul psihologic din punct de vedere analitic. După modelul artei actoricești a vremii, eroii se comportă teatral, mizând mai ales pe mimică și gestică, ca într-un spectacol naiv regizat. Când eroina este disperată, înfricoșată, uneori chiar și fericită, ea leșină, lucru care îl scutește pe autor de la orice comentariu. Macaulay, care a avut curiozitatea să numere de câte ori leșină personajele dintr-o operă luată la întâmplare, *San Sebastiano* de Kitty Cuthbertson, a ajuns la cifra record de unsprezece, iar Virginia Woolf, nu mai puțin exasperată de stereotipia reacțiilor eroilor, nota: „Și femeile care scot țipete ascuțite și cad leșinate o fac în același fel. Acesta este unul din motivele pentru care este extrem de dificil să scrii o poveste de groază care să continue să șocheze fără a deveni mai întâi insipidă și apoi ridicolă.” O infailibilă metodă de caracterizare la care recurg aproape toți autorii este diferențierea prin stilul de vorbire: eroii folosesc un elegant și manierat limbaj, pe când geniile răului proferează blasfemii, injurii, delirează sau păstrează o premonitoare tăcere. Limbajul cu funcție de diferențiere socială este un procedeu mai vechi, pe care Walpole cel puțin susține că l-a preluat de la Shakespeare, de altfel modelul recunoscut al tuturor autorilor de povestiri „gotice”, pentru care reprezenta parangonul calităților naționale. Nenumărate citate, epigrafe și *motto*-uri stau mărturie unei asidue frecvențări a scriitorului. Mai convingătoare sunt personajele care polarizează maleficul, acei sumbri scelerăți, unii devenind prin forța pasiunii prototipuri într-o familie tipologică. Montoni și Schedoni (la Radcliffe), Ambrosio (la Lewis), Melmoth (la Maturin), Vathek (la Beckford) întruchipează malignul în haină laică și religioasă, pământească și cosmică, din care se vor întrupa eroii romantici ai secolului al XIX-lea de la Byron la Lermontov, de la Scott la Nerval.

Arătam la început că goticul în literatură este ipostază nu numai a modernului, ci și a modelului. Reprezentând o momentană și fluctuantă pseudosupremație a noutății, moda receptează mirajul modernului doar epidermic. Un capriciu, o fantezie, un simulacru de modern, moda ca fenomen sociologic depășește, dar include culturalul; și, pe un plan mai general, presupune prin excedare modernul, după cum și acesta inițiază, dar se desparte de modă. Fenomen de aparență, moda câștigă în suprafață ceea

ce pierde în profunzime; imitarea se face în dauna asimilării organice; multiplicarea modelului înseamnă demonetizarea lui prin inflație. Exacerbând noul, duce la saturație de modern, provocând revulsie și reacție. Vogue, sinonim recent și restrictiv al modei, accentuează și o altă latură a fenomenului: sensibilitatea la un model reputat din alt spațiu, pe care îl copiază printr-o falsă simultaneitate, importându-l sau adoptându-l fără a-l adapta. În esență, modernul susține ideea originalității, a creației, în timp ce fiziologia modei este imitația. Cel dintâi trăiește prin unicate, cea de a doua stimulează producția de serie, în proliferarea căreia stă propria-i desființare. Fiecărei epoci îi corespunde o anumită categorie specifică de modern, dar aceeași epocă poate fi martora unei succesiuni de mode. Insuficiența valorică a modei duce la marcata ei saturabilitate, de unde, în goana după originalitate cu orice preț, reactualizarea unui modern perimat. Și acesta este cazul modei „gotice” care s-a dezlănțuit în Anglia, și nu atât în literatură, cel puțin într-o perioadă de început, cât în arhitectură, în grădinărit¹⁹, în decorații interioare. „Englezii, consemna un călător francez²⁰, se arată în general foarte respectuoși față de genul gotic. Toată lumea se gotizează.” Deci, cel puțin în primul sfert de veac XIX, când a fost făcută observația de mai sus, goticul continua să aibă putere de seducție mai ales pe un plan exterior care, se presupune, atrăgea cel dintâi atenția vizitatorilor străini. *Furor gotica* a contaminat literatura în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea când, involuntar, romanul cu aptitudini de modernitate și-a creat un implicit cod ficțional care a devenit primul germene al stabilizării, ceea ce a echivalat cu o întoarcere de 180° de la modern. Romanele, romanțurile, povestirile „gotice”, ale căror titluri nici nu mai încearcă să mascheze tiparul comun Radcliffe-Lewis degenerază într-o literatură melodramatică și de teroare, reiterând în variante greu de deosebit același prototip epic și tipologic. Multiplicarea variantelor, dirijată în exclusivitate de rațiuni comerciale, supralicitând o falsă noutate, duce la perimarea temei. Reducerea variantelor la prototip este primul simptom al înghețării noului, al reducerii la convenție și clișeu. Exagerarea extremelor reverberează, având ca efect minimalizarea și ridicolul. Senzația cu orice preț stă la limita prostului gust. De altfel, esteticul se subordonează până la anularea efectului emoțional.

---

¹⁹ Amănunte privind arta celebrelor „jardins anglais” și arta decorațiilor interioare vezi la H.A. Beers, *English Romanticism in the XVIIIth Century*, London, 1899.

²⁰ Adolphe Blanqui, *Voyage d'Un Jeune Français En Angleterre Pendant l'Automne De 1823*.

Premisele materiale care au asigurat popularizarea genului au fost oferite de coincidența cererii și a ofertei. Editorii și comercianții de carte au speculat preferințele publicului cititor cumpărător, de diferite vârste și categorii sociale, în continuă creștere prin tipărirea în ediții ieftine ușor colportabile a unor lucrări de religie, istorie, literatură, necromanție, bucătărie etc. care alcătuiesc o primă formă a literaturii populare, barometrul cel mai sensibil întrebuințat în studiile de sociologie a culturii. Căci, în ciuda inferiorității lor artistice, această „adunătură dispartată de orori fără nume și de excentricități «frenetice»”²¹, de produse „pe bandă”, are o unitară forță de afirmare ca document de istorie și sociologie.

Romanele „gotice” scrise după rețetă de literatori sau neprofesioniști, semnate sau păstrând un prudent, dar onorabil, anonimul („o tânără doamnă”, „o fiică de pastor”, „un aristocrat de la Oxford” etc.), circulau, împreună cu broșuri și *chapbooks* (ediții ieftine ale unor culegeri de versuri, cântece, ghicitori), și prin bibliotecile ambulante care funcționau încă din 1740. În 1791 se citeau de patru ori mai multe cărți decât cu douăzeci de ani în urmă, consemna în *Memoriile* sale unul din cunoscuții editori ai timpului, James Lackington. Și, alături de întreprinderea lui Lackington, întâlnim pe cele ale lui Bell și Lane, cu sucursale în provincie și chiar peste ocean. Minerva Press a lui William Lane, activă în perioada 1770–1820, s-a impus ca o inepuizabilă sursă de romane „gotice”, stimulând ceea ce Lévy numește manifestarea cea mai spectaculoasă a unei specii de „dereglare colectivă a gustului”. Cotele maxime le-a înregistrat tipărirea de proză „gotică” în 1796, 1800 și 1810. Publicarea de povestiri de senzație a continuat și mai târziu, până spre sfârșitul secolului trecut, afirmă Montague Summers, numai că producția de după 1830 s-a îndepărtat tot mai mult de granițele literarului, fiind uneori o simplă transcriere a obsesiilor maladive, o adevărată etalare a ororilor și obscenităților. „Romanul gotic s-a prăbușit și a devenit un vulgar roman «criminal». Spiritul de melodramă și de teroare (care numai în constumația fantastică este spirit de evadare) a rezistat necontrolat și rezistă și astăzi”, spunea Michael Sadleir. Abuzul de crime și vulgarități care are în vedere numai reacția emoțională brutală accelerează degenerescența irecuperabilă a genului. Iată cum speculau gustul îndoielnic pentru morbiditate și senzualitate din romanul lui Lewis, *The Monk (Călugărul)*, editorii de subliteratură care puseseră în 1818 în circulație romanul într-o versiune pirat: „*Călugărul*, romanț în care se zugrăvesc minunatele aventuri ale fratelui Ambrosio din ordinul capucinilor, care a fost abătut de la calea virtuții prin vicleniile unui diavol cu chip de femeie care a pătruns în

---

²¹ Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 440.

mănăstire sub mască de novice și care, după ce l-a făcut să-și piardă jurământul de celibat, i-a oferit o ramură de mirt fermecat cu care să o seducă pe frumoasa Antonia din Madrid; cum a fost el surprins în iatacul fetei de mama ei pe care a ucis-o pentru a-și păstra crima în taină; și amănuntele mijloacelor prin care el a făcut ca trupul Antoniei să fie dus în timpul somnului în bolta lugubră din propria sa mănăstire, unde și-a pus în aplicare mașinațiunile diabolice asupra inocentei fecioare, pe care a asasinat-o apoi cu pumnalul care îi fusese oferit de necuratul care îl slujea și care l-a trădat după aceea judecătorilor Inchiziției, în temnițele căreia este închis și suferă torturi; și cum, pentru a scăpa de acolo, își închină sufletul și trupul diavolului care îl amăgește și îl condamnă la moartea cea mai umilitoare".²²

Și, totuși, chiar în paralel cu nesfârșitele povestiri de teroare și erotism, exista o altă categorie de minore istorisiri „gotice” care, scrise de autoare ce, dorind numai să delecteze cu aventuri cititorii, nu intenționau în niciun caz să scandalizeze bunele cuviințe. Romanele erau însoțite de prefete sau epiloguri moralizatoare care susțineau de bună credință țelul didactic și educativ al cărților ale căror pagini „deschise unor asemenea subiecte care tindeau spre binele public – nu vor fi niciodată pătate de ceea ce va ofensa spiritul sau va corupe inima – și nici nu vor fi instrument al damnării personale sau al anchetei publice”. „Întrucât sunt animată de un scop dublu de a le instrui și de a le desfăta pe tinerele de sexul meu, scria romanciera Eugenia de Acton, este absolut necesar să... îmbin un sistem scurt, dar cuprinzător, de moralitate cu o povestire probabilă.” Romane de Regina Maria Roche, Mrs. Martin, Mrs. Meeke, Mrs. Llewellyn, Eleanor Sleath, A.J. Crandolph, Francis Lathom, publicate în primul deceniu al noului veac, ofereau, cum arată una dintre autoare, „o recreație foarte inocentă, dacă nu chiar foarte profitabilă”. Educate la morala luminilor, scriitoarele înfățișau viciul cât mai negru pentru ca prin contrast să apară strălucirea virtuții ideale. Până și modelul shakespearian era îngustat în tiparele onorabilității. Într-un decor „gotic” (alteori și cadrul medieval dispărea din asemenea romane), fundal propice neliniștii sau spaimei, evoluau eroine virtuose și demne, ce știau să-și protejeze fericirea și pudoarea în fața asalturilor dezlănțuite ale ticăloșilor sortiți pierii. Amanda Fitzalan (din romanul *The Children of the Abbey, Copiii de la mănăstire*, 1796, de Maria Regina Roche, roman tipărit în numeroase ediții până în 1882) îi rezistă lui Belgrave tot așa cum Clarissa Harlowe îl respinsese pe Lovelace. Feminitatea curajoasă și

---

²² Titlul este reprodus de L.F. Peck în cartea sa *The Life of Matthew Gregory Lewis*, Cambridge, Massachusetts, 1961

nobilă își spune cuvântul în romanele scrise mai ales de femei, ca formă de protest implicit împotriva prejudecăților de orice fel care le afectau. Incongruența cadrului feudal și a moravurilor de salon din secolul al XVIII-lea a fost nu o dată sesizată de comentatori. Acest tip de romane „gotice” se afirmă ca o treaptă electică și compozită, în continuitatea prozei sentimentale, sociale și psihologice engleze. „Ceea ce a produs doamna Roche este o formă ciudat de hibridă în care temerile anxioase ale goticului radcliffian sunt reproduse în lumea lui Fanny Burney, în timp de umbra lui Richardson plutește în fundal, arătând înainte spre lumea lui Jane Austen”.²³

Povestirea de groază și povestirea sentimental moralizatoare nu epuizează varietatea romanului „gotic” englez până în anii '20 ai secolului al XIX-lea. E.A. Baker distingea alături de romanul negru povestirea orientală reprezentată de Beckford, romanul „socialist” cu coloratură detectivistă, romanul inițiativ, ezoteric, direcții ilustrate de William Godwin. Alți istorici literari adaugă aici povestirea cu vampiri, cu o bogată progenie în veacul trecut, care își are originea pe teren englez, în *The Vampyre* (*Vampirul*), 1819, roman de John William Polidori, din cercul prietenilor lui Byron și Shelley, și tema faustică și a dublului prelucrată de Mary Shelley în 1818 în *Frankenstein, or the Modern Prometheus* (*Frankenstein sau Prometeul modern*). Și enumerarea ar putea continua până în punctul în care diversitatea de teme și de procedee stă la originea altor tipuri de romane neasimilabile cu cele „gotice”, dar în care influența de detaliu face utilă o raportare la genul românesc practicat de generațiile anterioare.

Producția în masă de romane de senzație și mister a determinat inerenta reacție prin ofensivă promptă și eficientă. Speriați de „furia gotică”, de gustul „parvenit” pentru gotic, adepții clasicismului sau, pur și simplu, minți echilibrate opuse exagerărilor recurseseră încă de la primele simptome ale modei în arhitectură și decorațiuni la comentariul ironic. Încă în 1753 William Whitehead, referindu-se la o perioadă deja aparținând trecutului, scria în publicația condusă de Edward Moore, *The World*: „Acum câțiva ani totul era gotic; casele noastre, paturile noastre, bibliotecile noastre și canapelele noastre erau toate copiate după anumite părți ale vechilor noastre catedrale... Aceste lucruri, oricât ar părea de ciudat și oricât de nevrednice ar fi de numele de GUST, erau cultivate, erau admirate și își mai au și azi partizani în diferite locuri din Anglia. Există aici ceva înrudit, se spune, cu vechea noastră constituție gotică; eu aș spune mai degrabă cu ideea noastră modernă de libertate care dă fiecăruia privilegiul de a face pe

---

²³ Coral Ann Howells, *Love, Mystery, and Misery. Feeling Gothic Fiction*, University of London, 1978, p. 83.

nebunul și de a se face de râs după cum îi e voia." Până și în sălile de bal se construiau mici grote împădurite sau funcționale capele și bolți în care era aranjat bufetul, iar în grădini pavilioanele, serele sau arenele în stil gotic erau la mare preț.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, recenziile severe în numele unui binevenit spirit critic care domolește entuziasmul publicului pentru romanele „gotice”, împreună cu burleștile și parodiile, au format acel sănătos curent general de opinie care se străduia să deosebească opera de produsul comercial. „Suntem, zău, cu adevărat sătui de castele gotice, de foșoare care se năruie și de bastioane învăluite în nori, povestea spectrelor care țișă și a sângeroaselor omoruri s-a repetat până când am ajuns la saturație”, comentează în 1795 *The Critical Review*, care se dovedea severă nu numai în numele respectabilității ultragiutate, ci și în numele bunului gust, maltratat de „exercițiul unui școlar care ar fi trebuit să-și petreacă astfel timpul și să fie grav muștrat pentru asemenea ocupații sterile.”

Cel mai puternic efect corectiv par să-l fi avut însă satirele prezente fie ca ironii versificate, fie ca parodii în proză după model „gotic”. În 1797, *The Spirit of the English Journals* publică sub titlul *Cum se scriu romane de teroare* o savuroasă rețetă pentru reușita concoctului de senzații: „Se ia un vechi castel, pe jumătate în ruină / Și-o galerie lungă, cu numeroase uși, / Din care unele secrete. / Trei cadavre, cât se poate de proaspete / Tot atâtea schelete în cufere și dulapuri. / O bătrână spânzurată / Cu beregata tăiată. / Asasini și cuțitari, cât cuprinde / Zgomote, șoapte și gemete, cel puțin șazeci. / Se amestecă totul bine într-o formă de trei volume / Ce poate fi luată înaintea de culcare / În orice stațiune balneară.” Aluziile satirice abundă în articole, poeme, piese de teatru. În 1815, W.H. Ireland scrie sarcastice pagini la adresa romancierilor misterelor în *Scribbleomania; or, the Printer's Devil's Polichronion (Mania scribului sau policronionul diavolului tipografului)*.

Romanele parodice explicite (de tipul *Modern-Novel Writing, Or the Elegant Enthusiast; and Interesting Emotions of Arabella Bloomville; a Rhapsodical Romance Interspersed with Poetry, Cum să scrii un roman modern sau elegantul entuziast și interesantele emoții ale Arabellei Bloomville, romanț rapsodic presărat cu poezii*, 1796, de William Beckford)²⁴, mult mai numeroase decât cele implicite (de tipul *Northanger*

---

²⁴ Cea mai reușită parodie la adresa romanului „gotic” a fost publicată în Franța sub un titlu alcătuit din enumerarea în cascadă a tuturor procedeelelor genului: „*Noaptea engleză* sau aventurile odinioară puțin extraordinare, dar astăzi foarte simple și foarte comune, ale domnului Darbaud, negustor din strada St. Honoré, din Paris; roman ca numeroase altele, tradus din arabă în irocheză, din irocheză în samoyedă, din samoyedă în hotentotă, din

Abbey, Mănăstirea Northanger, 1818, de Jane Austen) cu care se înrudesce prin vervă și petulanță, se deosebesc de acestea prin ostentația bufoneriei care trădează receptarea comicului la nivelul pastişei, al schematizării, al șarjei. Cu meșteșugul umorului subtil, al observației ironice care reflectă un percutant simț critic în perceperea realității, Jane Austen depășește accesibilul nivel al hazului ușor, pătrunzând în însăși esența supralicitărilor romanului „gotic”. Roman cu existență autonomă, necondiționat de obiectul satirei, *Mănăstirea Northanger* oferă un unghi critic la adresa ușurinței cu care autorii de romane „gotice” degradau printr-o manevrare superficială imaginația, emoția, reacția psihologică. „Goticul” din proza vremii este respins nu pentru că recurge la imaginar, supranatural și fantastic, ci pentru că produce o sciziune brutală, nefirească, între realitate și ficțiune.

Importanța istorică a genului nu se măsoară însă numai prin succesul imediat, prin proliferarea producțiilor romanești în epocă și prin prelungirea lor până spre mijlocul veacului al XIX-lea, ci și prin influența sa târzie în cadrul literaturii engleze și în afara hotarelor ei. Pe lângă faptul că în perioada lui de înflorire unii poeți romantici sau unii romancieri preocupați de valoarea social-politică a literaturii, precum Shelley (în *Zastrozzi* și *Sf. Irvyne sau rozicrucianul*), Byron (în *Manfred* și în poemele orientale) și Godwin (în *Caleb Williams* și *St. Leon, poveste din secolul al XVI-lea*, cea dintâi caracterizată drept „o serie de aventuri de luptă și urmărire, fugarul într-o perpetuă teamă de a fi copleșit de cele mai groaznice calamități, iar urmăritorul ținându-și cu ingeniozitate și cu pricepere victima într-o stare de cea mai cumplită alarmă”) au fost accidental contaminați de procedee „gotice”, tehnica de mister și senzație persistă. O întâlnim și în romanele lui Walter Scott (*Waverley*, *Mireasa din Lamermoor*, *Legenda lui Montrose*, *Redgauntlet* etc.)²⁵ și în *Epicureul* de Thomas Moore, dar, mai ales, în romanele pseudoistorice ale lui Edward Bulwer Lytton (*Ultimele zile ale orașului Pompei* ș.a.) și în opera surorilor Brontë. În *Jane Eyre* de Charlotte Brontë, în mod special, convențiile „gotice” nu o împiedică însă pe autoare de la crearea unui personaj complex, cu o

---

hotentotă în laponă și din laponă în franceză. De R.P. Spectroruini, călugăr italian, 2 vol. Se petrece în ruinele Paluzzi, la Tivoli, în cavourile din Sfânta Clara, în mănăstirile din Grasville, St. Clair, în castelele din Udolpho, Mortymore, Montnoir, Lindenberg, într-un cuvânt peste tot unde există strigoi, călugări, ruine, bandiți, subterane și un turn de vest”. Alte parodii: *Pirații sau dublul aranjament*, apărută în *The Anti-Jacobin*, 1799; *Eroina sau aventurile Cherubinei*, 1813, de E.S. Barrett; *Mănăstirea coșmarelor și Merlincourt* de T.L. Peacock; *Rosetta sau întâmplări moderne* de Mary Charlton etc. etc.

²⁵ În 1834 Gogol observa că „prin proza puternică a lui Walter Scott stilul gotic începea să se răspândească rapid și să pătrundă pretutindeni”.

profundă motivație psihologică, și nici de la recompunerea unui univers omenesc care, făcând apel la emoțional, rămâne în cadrele realității cotidiene. „Jane Eyre așază romanele gotice în perspectivă, recunoscând stări de spirit și suflețești gotice, dar și insistând asupra unei recunoașteri solide a lumii și a cerințelor ei complexe, astfel încât dă o nouă definiție a acestor experiențe într-un context realist al personajului și al mediului”.²⁶ Și peste ocean, romanul „gotic” face prozeliți. Charles Brockden Brown este punctul de referință al istoricilor literari, deși elemente ale fantasticului și iraționalului, în care s-a topit și o sursă „gotică”, sunt evidente și la Poe, Hawthorne și Melville, după cum ele continuaseră în proza engleză la Dickens, Wilkie Collins, James Thomson, R.L. Stevenson, Oscar Wilde etc. În Franța, genul „negru” sau „frenetic”, dezvoltat mai ales pe linia influenței Radcliffe-Lewis²⁷, populari prin traduceri, înfloresc de la melodrama lui Pixérécourt la romanele foileton ale lui Soulié, Féval și Sue, de la romanele de tinerețe ale lui Hugo (*Han d'Islande* și *Bug-Jargal*) și Nodier (*Jean Sbogar*) până la romanele de aventuri ale lui Dumas-tatăl. Originea influenței este recunoscută, căci François Pagès numea maniera „neagră” „manieră engleză”.

*

Ca una din primele forme de roman popular care a atins apogeul în a doua jumătate a secolului trecut și care s-a prelungit în alte variante și în zilele noastre, romanul „gotic” este relevant din punct de vedere al istoriei literaturii și, în același timp, ca produs cultural, din punct de vedere al evoluției mentalității. Prin câteva din operele care depășesc simpla prelucrare a unor teme de stoc prin clișee ușor detectabile, romanul „gotic” își afirmă totodată dreptul la existență independentă, întemeiată pe valoare. Din masa prozei de senzație care a inundat Anglia la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului următor, câteva titluri se cer recuperate pentru cititorul modern care va ști să discearnă dincolo de convenții semnificația unor mutații în sensibilitate și artă. O literatură de succes la vremea primei publicări, care nu și-a pierdut farmecul, așa cum basmele în general își conservă intactă fascinația, romanul „gotic” nu mai este demult citit ca literatură de senzație (el a fost înlocuit de mult mai

---

²⁶ Coral Ann Howells, *op. cit.*, p. 187.

²⁷ Vezi Alice M. Killen, *Le roman terrifiant ou roman noir de Walpole à Anne Radcliffe et son influence sur la littérature française jusqu'en 1840*, Paris, 1924 și Reginald W. Hartland, *Walter Scott et le roman „frénétique”. Contribution à l'étude de leur fortune en France*, Paris, 1928.

palpitantele „polițiste”), ci ca operă de încântare ce aparține, cu cuvintele lui Gaston Bachelard, „regimului nocturn al spiritului”.

ILEANA VERZEA

TABEL CRONOLOGIC (Romanul gotic)

- 1764 Horace Walpole publică romanul *The Castle of Otranto, a Gothic Story* (*Castelul din Otranto, povestire gotică*), care inaugurează o direcție a prozei romantice engleze, cunoscute ca romanul gotic.

Apare *Dicționarul filosofical* lui Voltaire.

Se publică *Observații despre sentimentul frumosului și al sublimului* de Immanuel Kant.

1765 – Thomas Percy prezintă culegerea *Relicve ale vechii poezii engleze*.

1766 – Lessing – *Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei*. Apare romanul *Vicarul din Wakefield* de Oliver Goldsmith.

1767 – Lessing – *Dramaturgia de la Hamburg*.

1768 – Lawrence Sterne publică *O călătorie sentimentală prin Franța și Italia*.

1768 – Începe războiul ruso-turc, încheiat în 1774 prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi.

1769 – J.G. Herder – *Păduri critice sau Considerații referitoare la știință și la arta frumosului*.

1770 – Goldsmith publică poemul *Satul părăsit*.

1771 – T.G. Smollett – *Expediția lui Humphrey Clinker*. La Frankfurt și Leipzig se publică, în traducere germană, *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir.

1772 – Apare lucrarea lui Herder *Despre originea limbii*. Are loc prima împărțire a Poloniei între Rusia, Prusia și Austria.

1773 – Goethe – *Goetz von Berlichingen*. În Rusia Emelian Pugaciov pornește războiul țărănesc.

1774 – Goethe – *Suferințele tânărului Werther*.

1776 – Declararea independenței și formarea Statelor Unite ale Americii. Independența va fi recunoscută de Anglia în 1783 prin Tratatul de la Paris.

- 1777 Se publică romanul gotic *The Champion of Virtue* (*Campionul virtuții*) de Clara Reeve. În anul următor, romanul este din nou publicat, de data aceasta sub titlul de *The Old English Baron* (*Bătrânul baron englez*).

Apar postum *Poeme scrise, probabil, la Bristol de Thomas Rowley și alții în veacul al XV-lea*, aparținând, de fapt, lui Thomas Chatterton.

1778 – Frances Burney publică primul său roman, *Evelina*. Herder – *Vocile popoarelor în cântece*.

1779 – Goethe – *Ifigenia în Taurida*. Schiller – *Hoții*. Lessing – *Natan înțeleptul*.

1780 – Apare poemul romantic *Oberon* de Wieland.

Samuil Micu și Gheorghe Șincai publică la Viena prima gramatică tipărită a limbii române, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*.

1781 – Kant – *Critica rațiunii pure*.

1783 Sophia Lee publică romanul gotic *The Recess; or, a Tale of Other Times (Tainața sau o poveste din alte vremuri)*.

William Pitt-junior devine prim-ministru în fruntea partidului Tory reorganizat.

1784 – Herder – *Filosofia istoriei*. Schiller – *Intrigă și iubire*. Are loc în Transilvania răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan.

1785 – Clara Reeve publică eseu teoretic *Evoluția romanțului de-a lungul timpurilor, secolelor și moravurilor*.

1786 Apare romanul gotic *St. Bernard's Priory (Mănăstirea sfântului Bernard)* de Mrs. Harley și povestirea istorică a Annei Fuller *Alan Fitz-Osborne, an Historical Tale*. Se publică în traducere engleză romanul gotic al lui William Beckford, *Vathek, an Arabian Tale (Vathek, poveste arabă)*, scris în limba franceză.

Robert Burns își publică primul volum de *Poezii*.

1787 – Goethe – *Egmont*. Schiller – *Don Carlos*. Bernardin de Saint-Pierre – *Paul et Virginie*.

1788 Charlotte Smith publică romanul gotic *Emmeline, the Orphan of the Castle (Emmeline, orfana de la castel)*. Clara Reeve scrie cel de al doilea roman gotic, *The Exiles, or Memoirs of the Count de Cronstadt (Exilații sau memoriile contelui de Cronstadt)*, care s-a pierdut.

Kant – *Critica rațiunii practice*.

1789 Apare primul roman gotic al Annei Radcliffe, *The Castles of Athlin and Dunbayne, an Highland Story (Castelele lui Athlin și Dunbayne, poveste din Munții Scoției)*. Se publică romanele Charlottei Smith, *Ethelinde; or, the Recluse of the Lake (Ethelinde sau schimnica de pe lac)*, al lui James White, *Earl Strongbow; or, the History of Richard de Clare and the beautiful Geralda (Contele Strongbow sau istoria lui Richard de Clare și a frumoasei Geralda)* și al Annei Fuller, *The Son of Ethelwulf (Fiul lui Ethelwulf)*.

William Blake – *Cântecele inocenței*. Goethe – *Torquato Tasso*. 5 mai – convocarea Statelor Generale în Franța, care marchează începutul revoluției franceze. 14 iulie – căderea Bastiliei. George Washington devine președinte al Statelor Unite ale Americii.

1790 Ann Radcliffe își publică cel de al doilea roman gotic, *A Sicilian*

Romance (Un romanț sicilian).

William Blake – poemul *Căsătoria cerului cu iadul*. Edmund Burke – *Cugetări asupra revoluției franceze*.

Goethe – *Elegii romane*. Kant – *Critica puterii de judecată*.

- 1791 Cel de al treilea roman al Annei Radcliffe, *The Romance of the Forest (Romanțul din pădure)*. Alte romane gotice: *Celestina* de Charlotte Smith, *The Adventures of King Richard Coeur de Lion (Aventurile regelui Richard Inimă de Leu)*.

Volney – *Ruinele sau meditații asupra revoluțiilor imperiilor*.

Bernardin de Saint-Pierre – *Coliba indiană*.

- 1792 Romanele gotice ale lui T. Wilkins, *Emily; or, the Fatal Promise, a Northern Tale (Emily sau promisiunea fatală, poveste nordică)* și George Walker, *The Romance of the Cavern; or, the History of Fitz-Henry and James (Romanțul din peșteră sau istoria lui Fitzhenry și James)*.

Se publică *Fabulele* lui Florian. Alessandro Verri tipărește *Noaptea romane la mormântul Scipionilor*.

- 1793 *The Old Manor House (Vechea casă seniorială)* de Charlotte Smith și *The Castle of Wolfenbach (Castelul din Wolfenbach)* de Mrs. Parson, romane gotice.

William Blake – *America și Viziunile fiicelor Albionului*.

Ludovic al XVI-lea este executat. Se formează prima coaliție a Austriei, Prusiei, Spaniei, a Piemontului și a Angliei împotriva revoluției franceze. Are loc a doua împărțire a Poloniei.

- 1794 Câteva din romanele gotice publicate în acest an: *The Mysteries of Udolpho (Misterele din Udolpho)* de Ann Radcliffe; *The Haunted Castle, a Norman Romance (Castelul bântuit, romanț normand)* de George Walker; *Herman of Unna, a Series of Adventures of the Fifteenth Century, in which the Proceedings of the Secret Tribunal under Emperors Wincelous and Sigismund are Delineated (Herman de Unna, o serie de aventuri din secolul al XV-lea, în care sunt zugrăvite procedurile tribunalului secret sub împărații Wincelav și Sigismund)* de Prof. Kramer (Christiane B. Naubert); *Caleb Williams, or Things as they are (Caleb Williams sau așa cum*

stau lucrurile) de William Godwin.

Blake – *Cântecele experienței*.

J.G. Fichte – *Teoria științei*.

- 1795 Amintim câteva romane gotice publicate în acest an: *The Castle of Hardayne* (*Castelul din Hardayne*) de John Bird, *Mysteries Elucidated* (*Misterele lămurite*) de Anna-Maria Mackenzie. *Cecily; or The Rose of Raby, an Historical Novel* (*Cecily sau trandafirul din Raby, roman istoric*) de Agnès Musgrave.

Începe perioada Directoratului în Franța, care va dura până în 1799.

- 1796 Se publică romanul gotic *Ambrosio; or The Monk* (*Ambrosio sau Călugărul*) de Matthew Gregory Lewis. Alte romane gotice: *The Children of the Abbey* (*Copiii de la Mănăstire*) de Regina Maria Roche; *Hubert de Sevrac, a Romance of the Eighteenth Century* (*Hubert de Sevrac, romanț din secolul al XVIII-lea*) de Mary Robinson; *The Haunted Cavern, a Caledonian Tale* (*Peștera bântuită, poveste caledoniană*) de John Palmer Jun.: *The Mysterious Warning* (*Prevenirea misterioasă*) de Eliza Parsons; *The Ruins of Avondale Priory* (*Ruinele Mănăstirii Avondale*) de Mrs. Kelly; *The Sorrows of Edith; or, the Hermitage of the Cliffs, a Descriptive Tale* (*Durerile lui Edith sau sihăstria de pe stânci, poveste descriptivă*) de Mrs. Burke.

Goethe încheie romanul autobiografic *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* și scrie idila *Hermann și Dorothea*. Schiller publică eseu *Despre poezia naivă și sentimentală*. Doamna de Staël scrie *Despre pasiuni*.

Începe campania lui Bonaparte în Italia.

- 1797 Surorile Harriet și Sophia Lee publică o culegere de povestiri în maniera gotică intitulată *The Canterbury Tales* (*Poveștile din Canterbury*). Apare romanul Annei Radcliffe, *The Italian; or, The Confessional of the Black Penitents* (*Italianul sau confesionalul pocăiților negri*).

Friedrich Schlegel scrie *Despre studiul poeziei grecești*. Hölderlin – *Hiperion sau Eremitul din Grecia*.

- 1798 Câteva romane gotice publicate în acest an: *The Castle on the Rock; or, Memoirs of the Elderland Family* (*Castelul de pe stâncă*

sau memoriile familiei Elderland) de A. Kendall; *Clermont, a Tale* (*Clermont, o poveste*) de Regina Maria Roche; *The Midnight Bell, a German Story* (*Clopotul de la miezul nopții, poveste germană*) de Francis Lathom; *Phedora; or, the Forest of Minski* (*Phedora sau pădurea din Minski*) de Mary Charlton; *The Solemn Injunction* (*Solemna poruncă*) de Agnès Musgrave; *The Subterranean Cavern; or, Memoirs of Antoinette de Monflorenc* (*Peștera subterană sau memoriile Antoinetei de Monflorenc*) de Miss Pilkington; *The Castle Spectre* (*Spectrul castelului*) de M.G. Lewis.

Apare prima ediție a culegerii de *Balade lirice* de Wordsworth și Coleridge, îmbogățită în 1800 și 1802 cu o prefață și cu un appendice.

Goethe – *Faust*. Schiller – trilogia *Wallenstein*. Apare romanul scriitorului romantic american Charles Brockden Brown, intitulat *Wieland*. Pixérécourt scrie melodrama *Victor sau copilul pădurii*.

Flota engleză comandată de amiralul Nelson învinge la Abukir, pe Nil, flota lui Napoleon Bonaparte. Are loc cea de a doua coalțiție a Rusiei și a Austriei împotriva Franței.

- 1799 În acest an apar, printre altele, următoarele romane gotice: *The Abbess, a Romance* (*Stareța, romanț*) de W.H. Ireland; *Ethelwina; or, the House of Fitz-Auburne, a Romance of Former Times* (*Ethelwina sau casa de Fitz-Auburne, romanț din vremurile de altădată*) de T.J. Horsley; *The Heiress di Montalde; or the Castle of Bezanto* (*Moștenitoarea din Montalde sau castelul din Bezanto*) de Ann Kerr; *The Mysterious Seal, a Romance* (*Pecetea misterioasă, romanț*) de W.C. Proby; *Reginald; or, the House of Mirandola* (*Reginald sau Casa de Mirandola*) de Mrs. Martin; *St. Leon, a Tale of the Sixteenth Century* (*St. Leon, o poveste din secolul al XVI-lea*).

Încep să apară parodiile la adresa prozei gotice: *Rosetta sau întâmplări moderne* de Mary Charlton, *Pirații sau îndoitul aranjament*, publicat anonim în revista *Anti-Jacobean*, *Noaptea engleză* de Bellin La Libérière etc.

Schelling – *Prima schiță a unui sistem de filosofie a naturii*.

18 Brumar – se instaurează consulatul lui Napoleon Bonaparte.

- 1800 Romane gotice publicate în acest an: *Adeline St. Julian; or the Midnight Hour* (*Adeline St. Julian sau Ceasul de la miezul nopții*) de Ann Kerr; *Henry of Northumberland; Or the Hermit's Cell, a Tale of the Fifteenth Century* (*Henry de Northumberland sau*

chilia sihastrului, poveste din secolul al XV-lea) de Helen Craik; *The Nocturnal Visit (Vizita nocturnă)* de Maria Regina Roche; *The Spirit of the Castle, a Romance (Spiritul castelului, romanț)* de W. Ch. Proby; *Tales of the Abbey (Povestiri de la Mănăstire)* de A. Kendall; *The Three Spaniards, a Romance (Cei trei spanioli, romanț)*, de George Walker.

Novalis – *Imnuri către noapte*. Schiller – *Maria Stuart*. Doamna de Staël – *Despre literatură*. Schelling – *Sistemul idealismului transcendențial*.

Ion Budai-Deleanu încheie prima variantă a poemului eroi-comic *Țiganiada*.

Napoleon Bonaparte învinge la Marengo cea de a doua coaliție europeană încheiată împotriva Franței.

- 1801 Văd lumina tiparului alte romane gotice, printre care: *Ancient Records; or the Abbey of St. Oswythe, a Romance (Vechi registre sau Mănăstirea St. Oswythe, romanț)* de T.J. Horsley; *The Fatal Secret; or the Unknown Warrior, a Romance of the Twelfth Century with Legendary Poems (Taina fatală sau războinicul necunoscut, romanț din veacul al XII-lea cu poeme legendare)* de Sophia King; *Koenigsmark the Robber; or the Terror of Bohemia (Koenigsmark hoțul sau spaima Boemiei)* de J.H. Sarratt; *Martyn of Fenrose; or the Wizard and the Sword (Martyn de Fenrose sau vrăjitorul și sabia)* de Henry Summersett; *Ruthiglenne; or the Critical Moment (Ruthiglenne sau momentul critic)* de Isabella Kelly; *Angelina; or l'Amie inconnue, One of Moral Tales (Angelina sau prietena necunoscută, povestire morală)* de Maria Edgeworth.

Robert Southey scrie poemul *Thalaba, distrugătorul*. Apare culegerea de proze scurte *Povestiri uimitoare*, la care au colaborat Walter Scott, Robert Southey și M.G. Lewis.

În Franța se publică romanul *Atala* de Chateaubriand și melodrama *Coelina* de Pixérécourt. În Germania apar *Prelegerile despre literatură frumoasă și despre artă* ale lui August Wilhelm Schlegel și tragedia *Fecioara din Orléans* de Schiller.

- 1802 Din romanele gotice ale anului: *The Accusing Spirit; or De Courcy and Eglantine, a Romance (Spiritul care acuză sau De Courcy și Eglantine, romanț)* de Miss Pilkington; *Astonishment!!! a Romance of a Century ago (Uimire!!! romanț de acum un veac)* de Francis Lathom; *The Baron's Daughter, a Gothic Romance (Fiica baronului, romanț gotic)* de Isabella Kelly; *The Scottish Legend; or the Isle of Clothair, a Romance (Legenda scoțiană sau insula*

Clothair, romanț) de T.J. Horsley Curties; *Theodosius de Zulevin, the Monk of Madrid; a Spanish Tale delineating Various Traits of the Human Mind* (*Teodosius de Zulevin, călugărul din Madrid; poveste spaniolă care zugrăvește diferite trăsături ale spiritului omenesc*) de George Moore; *Who's the Murderer? or, the Mystery of the Forest, a Novel* (*Cine-i ucigașul sau misterul din pădure, roman*) de Eleanor Sleath. Ann Radcliffe scrie romanul *Gaston de Blondville; or the Court of Henry III Keeping Festival in Ardenne and St. Alban's Abbey* (*Gaston de Blondville sau curtea lui Henric al III-lea care ține serbare la Ardenne și la Mănăstirea St. Alban*) care va fi publicat postum.

Chateaubriand – *Geniul creștinismului*. Novalis – *Heinrich von Ofterdingen*.

- 1803 Alte romane gotice: *The Château of Montville* (*Castelul din Montville*) de Sarah Wilkinson; *Don Raphael, a Romance* (*Don Raphael, romanț*) de George Walker; *Mosscliff Abbey; or, the Sepulchral Harmonist, a Misterious Tale* (*Mănăstirea Mosscliff sau muzicianul sepulcral, poveste de mistere*) și *Right and Wrong; or, the Kinsman of Naples, a Romantic Story* (*Bine și rău sau ruda din Neapole, poveste romantică*) de Mary Julia Young; *Thaddeus of Warsaw* (*Tadeus din Varșovia*) de Jane Porter.

Jean Paul publică romanul *Titan*. Henrich von Kleist scrie *Ulciorul sfărâmat*.

- 1804 *Amazement, a Novel* (*Uimire, roman*) de Mrs. Meeke; *The Ruins of Tivoli* (*Ruinele de la Tivoli*) de Francis Clifford; *The Watch-Tower; ar, the Sons ol Ulthona, an Historic Romance* (*Turnul de veghe sau fiii Ulthonei, romanț istoric*) de T.J. Horsley.

Chateaubriand – *René*. Schiller – *Wilhelm Tell*.

În Franța este instaurat Imperiul sub Napoleon I.

- 1805 Alte romane gotice: *The Castle of Roviego, or, Retribution, a Romance* (*Castelul din Roviego sau răsplata, romanț*) de Mary Picker; *Donalda; or, the Witches of Glenshiel, a Caledonian Legend* (*Donalda sau vrăjitoarele din Glenshiel, legendă caledoniană*) de Mary Julia Young; *Gondez, the Monk, a Romance of the Thirteenth Century* (*Gondez, călugărul, romanț din secolul al XIII-lea*) de W.H. Ireland; *The Impenetrable Secret. Find It Out! A Novel* (*Secretul de nepătruns. Dezleagă-l! Roman*) de Francis Lathorn

etc.

Wordsworth încheie poemul *Preludiul*. Scott publică *Balada ultimului menestrel*. Apare poemul *Madoc* de Southey. Se publică eseu critic al lui Hugh Murray, *Moralitatea prozei sau o cercetare a tendinței narațiunilor fictive, cu observații asupra celor mai importante dintre acestea*.

Heinrich von Kleist scrie drama *Penthesilea*.

Se formează cea de a treia coaliție a Angliei, Rusiei și Austriei împotriva Franței. Napoleon învinge armatele austriece și rusești în bătălia de la Austerlitz. Flota engleză de sub comanda lui Nelson învinge la Trafalgar flota franceză.

- 1806 Din romanele gotice publicate în acest an semnalăm *The Anglo-Saxons; or, the Court of Ethelwulf, a Romance* (Anglo-saxonii sau curtea lui Ethelwulf, romanț) de Leslie Armstrong; *The Invisible Enemy; or, the Mines of Wielitsko, a Polish Legendary Romance* (Dușmanul invizibil sau minele de la Wielitsko, romanț legendar polonez) de Thomas Pike Lathy; *The Mysterious Freebooter; or, the Days of Queen Bess, a Romance* (Corsarul misterios sau zilele reginei Bess, romanț) de Francis Lathom; *Zofloya; or, The Moor: A Romance of the Fifteenth Century Romance* (Zofloya sau Maurul, romanț din veacul al XV-lea) de Charlotte Dacre; *St. Botolph's Priory; or, the Sable Mask, an Historical Romance* (Mănăstirea St. Botolph sau masca neagră) de T.J. Horsley.

Apare prima parte din *Faust* de Goethe.

După moartea lui Pitt, Anglia este guvernată de primul ministru Castlereagh. Are loc dizolvarea oficială a Sfântului Imperiu Roman de națiune germană. Începe blocada economică continentală a lui Napoleon împotriva Angliei.

- 1807 *The Benevolent Monk; or, the Castle of Olalla* (Călugărul binevoitor sau castelul din Olalla) de Theodore Melville; *The Catholic; or, Arts and Deeds of the Popish Church, a Tale of English History* (Catolicii sau vicleniile și faptele bisericii papistașe, o poveste din istoria Angliei) de W.H. Ireland; *The Demon of Sicily, a Romance* (Demonul din Sicilia, romanț) și *Friar Hidalgo, a Romance* (Fratele Hidalgo, romanț) de E. Montague; *The Fatal Vow; or, Michael's Monastery, a Romance* (Jurământul fatal sau Mănăstirea lui Michael, romanț) de Francis Lathom; *The Monk of Udolpho, a Romance* (Călugărul din Udolpho, romanț) de T.J. Horsley; *Curtius; The Mysterious Wanderer, a Novel* (Călătorul misterios, roman) de Sophia Reeve sunt câteva titluri de romane

gotice publicate în acest an. Tot acum apare și primul roman gotic al lui Maturin, publicat însă sub pseudonimul Dennis Jasper Murphy, *The Fatal Revenge; or, the Family of Montario* (*Răzbunarea fatală sau familia de Montario*).

Apar culegerile de versuri *Ceasuri de răgaz* de Byron și *Melodii irlandeze* de Thomas Moore. În Italia, Uger Foscolo publică *Poezia mormintelor*.

I. Cantacuzino traduce fragmente din poemul lui Pope, *Eseu asupra omului*, fragmente rămase în manuscris.

Goethe începe romanul *Anii de peregrinări ai lui Wilhelm Meister*. Hegel – *Fenomenologia spiritului*.

Se încheie, la Tilsit, Tratatul între Napoleon și țarul Alexandru al Rusiei, La Jena, Napoleon învinge armatele prusiene.

- 1808 Alte romane gotice: *Margiana; or, Widdrington Tower, a Tale of the Fifteenth Century* (*Margiana sau Turnul Widdrington, poveste din veacul al XV-lea*) de Mrs. S. Sykes; *Mountville Castle, a Village Story* (*Castelul Mountville, poveste de la țară*) de J.N. Brewer; *The Unknown; or, the Northern Gallery* (*Necunoscutul sau galerie nordică*) de Francis Lathom; *William de Montfort; or, the Sicilian Heiress* (*William de Montfort sau galerie siciliană*) de Agnès Musgrave; M.G. Lewis publică culegerea *Romantic Tales* (*Povestiri romantice*).

Apare parodia *Florentinele*, în stil „gotic” de Benjamin Thompson.

Se încheie publicarea culegerii lui Clemens Brentano și Achim von Arnim, *Cornul fermecat al băiatului*. Kleist – *Ulciorul sfărâmat*. Krilov – *Fabule*.

Începe războiul peninsular al trupelor franceze împotriva trupelor engleze, spaniole și portugheze.

- 1809 Din romanele gotice publicate în acest an: *Angelo Guicciardini; or, the Alpine Bandit* (*Angelo Guicciardini sau banditul alpin*) de Sophia L. Francis; *The Irish Chieftain and His Family* (*Căpetenia de oști irlandeză și familia sa*) de Th. Melville; *Osrick; or, Modern Horrors, a Romance* (*Osrick sau grozăvii moderne, romanț*) de Richard Sicklemore; *The romance of the Hebrides; or, Wonders Never Cease!* (*Romanțul Hebridelor sau minunile nu se termină niciodată*) de Francis Lathom. Ann Radcliffe scrie *Manfroné; or, the One-Handed Monk, a romance* (*Manfroné sau călugărul cu o singură mână, romanț*) care se va publica în 1819.

Goethe scrie romanul *Afinități elective*. În Franța Chateaubriand publică *Martirii*, iar doamna de Staël eseul *Germania*.

- 1810 *The Castle of Arragon; or, the Banditti of the Forest, a romance (Castelul de Aragon sau bandiții din pădure, romanț)* de Miss Smith; *Elen Heiress of the Castle (Ellen, moștenirea de la castel)* de Mrs. Pilkington; *The Festival of St. Jago, a Spanish romance (Serbarea sfântului Iacob, romanț spaniol)* de Sarah Green; *The Houses of Osma and Almeria; or, the Convent of Sf. Ildefonso, a Tale (Casele de Osma și Almeria, sau mănăstirea sfântului Ildefonso, poveste)* de Regina Maria Roche; *Love, Mystery and Misery! (Dragoste, mister și nenorocire!)* de Anthony Frederic Holstein; *Minstrel of the North; or, Cambrian Legends, being a Practical Miscellany of Legendary, Gothic and Romantic Tales (Trubadurul nordului sau legendele cambriene, fiind un miscelaneu practic de povestiri legendare, gotice și romantice)* de J. Stray; *Zastrozzi, a romance (Zastrozzi, romanț)* de Percy Bysshe Shelley.

Sarah Green publică romanul satiric *Cititorii de romanțuri și scriitori de romanțuri*. Robert Southey scrie poemul *Blestemul lui Kehama*.

- 1811 *Elfrida, Heiress of Belgrave, a Novel (Elfrida, moștenitoarea din Belgrave, roman)* de Emma Parker; *Pyrenean Banditti (Bandiții pireneeni)* de Eleanor Sleath; *Sebastian and Isabel; or, the Invisible Sword (Sebastian și Izabela sau sabia invizibilă)* de T.C. Leney și *St. Irvyne; or the Rosicrucian, a romance (St. Irvyne sau rozicrucianul, romanț)* de P.B. Shelley sunt câteva titluri de romane gotice apărute în acest an.

Se publică romanul *Rațiune și sensibilitate* de Jane Austen. Goethe începe lucrarea autobiografică *Poezie și adevăr*. Chateaubriand publică *Itinerar de la Paris la Ierusalim*.

Gheorghe Șincai încheie *Hronica românilor și a mai multor neamuri*.

- 1812 Romane gotice publicate în acest an: *The Castles of Wolfnorth and Monteagle (Castelele din Wolfnorth și Monteagle)* de Ann Doherty; *The Cave of Toledo; or the Gothic Princess, an Historical romance (Pivnița din Toledo sau prințesa gotică, romanț istoric)* de Augusta Amelia Stuart; *Sicilian Mysteries; or, the Fortress del Vechii (Misterele siciliene sau fortăreața del Vechii)* de Ann Julia Halton; *The Milesian Chief, a romance (Căpetenia milesiană, romanț)* de C.R. Maturin.

Byron publică primele două cânturi din *Pelerinajul lui Childe Harold*.
Ludwig Tieck scrie *Phantasmus*, prelucrare de basme și legende medievale, lucrare care va fi încheiată în 1817. Frații Grimm încep publicarea *Poveștilor*.
Hegel – *Știința logicii*.

Petru Maior scrie *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, iar I. Budai-Deleanu încheie versiunea definitivă a poemului eroi-comic *Tiganiada*.

Are loc retragerea trupelor franceze din Rusia, după înfrângerile suferite.

- 1813 Regina Maria Roche scrie romanul gotic *The Monastery of St. Columb; or, the Atonement, a Novel* (*Mănăstirea sf. Columb sau ispășirea, roman*).

Eaton Stannard Barrett publică parodia de roman gotic, intitulată *Eroina sau Aventurile Cherubinei*.

Jane Austen – *Mândrie și prejudecată*.

Apar primele poeme romantice ale lui Byron, care inaugurează seria poveștilor orientale, *Ghiaurul și Mireasa din Abydos*.

E.T.A. Hoffmann începe seria *Fanteziilor în maniera lui Callot*.

La Leipzig oștile națiunilor europene înving armata lui Napoleon.

- 1814 Alte romane gotice: *The Castle of Strathmay, a Tale* (*Castelul din Strathmay, poveste*) de Honoria Scott; *The Novice; or, the Heir of Montgomery Castle, a Novel* (*Novicea sau moștenitoarea castelului Montgomery, roman*) de Mrs. Pilkington; *The Towers of Ravenshold; or, the Days of Ironsidea romance* (*Turnurile din Ravenshold sau zilele lui Ironside, roman*) de W.H. Hitchener; *Trecothick Bower* (*Alcovul din Trecothick*) de Regina Mariaroché.

În Anglia se publică în acest an: romanul istorie *Waverley* de Scott, poemele *Corsarul* și *Lara* de Byron, romanul lui Jane Austen, *Mansfield Park*, poemele *Roderick*, *ultimul dintre goți* de Southey și *Excursia* de Wordsworth.

Adalbert von Chamisso scrie *Istoria stranie a lui Peter Schlemihl*.

Are loc intrarea forțelor aliate în Paris, restaurarea Bourbonilor și exilarea lui Napoleon pe insula Elba.

- 1815 Se publică și în acest an câteva romane gotice: *Barozzi; or, the Venitian Sorceress, a romance of the Sixteenth Century* (*Barozzi sau vrăjitoarea venețiană, roman*) din veacul al XVI-lea de Mrs. Smith; *The Secret Avengers; or, the Rock of Glotzden, a romance* (*Răzbunătorii secreți sau stânca din Glotzden, roman*) de Ann Curtis.

W.H. Ireland publică *Scribbleromania sau Policroniconul diavolului tipografului*, o parodie la romanul gotic. Apare romanul *Guy Mannering* de Scott. Jane Austen – *Emma*.

Se publică prima ediție a *Autobiografiei* lui Franklin.

Béranger scrie *Prime cântece*.

În Anglia se instituie *Legea cerealelor* (*The Corn Law*) care fixează prețuri ridicate pentru grâne.

Are loc Congresul de la Viena, în urma căruia se instituie Sfânta Alianță.

După domnia celor 100 de zile, Napoleon este înfrânt la Waterloo.

- 1816 Câteva din romanele gotice ale anului: *Brougham Castle* (*Castelul Brougham*) de Jane Havey; *The Orphan of Tintern Abbey, a Novel* (*Orfanul de la Tintern Abbey, roman*) de Sophia F. Ziegenhirt; *Owen Castle; or, Which Is the Heroine? A Novel* (*Castelul Owen sau care este eroina? roman*) de Ann Sullivan; *Glenarvon* de Lady Caroline Lamb; *The Mysteries of Hungary, a Romantic History of the Fifteenth Century* (*Misterele Ungariei, o poveste romantică din veacul al cincisprezecelea*) de Edward Moore.

Scott scrie romanul *Anticarul, Piticul negru* și *Old Mortality*.

Se publică poemele *Asediul Corintului* și *Pelerinajul lui Childe Harold* (cântul III) de Byron și *Alastor* de Shelley. E.T.A. Hoffmann – *Elixirul diavolului*. Benjamin Constant – *Adolphe*. Apare versiunea definitivă a *Ultimelor scrisori ale lui Iacopo Ortis* de Ugo Foscolo.

În Anglia au loc mișcările luddiților.

- 1817 Alte romane gotice: *Edric the Forester; or, the Mysteries of the Haunted Chamber, an Historical romance* (*Edric pădurarul, sau misterele camerei bântuite, romanț istoric*) de Ann Kerr; *Gonzale de Baldivia; or, a Widow's Vow, a Romantic Legend* (*Gonzale de Baldivia sau jurământul unei văduve, legendă romantică*) de Ann of Swansea; *Mandeville, a Tale of the Seventeenth Century* (*Mandeville, povestire din secolul al XVII-lea*) de William Godwin.

Byron scrie *Lamentația lui Tasso* și poemul dramatic *Manfred*. Scott publică romanul *Rob Roy*. Apar eseurile critice *Biographia Literaria* de S.T. Coleridge și *Personajele teatrului shakespearian* de W. Hazlitt.

Hegel începe *Prelegerile de estetică* ce vor fi editate postum.

- 1818 Apare romanul gotic *The Nun of Santa Maria di Tindaro, a Tale* (*Santa Maria di Tindaro, povestire*) de Louisa Sidney Stanhope. Mary Shelley scrie *Frankenstein; or, the Modern Prometheus* (*Frankenstein sau Prometeul modern*).

Mănăstirea coșmarelor de Th. L. Peacock și *Mănăstirea Northanger* de Jane Austen sunt două parodii la adresa povestirilor gotice la modă. Scott publică romanul *Temnița din Midlothian*. Byron încheie ultimul cânt din *Pelerinajul lui*

Childe Harold, scrie farsa *Beppo* și începe poemul eroi-comic *Don Juan*. Se publică poemul *Revolta Islamului* de Shelley. Keats scrie poemul *Endymion* și începe lucrul la *Hyperion*. Victor Hugo – *Bug-Jargal*. Charles Nodier publică romanul gotic *Jean Sbogar*.

- 1819 Din romanele gotice ale anului: *Cesario Rosalba; or, the Oath of Vengeance, a romance* (*Cesario Rosalba sau jurământul de răzbunare, romanț*) de Ann of Swansea; *The Recluse of Albyn Hall* (*Pustnicul de la Albyn Hall*) de Zara Wentworth; *The Vampire* (*Vampirul*) și *Ernestus Berchtold; or, the Modern Oedipus, a Tale* (*Ernestus Berchtold sau Oedipul modern, povestire*) de J.W. Polidori.

Alte romane de Scott: *Mireasa din Lamermoor*, *Legenda lui Montrose* și *Ivanhoe*. Shelley scrie poemul satiric *Masca Anarhiei* și drama *Cenci*. Thomas Hope publică romanul *Anastasius sau memoriile unui grec*. Washington Irving tipărește sub pseudonim *Cartea Schițelor* în foileton. Schopenhauer – *Lumea ca voință și reprezentare*.

Lazăr Asachi traduce *Noaptea* de Edward Young, tălmăcire rămasă în manuscris.

Masacrul de la Peterloo (St. Peter's Fields, lângă Manchester, în timpul unei întruniri a radicalilor).

- 1820 Alături de romanul *Melmoth the Wanderer, a Tale* (*Melmoth rătăcitorul, poveste*) de Ch. R. Maturin, se publică în acest an și alte romane gotice: *Italian Mysteries; or More Secrets than One, a romance* (*Mistere italiene sau mai multe secrete, romanț*) de Francis Lathom; *Mystery; or, Forty Years Ago, a Novel* (*Mister sau acum patruzeci de ani, roman*) de Thomas Gaspey; *The Spectre of Laumere Abbey; or, the Mystery of the Blue and Silver Bag, a romance* (*Spectrul de la Mănăstirea Laumere sau misterul sacului albastru și argintiu, romanț*) de Sarah Wilkinson.

Se publică romanele *Mănăstirea* și *Starețul* de Scott.

Shelley scrie poemul dramatic *Prometeu descătușat* și Keats publică culegerea *Lamia și alte poeme*. Apar *Prelegerile despre drama din perioada elisabetană* de W. Hazlitt.

Lamartine – *Meditații*.

*

Cronologia înfățișată în acest tabel are ca punct de pornire anul 1764, când a fost publicat ceea ce istoricii literari consideră a fi primul roman gotic englez, *Castelul din Otranto* de Horace Walpole, și ca punct de încheiere anul

1820, când a apărut romanul lui Charles Robert Maturin, *Melmoth, răătăcitorul*, socotit de cei mai mulți exegeți ai genului ultimul din seria romanelor gotice care justifică condiția de operă artistică. Pletora romanelor gotice publicate în continuare iese, desigur, cu unele excepții, din sfera literaturii. Titlurile de romanțuri și romane gotice amintite mai sus au fost selectate dintr-o mult mai amplă bibliografie, care numără peste 3.400, elaborată de Montague Summers, *(A) Gothic Bibliography*, London [1917?], pp. 220–568. O utilă listă bibliografică se poate afla și la Maurice Lévy, *Le Roman „Gothique” anglais*, Toulouse, 1968, pp. 684–708.

I.V.

„La drept vorbind, nu am avut intenția să-mi fac casa până într-atât de gotică încât să excludă confortul și rafinamentul modern al luxului... A fost construită pentru a-mi satisface propriul gust și, în oarecare măsură, pentru a-mi realiza propriile viziuni.”

(Horace Walpole, *Prefață la Descrierea vilei lui Horace Walpole de la Strawberry Hill*)

Fiul aceluși abil politician „whig” a cărui îndelungată carieră de prim-ministru a asigurat Angliei hanoveriene pace și stabilitate internă – „odihnă după trei generații de conflicte a fost darul pe care sir Robert l-a oferit Angliei”²⁸ – Horace Walpole nu a avut gustul cărmuirii politicii, ocupându-se îndeosebi de aspectele teoretice ale politicii și guvernării. A fost, totuși, el însuși membru în parlament și s-a lăsat angajat în dispute de cameră, dintre care campania dusă în favoarea lui Henry Conway i-a lăsat un gust amar. Liberal și tolerant în opinii, deschis în spirit neconservator înnoirilor, deși, ca Edmund Burke, speriat de implicațiile revoluției franceze, Horace Walpole este un personaj complex, atrăgător prin preocupările sale intelectuale de mare diversitate, prozator, dramaturg și poet, memorialist și biograf, comentator de artă, istorie și politică, gazetar eseist și pamfletar satiric, pasionat epistolar, un exemplar reprezentativ al acelei categorii destul de largi a vremii, de literat gentleman, pe care Alexander Pope, cel fără descendență nobiliară, cu nedisimulat sarcasm o numea „tagma gentlemanilor care scriu cu ușurință”. Contemporaneitatea și secolul al XIX-lea nu i-au făcut întotdeauna justiție critică, cu toată popularitatea de care nu a fost lipsit la timpul său. Malițios, necruțător s-a arătat cu deosebire Thomas Babington Macaulay care, poate și pentru plăcerea unei savuroase comparații, i-a atribuit o serie de superlative puțin măgulitoare: cel mai excentric, cel mai artificial, cel mai fastidios, cel mai capricios dintre oameni. „Scrierile lui, este adevărat, sunt tot atât de mult prețuite pentru delicatesele epicureilor intelectuali ca și pateurile de Strasbourg printre felurile de mâncare descrise în *Almanach des Gourmands*”²⁹. Dar, așa cum *pâté-de-foie-*

---

²⁸ G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 606.

²⁹ Almanahul gurmanzilor (fr.).

*gras*³⁰ își datorează excelenta calitate bolilor bietului animal care îl procură și nu ar fi bun de nimic dacă nu ar fi făcut din ficatul anormal de umflat, numai o minte nesănătoasă și dezorganizată ar fi putut produce asemenea obiecte literare de lux cum sunt operele lui Walpole”.³¹ Dar, menținându-ne în domeniul culinaristic, lui Walpole i se poate aplica mai curând calitatea de „*gourmet*”, căci în tot ceea ce a încurajat prin scris și prin mod de viață a dovedit o rafinată, și nicidecum lacomă dragoste și cunoaștere a frumosului și a plăcerii.

După cum cereau cutumele sociale ale epocii, un nobil nu scria (nici nu avea nevoie) pentru a subzista. *Meseria* de scriitor, care începea să-și asigure, totuși, un statut onorabil printre profesioniști, o practicau numai cei care nu aveau alte mijloace de existență și care alcătuiau încă de multă vreme acel „*Grub-street*” cu însușiri metaforice. Ca aristocrat, Walpole era astfel un scriitor amator, autor de plăcere, nu de necesitate. Amatorismul lui nu este însă simplu diletantism, căci Walpole are vocația creatorului și a cunoscătorului de frumos, iar opera lui este rod al pasiunii, nu al unei elegant neglijente petreceri a ceasurilor de răgaz.

Chiar dacă reputația literară i-a asigurat-o în primul rând povestirea³² *Castelul din Otranto*, Walpole nu poate fi socotit omul unei singure opere. Comentariile sale la artele frumoase – *Aedes Walpolianae*, care ne duc, firește, cu gândul la descrierea celebrelor colecții italiene *Aedes Barbarinae* și *Giustiniana*, sau compendiul arheologic din *Anecdotele despre pictură* – preocupările sale istorice – interesul pentru crudul monarh care încheie în sânge războiul celor două roze, Richard al III-lea – și, mai ales, fervoarea cu care și-a construit micul castel de la Strawberry Hill ca străveche așezare seniorială, mărturisesc toate existența unei pasiuni majore: a istoriei medievale în general, a goticului în special. Iar corespondența stă ca netăgăduită mărturie.

Este vorba de un gotic istoric, deși la Walpole, în măsură mai mare decât la alți autori din aceeași serie, goticul este în primul rând categorie

---

³⁰ Pate de ficat de gâscă (fr.).

³¹ Thomas Babington Macaulay, recenzie la lucrarea *Letters of Horace Walpole, Earl of Orford*, to Sir Horace Mann, British Envoy at the Court of Tuscany in *Critical and Historical Essays*, Leipzig, 1850, vol. II, p. 175.

³² În studiul de față am alternat, referindu-se la această operă, termenii: povestire, romanț, mic roman. Oscilația terminologică cu privire la specie o citim la autorul însuși, care folosește de fiecare dată (și numai într-un an) alt cuvânt când vorbește de cartea sa. Într-o scrisoare către Elie de Beaumont din 1765 o numește „roman”, în scrisoarea către reverendul William Cole din același an o numește „roman”, iar în prefața la ediția a doua, tot din 1765, o numește „povestire”.

psihoestetică cu largă capacitate sugestiv evocatoare, în care se topesc, cum am văzut, misterul, spaima, melancolia. Fără să facă abstracție de existența lui istorică, goticul are pentru scriitor o conotație emoțională care îi dă o tentă estetizantă, decadentistă *avant la lettre*, denaturându-i nu o dată autenticitatea strictă. „Walpole nu era deloc interesat de construcția gotică perfect autentică. Căci ceea ce dorea el în primul rând să surprindă era spiritul pictural și romantic al goticului, «tristețea», «magia» și farmecul atmosferei gotice, o combinație de intimitate și feerie, de eleganță și surpriză”.³³ Încă din *Aedes Walpolianae* remarcăm cuvinte de laudă la adresa lui Salvator Rosa, ale cărui pânze aveau să devină surse de inspirație pentru descrierile din romanele „gotice” ce vor urma, artist pe care, după părerea lui Walpole, „gândurile, expresia, peisajele, cunoașterea forței umbrelor și magistrala plasare a spaimei și durerii l-au ridicat în prima clasă a pictorilor”, în care îl situează mai târziu și pe Piranesi, cu „sublima lui sălbăticie”, și pe Claude Lorrain, pe Gaspar și Nicolas Poussin. *Anecdotele despre pictură*, deși mențin o balanță între gustul pentru puritatea palladiană de inspirație clasică greacă și între atracția pentru îndrăznețul peisaj arhitectonic gotic – „trebuie să ai gust pentru a fi sensibil la frumusețile arhitecturii gotice și să ai nevoie de pasiuni pentru a simți goticul” – contemporane în oarecare măsură cu povestirea sa, revelă un gentleman învățat, educat la canoanele secolului al XVIII-lea, dar fermecat de arta gotică ce îi stârnește imaginația prin pitorescul tulburător și tainic. „Arcul ascuțit, acea trăsătură specifică arhitecturii gotice, a fost cu siguranță menită ca o înfrumusețare a circularului; și cei care nu au avut fericirea de a se ilumina de simplitatea și proporția ordinilor grecești au fost totuși atât de norocoși de a scăpăra o mie de haruri și efecte magnifice, dar blânde, vaste, dar ușoare, venerabile și pitorești. Este dificil ca un templu grec dintre cele mai nobile să transmită minții fie și jumătate din atât de numeroasele impresii produse de o catedrală în cel mai bun stil gotic – dovadă a iscusinței arhitecților și a dibăciei preoților care le-au înălțat... Desigur, nu am intenția de a face nicio comparație între frumusețile raționale ale arhitecturii regulate și licența nețărnută a ceea ce se numește gotic. Mi se pare cu toate acestea limpede că persoanele care le-au executat pe acestea din urmă au avut mai multă știință despre arta lor, mai mult geniu și mai multă individualitate decât ne place să credem. Există o cutezanță magică în execuția unora din operele lor care le-ar fi susținut dacă ar fi fost dictate de un simplu capriciu”, argumentează scriitorul în *Anecdote*.

---

³³ Martin Kallich, *Horace Walpole*, New York. 1971, p. 78.

Fascinația lui Walpole pentru gotic, care datează din anii studenției, se prelungește nu numai în livresc, ea îi marchează modul de existență. Cel care glorifica în versuri capela de la King's College, Cambridge („Și arta și Palladio în țară necunoscuți erau / Și-a meșterului vandal mână n-o disciplinau / Minuni, de reguli neștiute, construcțiile descopereau / Și zidurile ca dintr-o inspirație, spre cer se înălțau”), care își mărturisea în scrisori ardoarea pentru acest stil, care colecționa obiecte de anticărie medievală și documente de familie și care pornea adesea în excursii arheologice, și-a amenajat propria locuință în stilul și maniera reședințelor senioriale de odinioară. Gândul de a reconstitui un mic castel feudal îl urmărea încă de la sfârșitul anilor '40, când își comunica intenția prietenului său Horace Mann, trimis englez la curtea toscană. Deși considerată de unii comentatori ca un prim conac englezesc modelat pe tipar nu clasic, ci național tradițional, mai mult din imaginație decât prin imitație, vila-castel de la Twickenham nu constituia o premieră absolută. După cum am văzut, gustul pentru gotic în arhitectură, în decorația interioară și în grădinarit se răspândise cu viteză și în amploare, atrăgând reacția spiritelor prudente deprinse cu normele clasice. Însuși Horace Mann răspundea la 13 februarie 1750 unei scrisori entuziaste a lui Walpole în termeni meniți a-i mai domoli febra gotică de care se molipsise. „De ce s-o faci [casa] gotică? Știu că așa e gustul de astăzi, dar, regret, poate mă înșel – *Basta, mi sembra però un gusto gotico*”.³⁴

Paul Yvon³⁵ distinge trei faze în istoria castelului: proiectul din scrisoarea către Mann, construcția bibliotecii și a refectoriului, în sfârșit, înălțarea turnului rotund. Procesul, de prin 1747, când a închiriat casa, până în 1763, când s-au încheiat lucrările, îndelungat și migălos, s-a desfășurat sub supravegherea artistică a „comitetului de gust”, constituit, alături de proprietar, din John Chute și Richard Bentley. În construcție și în decorare a procedat cu minuția și pasiunea unui *connoisseur*, chiar dacă rezultatul a fost un hibrid, o operă eclectică ce combina nu numai elemente de arhitectură laică (foișoare, parapete) și religioasă (vitralii, galerii cu boltă), ci și stiluri: variațiuni grațioase pe tema goticului autentic într-o prefigurare a înfloriturii neogotic englez, care l-au făcut pe Kenneth Clark să descrie edificiul ca întruchipând un *gotic rococo*. Walpole însuși recunoștea originalitatea întreprinderii în sensul domesticirii goticului, a coborârii lui în cadrele familiarului și al funcționalului. Scopul construirii casei, arată în

---

³⁴ Destul, mi se pare însă un gust gotic (citește: barbar). (it).

³⁵ Paul Yvon, *La vie d'un Dilettante: Horace Walpole 1717–1797. Essai de Biographie psychologique et litteraire*, Caen, 1924.

prefața la propria sa *Descriere* a ei, a fost de a arăta „specimene de arhitectură gotică adunate din catedrale și monumente funerare din capele” și „cum pot fi de aplicate la coșuri, plafoane, ferestre, *loggia* cu balustrade etc.” Adică un mic muzeu viu, o colecție de antichități și disparate obiecte de *virtu*, un fel de *Schatzkammer* care nu a întârziat să atragă vizitatori încă din vremea construirii lui. Un medievalism adaptat cerințelor unui aristocrat cultivat și rafinat, dar care, fascinat de epoci revoluate, rămânea omul elegant și doritor de confort și lux ai anilor săi. Goticul de la Strawberry Hill, exuberant și modern, „fermecător și venerabil”, pe fondul unei peluze bine tunse, este emblema autorului, acest personaj de tranziție între tipologii: nobilul estet și excentricul, sentimentalist, epicureul secolului al XVIII-lea și romanticul din zorii noului veac.

Ironie, Macaulay remarcă aspectul de colecție de curiozități al castelului. Scrierile lui Walpole, spune eseistul, reprezintă „față de operele marilor istorici și poeți ceea ce reprezintă Strawberry Hill față de Muzeul lui Sir Hans Sloane sau față de Galena de la Florența”. Nici contemporanii nu se arătaseră mai îngăduitori, William Beckford îl numea „o capcană de șoareci gotică”, călătorul Louis Simond îl vedea ca pe un „castel de cărți, gotic”, traducătorul francez al romanticilor englezi, Amédée Pichot, mai generos, îl considera doar o „miniatură gotică”, iar Walter Scott afirma că adevărata măsură a artei și-a dat-o Walpole numai în *Castelul din Otranto*. Dezamăgit, peste ani, Walpole însuși avea să recunoască artificialitatea micii sale reședințe căreia i-a închinat ani de căutări și elan: „Dar, vai! Nu sunt poet, iar castelul meu e din hârtie și tot ce m-a legat de el va pieri împreună cu mine în curând și vom fi cu totul dați uitării!” îi scrie cu amărăciune unei prietene, Lady Ossory, la 11 august 1778.

Și, totuși, originală, și prin aceasta inimitabilă, resurrecția goticului la Strawberry Hill este un punct de întâlnire: duce la apogeu moda gotică în arhitectura civilă și oferă un decor posibil pentru moda „gotică” ce va înflori în proza de ficțiune. Căci, incontestabil, această pasiune a imaginației materializată într-o formă pe cât de stranie pe atât de interesantă, această artificială manieră de a re-trăi un trecut rămâne un moment în evoluția mentalității spre explozia romantică de la sfârșit de veac.

Străjuț de turnuri crenelate și populat de obiecte cu valoare istorică achiziționate sau descoperite în excursiile arheologice, dar și înnobilit de comode divanuri luxoase, decorat cu basorelieful și înzestrat cu biblioteci, castelul de la Twickenham s-a dovedit locul adecvat scrierii acelei povestiri care a eliberat resursele imaginației și ale fanteziei, a acelei povestiri al cărei adevărat personaj este castelul și nu eroii-marionete manipulați de autor.

Scris cu frenezie doar în câteva luni, din iunie până în august 1764, (în alte părți autorul arată că a scris micul roman „în opt zile, mai curând în opt nopți: căci, în general, ceasurile mele de compoziție sunt de la ora zece seara până la două dimineața”), *Castelul din Otranto*, așa cum mărturisește Walpole în scrisori, este transcrierea epică a unui vis: „Am avut un vis, despre care tot ce am putut reconstitui era că îmi închipuiam că mă aflu într-un vechi castel (un vis foarte firesc pentru un cap plin cum este al meu de istorie gotică) și că pe balustrada de sus a unei scări mari am văzut o mână gigantică în armură. Seara m-am așezat și am început să scriu, fără să știu cătuși de puțin ceea ce aveam de gând să spun sau să povestesc” (Scrisoare către reverendul William Cole, 9 martie 1765).

Romanul este produsul unei sensibilități imaginative care a avut și posibilitatea materializării fanteziei în dimensiuni concrete. Influențat de întregul reviriment din epocă al medievalismului cu cortegiul său de conotații emoționale, pasionat de istorie și de cultură veche, preocupat până la obsesie de multă vreme de amenajarea în stil gotic a reședinței, era natural ca Horace Walpole să trăiască intens, la toate nivelurile conștiinței, febra goticului. Lecturile freudiene nu au întârziat să apară, psihanalizând visul lui Walpole ca o defulare a temerilor și speranțelor nerostite. Criticii oferă chiar dezlegarea șaradei, revelând prototipurile personajelor cu cheie. Atmosfera sălbatică a povestirii „poate fi pur și simplu o reacție subliminală sau de *stres* la unele evenimente politice extrem de iritante care se petrecuseră în zilele care precedaseră cu puțin visul. Faptele referitoare la tensiunea și teama sa din timpul acestor zile le redă Walpole în *Memoriile* sale despre George al III-lea, în special în acele amintiri în care vorbește în detaliu despre preocuparea sa față de apropiatul lui prieten, Henry Conway”.³⁶ Și Maurice Lévy³⁷ descifrează în roman o întreagă logică onirică ce anticipează cu aproape două secole erupția fantasticului în real a suprarealiștilor.

În descrierea cadrului castelan în care își plasează personajele și întâmplările povestirii, autorul a fost, fără îndoială, înrăurit de construcția propriei sale vile, de amintirile latente ale unor edificii gotice care l-au impresionat și de imagini onirice. Între casa de la Strawberry Hill, castelul din Otranto și capela de la Trinity College, Cambridge, există explicabile asemănări. „Intrând într-unul din colegiile pe care le uitasem cu desăvârșire, mă aflam exact în curtea castelului meu. Turnurile, porțile, capela, sala cea mare, totul îi dădea replica cu cea mai mare precizie. În sfârșit, ideea acestui

---

³⁶ Martin Kallich, *op. cit.*, pp. 102–103.

³⁷ Maurice Lévy, *op. cit.*

colegiu îmi rămăsese în minte fără să mai mă gândesc și mă folosisem de el pentru planul castelului meu, fără să-mi fi dat seama; astfel încât credeam că intram de-a dreptul în castelul din Otranto" (Scrisoare către doamna du Deffand, 27 ianuarie 1775). Tentația de a juxtapune descrierea castelului de la Twickenham cu cea a castelului din Otranto, care poate duce la similitudini revelatoare, a fost încercată de mulți exegeți. Autorul însuși, primind în dar de la Lady Craven un desen al castelului din Otranto, se arată, peste ani, surprins: „Este curios, scrie el în noiembrie 1786, că acea fereastră din spate corespunde descrierii din romanul meu. Atunci când l-am scris, nici nu știam măcar ca există un castel la Otranto. Aveam nevoie de un nume de localitate din sudul Italiei și, pe hartă, m-a frapat Otranto.”

Mult mai târziu, Paul Yvon³⁸ oferă în eseul dedicat literatului englez utile prin minuția lor descrieri ale așezării, construcției și interioarelor castelului de la Strawberry Hill, făcând, totodată, trimiteri la decorul din povestire. Iată, de pildă, cum se prezintă vila lui Walpole vizitatorului cu simț de observație: „Atunci când, cu spatele la nord-vest, călătorul sosit pe vasta peluză îmbrățișa cea mai cuprinzătoare vedere de ansamblu a acestei construcții la modă pe care o poate contempla, el observa un ciudat ansamblu de edificii. La parter, la nivelul solului, șapte ferestre «gotice», apoi, în clădirea din mijloc, se deschideau două ferestre în relief, suprapuse. La primul etaj al acestui corp de locuință domneau alte ferestre tot «gotice», totul se termina în dantelură și creneluri; șase turnuri ascuțite împodobite își îndreptau spre cer conurile pline de colțuri; o cruce de Malta se afla deasupra unui fronton cu dantelură în seară.

Aceasta era vechea reședință restaurată și mărită; cea din prima și a doua perioadă. Întorcându-și privirile mai spre stânga, vizitatorul vedea apoi o altă parte a edificiului a cărei aparență, puțin mai severă și nu atât de împodobită, contrasta în oarecare măsură cu ornamentele sau curbele quasi-venețiene ale ferestrelor pe care le văzusem cu o clipă mai înainte. Clădirile de acum, cel puțin la exterior, căutau să dea impresia unei sobrietăți și a unei forțe relative. Sunt contraforți, arcade gotice sub care se prelungesc o galerie mănăstirească, cât trebuie de tenebroasă, apoi un turn rotund, larg și scund, încununat de creneluri și de un acoperiș conic foarte plat. Acolo, alături de gotic, elegant și grațios, vizitatorul impresionabil sau mai ușor de convins putea evoca cu oarecare bunăvoință grandoarea și groaza evului mediu”.³⁹ Apropierile de descrierea castelului din micul

---

³⁸ Paul Yvon, *op. cit.*, pp. 539–549 și passim.

³⁹ Idem. *ibid.*, pp. 539–540.

roman care urmează sunt la îndemâna cititorului amator de detalii arhivistice.

Tipărit într-o sută de exemplare la sfârșitul anului 1764 (deși poartă anul 1765), *Castelul din Otranto* este prezentat drept o traducere a unui nobil englez, William Marshall, după originalul italianesc al canonicului Onuphrio Muralto⁴⁰ de la biserica Sfântul Nicolae din Otranto. Însotindu-și povestirea de o prefață scrisă, pasă-mi-te, de cel care a avut șansa descoperirii ediției originale, autorul își ia o dublă măsură de siguranță, dovedită ulterior a fi fost inutilă: traducerea engleză a fost făcută după originalul aflat la o veche familie catolică din Anglia, datând din secolul al XVI-lea de la Neapole, iar evenimentele relatate se petrecuseră într-o perioadă aproximată între secolele al XI-lea și al XIII-lea. Îndepărtarea în timp era menită pe de o parte să accentueze situarea acțiunii în evul mediu, epocă ce pentru Walpole nu avea limite precise, prelungindu-se până la Henric al VIII-lea sau chiar, până la regina Elisabeta. Fără a pretinde că scrie roman istoric, scrupulos în reconstituirea culorii locale, așa cum arată mai cu seamă descrierile procesiunii cavalerești a intrării lui Frederic în castel – episod remarcat de Walter Scott – autorul păstra, pe de alta parte, distanța istorică pentru a-i transfera răspunderea pentru caracterul supranatural și irațional al întâmplărilor (viziuni, necromanție, superstiții) și pentru imoralitatea unor personaje, lucruri pe care secolul al XVIII-lea nu le mai putea tolera. Deși la începutul veacului mai apăruse un *Tratat istoric, fiziologic și teologic despre spirite, fantome, vrăjitorie și alte practici magice al lui Beaumont*, dominația rațiunii renega ca pe ceva ridicol, învechit și pernicios orice operă ocultă sau poveste cu strigoi. Tocmai această atitudine empiric și moralist sceptică cu privire la supranatural avea să facă posibilă transformarea lui, prin distanțare, în emoția estetică, deci în subiect artistic. „Dacă ar trebui cu orice preț să riscăm o explicație istorică a romanului «gotic», am spune, fără prea multe ezitări, că el s-a născut dintr-o revoluție nu atât socială cât *culturală*, dintr-o transformare profundă a deprinderilor mentale ale națiunii după descoperirea lui Locke și Newton. Fantasticul nu se putea manifesta dincolo de Canalul Mânecii decât după ce societatea engleză trecuse de la epoca magică la epoca științifică. Trebuia ca ea să încerce nostalgia miraculosului evacuat de rațiune pentru a-i da drept de cetate în singurul cadru în care putea deveni neliniștitor, cel al realității cotidiene”.⁴¹

---

⁴⁰ Unii comentatori au descifrat în *Muralto* (zid înalt) o traducere aproximativă în italiană a numelui *Walpole* (stâlp de zid).

⁴¹ Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 619.

Precauțiunea pentru această explozie romantică în fața unei presupuse cenzuri a spiritului luminilor era luată de un scriitor vrăjit de fantezie și în același timp om al vremii sale, călăuzit de rațiune și virtute. Justificările menite să amortizeze șocul pun în lumină caracterul contradictoriu al personalității scriitorului. Creația sa romantică imaginară este controlată de un conservatorism neoclasic, într-un paradox explicabil prin condiția sa de literat între două lumi. Atracția pentru miraculos și magie este astfel supusă disciplinei normative a vremii. În intimitatea sa, Walpole rămânea însă un iremediabil pătimaș al imaginației. Căci iată ce îi scria lui George Montagu în ianuarie 1766, la numai un an de la precizările prudente din prima ediție a povestirii: „Viziunile, știi, mi-au fost întotdeauna hrana; și, departe de a fi îmbătrânit destul pentru a mă certa cu deșertăciunea lor, sunt aproape convins că nu există o înțelepciune comparabilă cu cea de a schimba ceea ce se cheamă realitățile vieții pe vise. Vechi castele, vechi pânze, vechi istorii și murmurul bătrânilor te fac să trăiești cu secole în urmă, lucru ce nu poate fi pentru nimeni nicio dezamăgire. Păstrezi bine strâns și sigur ceea ce a trecut. Morții și-au pierdut capacitatea de a ne induce în eroare – acum putem avea încredere în Caterina de Medicis.” O profesiune de credință statornică, cum putem citi și în scrisorile de mai târziu adresate doamnei du Deffand, pe care însă nu cuteza să o ridice la rangul unei oficiale arte poetice.

Reacția publicului a fost împărțită. Cititori care formau un fel de elită educată la litere clasice și crescuți în spirit iluminist o socoteau un capriciu, o excentricitate a unui nobil care încerca să-și ocupe timpul liber. „Cum crezi că și-a petrecut Horry Walpole răgazul pe care i l-a îngăduit frenezia lui politică? Scriind un roman și încă un asemenea roman din care nicio domnișoară de pension nu ar putea citi mai mult de jumătate fără să o apuce căscatul”, îi scrie Gilly Williams lui George Selwyn la 19 martie 1765, când nu se publicase încă ediția a doua. Deși căzuseră în mreaja artificiei primei ediții, laudând povestirea, cronicarii de la *Critical Review* o reneagă ulterior ca pe o născocire absurdă, monstruoasă, de neiertat. „Dispuși de a găsi o scuză pentru invențiile absurde și monstruoase pe care le conține, acceptăm din declarația de pe pagina de titlu faptul că este într-adevăr vorba de o traducere dintr-un scriitor vechi. Considerând-o ca atare, cu dragă inimă îi scuzăm fenomenele absurde și le considerăm drept sacrificii făcute unei epoci grosolane și neluminate. Dar atunci când în ediția aceasta se declară că povestirea *Castelul din Otranto* este o operă modernă, indulgența manifestată față de slăbiciunile unei presupuse antichități nu o mai putem în niciun chip acorda acestui caz singular de gust fals într-o perioadă de învățătură cultivată. Este însă, pe drept cuvânt, mai mult decât bizar faptul că un autor de geniu rafinat și șlefuit poate fi partizanul reinstaurării

superstițiilor barbare ale demonismului gotic! *Incredulus odi* este sau ar trebui să fie un talisman împotriva tuturor acestor orbiri."

Cei care însă, oboșiți de rigurile neoclase, își întorceau privirile spre trezirea sensibilității care să-i elibereze de coerciția normelor printr-o evadare în alte vremuri și în alte lumi, găseau în lectura cărții un compensator refugiu. „E foarte bun în genul lui, are toată costumația gotică”, o lauda sobru doamna du Deffand într-o scrisoare din 1767. Chiar și unul din adversarii politici ai autorului, episcopul Warburton, o socotea o capodoperă în care imaginația și forța rațiunii i-au permis scriitorului să depășească subiectul, având același efect cu tragediile antice care purifică pasiunile prin milă și groază. „Oare cel care vede *penajul* negru care flutură pe enormul coif din castelul din Otranto și *brațul* gigantic la capul *marii scări* nu este mai impresionat decât de paginile lui Ovidiu și Apuleius?” întrebă retoric Joseph Warton.

Atitudinea ostilă a unor critici nu îl dezarmează pe scriitorul care în martie 1767, anunțând-o pe doamna du Deffand că pregătește o a treia ediție, își destăinuie încă o dată irezistibila atracție pentru imaginație: „Lasă-i pe critici să-și spună părerea; nu voi fi jignit: nu a fost scris pentru această epocă, ce nu vrea altceva decât rațiune rece.⁴² Îți mărturisesc, și mă vei socoti mai nebun decât oricând, că dintre toate operele mele este singura care mă mulțumește: mi-am lăsat imaginația să alerge: m-au înflăcărat viziunile și pasiunile. Am scris-o sfidând reguli, critici și filosofi și mi se pare cu atât mai bună din cauza aceasta. Sunt chiar convins că mai târziu, cândva, atunci când gustul își va redobândi tronul de pe care l-au alungat filosofii, bietul meu castel își va afla admiratori; ei se anunță chiar de astăzi; tocmai am publicat ediția a treia.” Numai până în 1770 au apărut patru ediții, iar din 1790 până în 1815 au mai apărut încă treisprezece ediții. Succesul de cititori s-a prelungit până în secolul următor, când Macaulay, rezervat în aprecieri, îl citea în 1833 cu plăcere, iar Byron, în 1820, în prefața la *Marino Falieri* îi închina un mic medalion: „Este la modă să-l subestimăm pe Horace Walpole; întâi, pentru că era nobil și, în al doilea rând, pentru că era gentleman; dar, lăsând la o parte compoziția din incomparabilele sale scrisori și cea din *Castelul din Otranto*, el este «Ultimus Romanorum», autorul *Mamei misterioase*, o tragedie de cea mai înaltă clasă și nicidecum o smiorcăită piesă de dragoste. El este părintele primului romanț și al ultimei tragedii din

---

⁴² Se știe că Walpole nu-și aprecia confracții contemporani: la Fielding descoperă vulgarități, la Richardson accente de predicator metodist, Goldsmith era lipsit de importanță, iar Sterne îl făcea să caște. Modelele sale recunoscute erau Shakespeare și Milton.

limba noastră și este demn desigur de un loc mai înalt decât orice alt scriitor în viață, oricare ar fi acesta."

Bineînțeles însă, tot pentru a menaja susceptibilitățile critice ale contemporanilor, Walpole continuă și în prefața la cea de a doua ediție compromisul explicării povestirii sale romantice prin criterii neoclasice. Numai că în Anglia neoclasicismul fusese scutit de tirania codului de norme al neoclasicismului francez. Faptul că admirația și respectul criticilor pentru Shakespeare fuseseră constante, ferindu-i de excese și de absolutizări rigide, explică și disputa de principii a lui Walpole cu Voltaire în legătură cu limbajul personajelor din tragedie. Luându-și ca model pe marele dramaturg care întrerupea tensiunea tragică prin *intermezzo*-uri vesele, a căror menire era să sporească prin contrast fiorul dramatic, alternând vorbirea solemnă cu bufoneria, Walpole recurge la folosirea discontinuă a modului grav, sublim sau patetic prin scene comice în care slugile se comportă și vorbesc în modul cel mai firesc cu putință. *Castelul din Otranto* este prezentat ca experiment, o încercare de a îmbina două tipuri de narațiune: tipul vechi, bazat pe imaginație și improbabilitate (povestirea romanțată a cărei vechime nu depășește perioada cavaleriească) și tipul modern, în care inspirația după natură și viață supune fantezia și imaginația (adică povestirea realistă, de observație, care se recomandă tot mai mult prin operele romancierilor englezi ai vremii). Iar purtarea și limbajul diferențiat al personajelor, care nu își pierd deloc omenescul, sunt argumente ale folosirii acestui al doilea tip de povestire „modernă”, cu alte cuvinte circumstanțele atenuante care acordă permis de liberă trecere povestirii „vechi” romantice. Tot astfel avea să gândească și mai târziu Clara Reeve, romancieră și eseistă, care stabilea în 1778, în prefața unicului său roman păstrat, trei condiții pentru succesul artistic și moral al unui romanț. „Pentru a atinge acest scop, este necesară o cantitate suficientă de miraculos pentru a stârni atenția; în măsură îndestulătoare moravuri ale vieții reale pentru a da o atmosferă de probabilitate operei și în măsură îndestulătoare patetic pentru a antrena inima în favoarea lui.” După aprecierea ei, povestirea lui Walpole întrunește ultimele două condiții, supralicitând însă folosirea supranaturalului. „Începutul suscită foarte puternic atenția; desfășurarea povestirii este făcută cu măiestrie și cu judecată; personajele sunt admirabil zugrăvite și sprijinite; dicțiunea finisată și elegantă; totuși, cu toate aceste strălucitoare avantaje, cade greu spiritului (deși nu și urechii); iar motivul este evident, mecanismul este atât de violent încât distruge efectul pe care este menit să-l provoace. Dacă povestirea ar fi fost ținută în *limitele* superioare ale probabilității, efectul ar fi fost păstrat fără a pierde câtuși de puțin circumstanța care produce sau reține atenția.” Tot printr-o optică

clasică explică Walpole și respectarea unităților ca într-o lucrare dramatică. Și tot din tragedie împrumută el intenția moral regeneratoare a catharsisului.

Reprezentându-l astfel în dubla lui natură – clasic și romantic cu anticipație – se pune în continuare întrebarea: ce precumpănește în opera lui Walpole, spiritul moderat al rațiunii luminilor sau pasiunea înnoitoare, fie și prin renașterea unui timp trecut. Dacă predominantă nu ar fi aceasta din urmă, mica povestire ar fi rămas, alături de multe alte scrieri minore, documentar înregistrată de istoria literară. *Castelul din Otranto* poartă însă germenii unei reacții de revulsie de la norma în vigoare, de la povestirea cuminte, de la copia fidelă după natură. Împreună cu poezia ruinelor, a mormintelor, a naturii, a stărilor sufletești tulburi care începea să fie scrisă, împreună cu istoria legendară care începea să fie descoperită, povestirea deschide calea romantică.

Ceea ce interesează în primul rând în micul roman al lui Walpole este atmosfera pe care o surprinde și stările de spirit pe care aceasta le provoacă. Elemente împrumutate din romanele cavalierești ale mesei rotunde, din baladele și legende culese de Percy concură la crearea atmosferei de tainică vechime. Calitatea unei opere o măsoară Walpole prin emoția pe care o stârnește. Efectele urmărite de autor sunt nu atât compasiunea și frica, cum consemnează în prima prefață, ci spaima, neliniștea și melancolia, uimirea și șocul – „cel mai frumos portret al melancoliei desenat vreodată”, spunea în 1777 fratele autorului – pe care va încerca să le substanțializeze în câteva versuri din tragedia *Mama misterioasă*. Scrisă sub influența unor tragedii ale vremii, *Descoperirea fatală* și *Penitenții regali*, tragedia este „gotică” prin atmosfera de groază, mister și superstiție și nu prin epoca în care este plasată acțiunea. „Ce liniște îngrozitoare! Cum îți îngheață sufletul suspendat / Aceste turnuri vechi și curți pustii, / Până când așteptarea poartă chipul spaimei; / Și spaima, pe jumătate gata să se transforme-n devoțiune, / Bolborosește-un fel de rugă-n minte / Fără să știe pentru ce...”

Noutatea efectului psihic al atmosferei asupra cititorului este susținută și de construirea cadrului, de concentrarea dramatică a narațiunii intensive și de linearitatea personajelor. Decorul, compus cu patimă de colecționar de antichități (castel în ruine, încăperi dezolante, portrete și statui amenințătoare, coridoare oarbe, tainițe, biserici cu bolți înnegrite, curți acoperite de iederă) este pus în valoare de fundalul vremii (noapte, furtună, țipete rău prevestitoare). Acțiunea condusă de o mână fermă se desfășoară după cele ce vor deveni normele narațiunii de *suspans*: epică, dinamism neanalitic, nedigresiv, nediscursiv, trepidație. Romanescului i se asigură câmp liber de acțiune. Cortegiul de crime, răpiri, uzurpări, tentative și

incesturi, comploturi, întâlniri secrete, regăsiri, descoperiri, și revelații, bruște transformări ale sentimentelor, iubire la prima vedere, totul conlucrează la textura epic compactă a povestirii. Accentul pus pe romanescul imaginativ trimite cu totul în subsidiar aluziile satirice la adresa bisericii catolice, care aveau să iasă în prim plan în tragedia *Mama misterioasă*. În *Castelul din Otranto* religia poartă de asemenea amprenta medievalismului legendar, slujită de preoți care „își epuizau cunoștințele despre pasiuni ridicând edificii a căror pompă, mecanisme și bolți, morminte, vitralii, beznă și perspective infuzau asemenea senzații de devoțiune romantică”, după cum autorul însuși notează în *Anecdote despre pictură*. Intriga complicată, nu însă într-atât încât să întrerupă tensiunea firului principal, reînvie un episod de istorie feudală, învăluit în obscuritatea care nu se spulberă nici la sfârșit pentru a permite explicației raționale să facă lumină. Revelarea misterelor nu echivalează cu explicarea miraculosului, aluzia fiind în permanență folosită ca instrument de suspans.

Neexplicarea supranaturalului – cu amendamentele de rigoare din punctul său de vedere – are, după Walter Scott, calități artistice și morale. Precauțiuni de acest fel într-o operă de ficțiune, spune el în prefața la ediția sa din *Castelul din Otranto*, sunt tot atât de ridicole ca și ideea lui Bottom din *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare de a-l pune pe cel care interpreta rolul leului să-și scoată masca pentru a nu speria cumva publicul. Și, în plus, cititorul nu se simte la sfârșitul lecturii insultat de explicațiile unor situații pe care el le primise ca atare. Observațiile lui Scott sunt, desigur, discutabile, dar ceea ce surprind ele este tocmai necesitatea autonomiei esteticului. Deși prin intervenția iraționalului se depășesc granițele plauzibilului, iar agenția supranaturală este presupusă ca acceptată, registrul natural este tratat după legile echilibrului dintre niveluri, astfel încât, ca și în poezie, supranaturalul își are logica sa, care poate contrazice logica realului, fără ca prin aceasta să-și interzică existența. Conviețuirea dintre registre este unul din succesele artistice ale romanului, care, spre deosebire de cea mai mare parte a prozei de gen care va urma, păstrează integritatea tratamentului unitar al planurilor, fără să facă niciun fel de concesii nevoii de totală elucidare a cititorilor. Miraculosul, supranaturalul, fantasticul își păstrează în cartea lui Walpole universul specific, fără breșe facile în lumea obiectualității.

În schimb, ca în orice roman în primul rând narativ, personajele sunt doar purtătoare unor însemne caracterologice și temperamentale. „Există foarte puțină dibăcie în zugrăvirea personajelor. Manfred este un tiran banal, Jérôme este un confesor banal, Theodore este un tânăr nobil banal, Isabella și Matilda sunt două tinere doamne banale; pe toți îi poți găsi în oricare din miile de castele italiene în care au benchetuit *condottieri* sau în

care s-au ofilit ducese în temnițe. Nu putem spune că admirăm foarte mult nici pe bărbatul cel mare a cărui sabie este dezgropată dintr-un sfert de globul pământesc, al cărui coif cade din nori pe alt sfert din globul pământesc și care, după ce zăngăne și foșnește timp de mai multe zile, sfârșește prin a face casa una cu pământul. Dar povestea, oricare ar fi valoarea ei, nu șovăie nici o singură clipă”.⁴³ Și aici simțul critic al lui Macaulay se dovedește ireproșabil de modern. Concepute în perechi antinomice, ca în producțiile romantice de serie de peste câțiva zeci de ani, personajele principale polarizează virtuți sau defecte după clișeul victimă-tiran, înger-demon, fiind foarte puțin convingătoare din punct de vedere psihologic. Frumusețea morală (credință, loialitate, generozitate, spirit de sacrificiu) a unora contrastează cu atitudinea de-a dreptul imorală a celorlalți (Manfred o urmărește cu asiduitate pe Isabella pentru a-și perpetua spița, dejucând în felul acesta cumplita profeție, Frederic este gata să vândă onoarea fiicei sale, uitând de jurământul de credință, pentru a o dobândi pe Matilda). Personajele sunt manipulate de un autor-regizor, acționând după resorturi previzibile, aducând aminte de prototipurile din teatrul medieval sau din romanele cavalierești. Personajele secundare, în cea mai mare parte slugi, desemnate a introduce în povestire un suflu realist, „după natură”, nu fac decât să învieze printr-un dialog comic țeșătura sumbră a intrigii.

Stilul povestirii, cu care autorul se mândrea sub pavăza unui nume de împrumut în prima prefață, pe care îl explica în polemică cu Voltaire în cea de a doua prefață, precis și sobru, pur și corect, de o eleganță frustă, neînflorită și neîmpovărată de arhaisme, se dovedește artificial în lipsa lui de spontaneitate chiar și în mult comentate intervenții „firești” ale cameristei și ale celorlalți slujitori. Lustrul stilistic este atât de imaculat, atât de cast în scriperea lui încât întreaga povestire pare uneori scrisă detașat, de către un fin umorist care se lasă antrenat într-un amuzant și inventiv joc al spiritului. Finalul melodramatic al romanului, cu convenționala revenire a apelor în matcă prin pedepsirea criminalilor și salvarea îndrăgostiților își găsește astfel o posibilă justificare. Face și acest lucru parte din dubla natură a scriitorului, a cărui privire atrasă de evul de mijloc nu respingea nici cultura rafinată a saloanelor franceze, în care se vehiculau „nimicurile politicoase ale Europei”. Dualitate care nu va întârzia să devină evidentă în culegerea de *Povestiri hieroglifice*, socotite de autor „scrieri în care imaginația nu este încătușată de nicio regulă și de nicio obligație de a spune adevărul”, „simple fleacuri, capricii, scrise în cea mai mare parte pentru

---

⁴³ Th.B. Macaulay, *op. cit.*, p. 194.

amuzamentul personal". Mai mult decât alte opere, povestirile în care stau alături comicul, fantezia, aluzia satirică politică, absurdul și uneori gluma licențioasă, care juxtapune pe ton de badinerie scene disparate într-o înseriere pe care astăzi am numi-o suprarealistă și care avea să deruteze până și pe foarte mondena și experimentata doamnă du Deffand, pun în valoare ceea ce, cu obiectivitate de data aceasta, remarcase Macaulay: înrudirea spirituală a lui Walpole cu Abraham Cowley și John Donne, înlocuind însă gravitatea lor cu un aer de club și de salon.

„Ca și în cazul lor, spiritul lui consta dintr-o rafinată percepere a punctelor de analogie și a punctelor de contrast prea subtile pentru observația obișnuită. Ca și ei, Walpole ne surprinde mereu prin dezinvoltura cu care îmbină idei între care, la prima vedere, ar părea că nu există nicio legătură”.⁴⁴

Mai putem citi astăzi *Castelul din Otranto*? Desigur, însă fără să ne mai facă să vărsăm lacrimi sau să ne temem să mergem seara la culcare, cum declarase la vremea publicării povestirii Thomas Gray. Căci nu în intriga misterioasă și neagră, în care se estompează hotarul dintre rațiune și supranatural, nici în povestea sentimentală cu final împăcat stă interesul acestui mic roman. Două rațiuni asigură și acum valoarea acestei opere și, prin urmare, îi dă drept de circulație: pe de o parte, funcția lui istorică; pe de altă parte, calitatea artistică ce îi garantează independența de orice circumstanțe.

Castelul din Otranto al lui Horace Walpole a marcat cel puțin o discontinuitate în cursul luminilor raționale ale secolului al XVIII-lea, vestind, pe jumătate în serios, pe jumătate în glumă, o neliniște spirituală latentă care va ieși la suprafață în pragul secolului care va urma, o nevoie de schimbare, de înnoire pe care, în mod paradoxal, curentul sensibilității și preromantismului o căuta în trecut. Atunci când nu i-a deranjat în viziunea lor echilibrată asupra existenței și a culturii ca reflex al unei perfecte armonii, pe contemporani i-a fascinat sau, cel puțin, i-a frapat prin inedit și temeritate. Romanticii și-au aflat în opusculul lui Walpole inspirație și teme. Noutatea decorului și a atmosferei, îndrăzneala suprapunerii de planuri, schițarea eroului romantic damnat și a eroinei fragil angelice, dar în special spațiul amplu acordat fanteziei imaginative au deschis considerabil orizontul prozei romanești, îmbogățind-o cu dimensiunea ficțiunii fantastice.

---

⁴⁴ Th.B. Macaulay, *op. cit.*, p. 192.

Dacă însă nu ar fi fost în sine un mic juvaier al narațiunii fantastice, în care regulile jocului inventivității să nu funcționeze ireproșabil, în care logica supranaturalului să nu se substituie fără ostentație legității naturalului, care să nu fie produsul exclusiv al unei imaginații alimentate de livresc, *Castelul din Otranto* s-ar citi numai de curiozitate, așa cum se vizitează castelul de la Twickenham. Dar proporțiile sale bine cumpănite, fermitatea conduitei epice și stilul șlefuit al sobrietății elegante conferă operei un caracter compact de unitate estetică. În felul acesta, și scoasă din contextul epocii, cartea rezistă. Fie expresia unei stări de spirit ce avea să se generalizeze, fie (puțin probabil, însă) doar un exercițiu narativ, un „curios capriciu al fanteziei” cum îl numește E.A. Baker, *Castelul din Otranto* oferă mereu un spațiu de delectare. Suprarealiștii descopereau cu delicii în Walpole un glorios înaintaș. „Cartea Invizibilului, Epocii de aur opunându-i-se epoca morții, ceața misterului cărnii soarelui, suspinul înghețat cântecului prisme”, notează Paul Éluard. Noi îl citim cu respectul cuvenit funcției sale inovatoare, dar cu bucuria accesului la regimul fascinant al imaginarului.

ILEANA VERZEA

TABEL CRONOLOGIC (Horace Walpole)

- 1717   *24 septembrie* – Se naște la Londra Horace Walpole, al patrulea conte de Orford, cel de al patrulea fiu al omului politic Sir Robert Walpole, șeful partidului whig, de două ori prim ministru, între 1715 și 1717 și între 1721 și 1742.

Alexander Pope publică *Eloisa către Abelard*.

Apare cea de a doua ediție a traducerii Galland a basmelor din *1001 de nopți*.

Dimitrie Cantemir începe redactarea *Hronicului vechimii a romano-moldo-vlahilor*, pe care îl va încheia în 1722.

Se semnează tratatul de pace de la Passarowitz între Germania, Turcia și Veneția.

1719 Daniel Defoe publică *Viața și straniile și surprinzătoarele aventuri ale lui Robinson Crusoe*.

1720 Alt roman publicat de Defoe în acest an: *Aventurile căpitanului Singleton*.

1721 Montesquieu – *Scrieri persane*.

Se încheie pacea de la Nystad care pune capăt războiului ruso-suedez.

1722 Alte două opere de Daniel Defoe: *Jurnal din anul ciumei și Întâmplările și necazurile faimoasei Moli Flanders*.

1723 David Mallet publică balada *William și Margaret*. Giambattista Vico scrie *La Scienza Nova*, lucrare ce va vedea lumina tiparului în 1725.

1725 Apare prima ediție a *Scrisorilor doamnei de Sévigné*.

1726 Jonathan Swift – *Călătoriile lui Gulliver*, John Dyer scrie poemul *Dealul Grongar*, iar James Thomson începe amplul poem *Anotimpurile*, care se va încheia în 1730, opere care marchează începuturile poeziei descriptive engleze.

- 1727   Horace Walpole frecventează colegiul din Eton.

George al II-lea de Hanovra la tronul Angliei.

1728 Pope publică anonim poemul satiric *Dunciada (Epopeea proștilor)*.

John Gay – *Opera Cerșetorului*.

Radu Popescu încheie alcătuirea cronicii intitulate *Istoriile domnilor Țării Românești*.

1729 Swift publică pamfletul *Modestă propunere pentru a-i împiedica pe copiii săracilor de a fi o povară pentru părinți sau pentru țară*.

Albrecht Haller scrie poemul epic didactic *Alpii*.

1730 Marivaux scrie *Jocul dragostei și al întâmplării*.

1731 Se tipărește *Istoria lui Carol al XII-lea* de Voltaire. Apare romanul *Istoria cavalerului Des Grieux și a lui Manon Lescaut* de abatele Prévost. Marivaux începe să scrie romanul *Marianne*.

- 1732   Din acest an datează primele scrisori ale lui Horace Walpole,

autorul unei bogate corespondențe (care însumează peste 6.000 de scrisori, dintre care 4.000 îi aparțin) menținute până în anul încetării sale din viață, care avea să fie publicată de mai multe ori în 1820, 1840, 1857–1859, 1903–1905, 1918 etc.

Voltaire – tragedia *Zaira*.

Franklin – *Almanahul sărmanului Richard*.

1733–1734 Pope scrie *Eseul asupra omului*.

Începe războiul pentru succesiune la tronul Poloniei.

1734 în Franța văd lumina tiparului lucrările: *Scrisori filosofice sau Scrisori despre englezi* de Voltaire și *Considerații asupra cauzelor măririi și decadenței romanilor* de Montesquieu.

Apare la Londra *Istoria creșterilor și descreșterilor Porții Otomane* de Dimitrie Cantemir, în versiunea engleză a lui Tyndall, vicar de Essex, după originalul în limba latină.

1735 Horace Walpole studiază la King's College din Cambridge.

Pope încheie seria celor patru *Eseuri Morale* începute în 1731 și publică totodată *Epistola către Doctorul Arbuthnot*.

1739–1741 În compania poetului Thomas Gray, Horace Walpole face o mare călătorie în Franța, Elveția și Italia.

1739 Hume – *Tratat despre natura umană*.

1740 Apare romanul *Pamela sau Virtutea răsplătită* de Samuel Richardson. Saint-Simon începe redactarea *Memoriilor*. Are loc războiul de succesiune la tronul Austriei, încheiat în 1748 prin pacea de la Aix-la-Chapelle.

1741 Începând cu acest an și până în 1767, Horace Walpole deține calitatea de membru în parlament.

David Hume – *Eseuri morale și politice*. Se publică cel dintâi roman al lui Fielding, *Istoria aventurilor lui Joseph Andrews și ale prietenului său, d. Abraham Adams*.

1742 Robert Walpole își încheie cariera de prim ministru. Începe publicarea amplului poem *Jeluiirea sau cugetări nocturne asupra vieții, morții și nemuririi* de Edward Young, poem care va fi încheiat în 1745. Se traduce în limba engleză tratatul lui Longinus despre sublim.

F. Hutcheson – *Sistem de filosofie morală*.

1743 Fielding – *Istoria vieții răposatului domn Jemathan Wild cel Mare*. Robert Blair – poemul *Mormântul*.

Ioan Neculce încheie *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, precedat de *O samă de cuvinte*.

La Paris se publică traducerea franceză a lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Istoria*

Imperiului Otoman, în versiunea lui Jonquières.

1744 Poemul didactic *Plăcerile imaginației* de Mark Akenside.

1745 Apare la Hamburg *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, în tălmăcirea germană a lui Schmidt.

1746 James Hervey scrie *Meditații printre morminte și Contemplări despre nopți*, iar William Collins *Ode pe diverse teme descriptive și alegorice*.

Diderot – *Cugetări filosofice*. Vauvenargues – *Reflecții și maxime*.

- 1747 Horace Walpole scrie *Aedes Walpolianae: or a Description of the Collection of Pictures at Houghton Hall in Norfolk (Aedes Walpolianae sau o descriere a colecției de picturi de la Houghton Hall, Norfolk)*. Bogata colecție avea să fie vândută în 1779 de nepotul familiei, George Walpole, împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei. În 1747 închiriază casa de la Strawberry Hill, lângă Twickenham, care avea să fie transformată în celebra vilă-palat gotică. Walpole va deveni proprietarul clădirii în iunie 1749.

Richardson scrie romanul epistolar *Clarissa Harlowe sau povestea unei domnișoare*, pe care îl va încheia anul următor, iar James Thomson scrie poemul *Castelul indolenței*, care va fi publicat tot în 1748.

Voltaire – *Zadig sau destinul*. Goldoni – *Slugă la doi stăpâni*.

1748 T.G. Smollett publică romanul *Aventurile lui Roderick Random*.

David Hume – *Eseuri filosofice cu privire la intelectul uman*.

Montesquieu – *Spiritul legilor*.

Klopstock începe elaborarea epopeii *Messiada*.

Lomonosov – *Retorica*.

1749 Apare romanul lui Fielding, *Tom Jones, istoria unui copil găsit*.

Buffon tipărește primul volum din *Istoria naturală*, iar Diderot *Scrisoare către orbi, spre folosința celor care văd*.

1750 J.J. Rousseau, *Discurs asupra științelor și artelor*.

Alexander Gottlieb Baumgarten publică *Estetica*.

- 1751 Horace Walpole începe redactarea Memoriilor politice.

În Anglia apar romanele *Amelia* de Fielding și *Aventurile lui Peregrine Pickle* de T.G. Smollett. Thomas Gray publică *Elegia scrisă într-un cimitir de țară*.

În Franța se publică primul din cele 17 volume ale *Enciclopediei* cu *Discursul preliminar* al lui D'Alembert. Lucrarea se va încheia în 1772. Voltaire scrie *Secolul lui Ludovic al XIV-lea*.

Franklin – *Experiențe și observații de electricitate*.

Se publică *Odele* lui Lomonosov.

1752 Voltaire scrie povestirea filosofică *Micromégas*.

- 1753 Începând din acest an și până în 1756 colaborează cu nouă articole la publicația *The World*, care apare între acești ani sub

direcția lui Edward Moore, publicație la care mai colaborează, între alții, și Chesterfield.

Se publică în Anglia romanele *Istoria lui Sir Charles Grandison* de Richardson și *Ferdinand, conte Fathom* de Smollett, cel din urmă fiind considerat printre primele povestiri de groază și mister din literatura engleză.

Buffon – *Discurs despre stil*.

Friedrich Melchior Grimm fondează publicația *Correspondențe literare, filosofice și critice* pe care o va continua până în 1773.

Goldoni – *Hangița*.

1754 David Hume începe *Istoria Marii Britanii*. Thomas Gray scrie *Architectura Gothica*, ce va vedea lumina tiparului abia în 1814. Thomas Warton publică *Observații asupra poemului „Crăiasa zânelor”* de Spenser.

J.J. Rousseau – *Discurs asupra inegalității*.

1755 Apare *Dicționarul* de Dr. S. Johnson.

Joachim Winckelmann – *Gânduri cu privire la imitarea operelor grecești în pictură și sculptură*.

1756 În Anglia se publică lucrarea lui Edmund Burke *O cercetare filosofică asupra originii ideilor noastre despre sublim și frumos și Eseul asupra geniului lui Pope* de Joseph Warton.

Voltaire, *Încercare asupra istoriei generale și asupra moravurilor și spiritului națiunilor de la Carol cel Mare până în zilele noastre*. Gessner, *Idile*.

Începe războiul de șapte ani încheiat prin Tratatul de la Paris.

1757 Diderot scrie *Fiul natural sau Încercările vieții*.

1758 La tiparnița pe care a instalat-o la micul său castel de la Strawberry Hill, scriitorul își tipărește *A Catalogue of the Royal and Noble Authors. With Lists of Their Works* (*Catalog de autori regali și nobili. Cu liste ale operelor lor*) și *Fugitive Pieces in Verse and Prose* (*Piese fugitive în versuri și în proză*).

În Franța se publică *Scrisoare către d'Alembert asupra spectacolelor* de J.J. Rousseau, *Discurs asupra poeziei dramatice* și *Tatăl de familie* de Diderot și *Despre spirit* de Helvetius. Gessner scrie poemul eroic *Moartea lui Abel*.

1759 În Anglia apar lucrările: *Speculații asupra compoziției originale* de Edward Young, *Teoria sentimentelor morale* de Adam Smith și povestirea filosofică *Istoria lui Rasselas, prințul Abisiniei*, de Dr. Johnson.

La publicația *Correspondențe literare, filosofice și critice* a lui F.M. Grimm, Diderot colaborează cu cronici de artă, cunoscute sub numele de *Saloane*.

Voltaire – *Candide sau optimismul*.

1760 Laurence Sterne începe romanul *Viața și opiniunile lui Tristram Shandy, Gentleman*.

Apare prima parte a poemelor ossianice: *Fingal, poem epic străvechi în șase cărți*, scris de James Macpherson care l-a atribuit bardului gaelic Ossian.

Goldoni, comedia *Bădăranii*.

La tronul Angliei, George al III-lea de Hanovra care va domni până în anul

1820.

1761 În Franța apar *Julie sau Noua Eloisă* de J.J. Rousseau și *Povestiri morale* de Marmontel.

- 1762 Horace Walpole scrie *Anecdotes of Painting in England (Anecdote despre pictură în Anglia)*, lucrare pe care o va încheia în 1780 și din care vor apărea antum mai multe ediții. Opera, o istorie a artei engleze de la începuturi până la venirea pe tron a monarhului George al III-lea, îi stabilește reputația de gentleman cultivat.

Publicarea în volum a eseurilor lui Goldsmith care vor alcătui *Cetățeanul lumii sau scrisori ale unui filosof englez care locuiește la Londra către prietenii săi din răsărit*. În același an apare romanul lui Thomas Leland, *Longsword, conte de Salisbury* și lucrarea lui Hurd *Scrisori despre cavalerie și romanț*.

Se publică două lucrări ale lui J.J. Rousseau: *Despre Contractul Social sau principii de drept politic* și *Emil sau despre educație*.

1763 Hugh Blair scrie *O disertație critică despre poemele lui Ossian*.

Două lucrări de Voltaire: *Tratat despre toleranță* și *Istoria Rusiei sub Petru cel Mare*. Diderot – *Nepotul lui Rameau*.

la sfârșit războiul de șapte ani dintre Anglia și Franța pentru supremație colonială.

- 1764 *decembrie* – Walpole tipărește la presa de la Strawberry Hill povestirea gotică intitulată *The Castle of Otranto, a Gothic Story, (Castelul din Otranto)* scrisă în perioada iunie-august a aceleiași an.

Voltaire – *Dicționar filosofic*.

Winckelmann – *Istoria artei antichității*, lucrare scrisă cu doi ani mai devreme.

Kant – *Observații asupra sentimentului frumosului și al sublimului*.

- 1765 *aprilie* – Apare cea de a doua ediție a povestirii gotice *Castelul din Otranto*, în care autorul nu-și mai păstrează anonimatul. În același an publică *Catalogue of Engravers in England (Catalogul gravurilor din Anglia)*. Aflat la Paris, este prezentat în salonul doamnei du Deffand, de care îl va lega o afectuoasă prietenie, mărturia căreia stau scrisorile, dintre care cele ale doamnei de Deffand au fost publicate în 1912, iar ale lui Walpole au fost distruse la cererea acestuia.

Thomas Percy publică culegerea *Relicve ale vechii poezii engleze*. Goldsmith – *Vicarul din Wakefield*.

1766 Lessing – *Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei*.

1767 Romanul filosofic *Belisarie* de Marmontel și povestirea *Naivul* de

Voltaire.

Lessing scrie *Dramaturgia de la Hamburg* și comedia *Minna von Barnhelm sau Noroc de ostaș*.

- 1768 Walpole scrie tragedia *The Mysterious Mother* și lucrarea istorică polemică *Historic Doubts of the Life and Reign of King Richard the Third (Dubii istorice în legătură cu viața și domnia regelui Richard al treilea)*, în care pune sub semnul îndoielii, în lumina unor documente recent descoperite, crimele monarhului.

Voltaire scrie povestirea *Prințesa din Babilon*.

1769 Herder – *Păduri critice sau Considerații referitoare la știință și la arta frumosului*.

1770 D'Holbach publică *Eseu asupra prejudecăților și Sistemul naturii*.

Încetează din viață poetul Thomas Chatterton, a cărui operă, *Poeme scrise, probabil, la Bristol de Thomas Rowley și alții în veacul al XV-lea*, va fi publicată postum, în 1777. Pentru că nu a primit întreg sprijinul moral și material scontat de la Horace Walpole, Chatterton a stârnit un scandal în care opinia publică engleză s-a împărțit între apărători și acuzatori ai cauzei lui.

- 1771 Walpole scrie eseul estetic *The History of the Modern Taste in Gardening (Istoria gustului modern în grădinărit)*.

În Anglia apar romanele *Expediția lui Humphrey Clinker* de T.G. Smollett și *Omul sentimental* de Henry Mackenzie, precum și poemul *Menestrelul* de James Beattie.

Benjamin Franklin începe să-și scrie *Autobiografia*.

1772 William Hutchinson publică poemul *Ermitajul*.

Herder – *Despre originea limbii*.

1773 Apare lucrarea Annei Laetitia Aikin (Mrs. Barbauld) *Despre instituțiile monastice*.

Goethe – *Goetz von Berlichingen*. Se publică lucrarea lui Herder *Despre firea și arta germană*, care cuprinde și un *Extras dintr-o corespondență despre Ossian și cântecele vechilor popoare*. Klopstock încheie epopeea *Messiada*.

- 1774 Prima ediție a lucrării *A Description of the Villa of Horace Walpole at Strawberry Hill (Descrierea vilei lui Horace Walpole de la Strawberry Hill)*, republicată în 1784 și 1786.

Romanul *Suferințele tânărului Werther* de Goethe. Balada *Lenore* de Bürger.

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi încheie războiul ruso-turc.

1775 W. Hutchinson, poemul *O săptămână la căsuța de țară*, Beaumarchais, comedia *Bărbierul din Sevilla*.

1776 Proclamarea independenței Statelor Unite ale Americii.

1777 În Anglia apar romanele *Campionul virtuții* (care va deveni *Bătrânul*

baron englez) de Clara Reeve și *Julia de Roubigné* de Henry Mackenzie.

1782 Laclos – *Legăturile primejdioase*.

1783 Sophia Lee publică romanul gotic *Tainița sau o poveste din alte vremuri*.

1784 Herder – *Filosofia istoriei*. Schiller – *Intrigă și iubire*. Beaumarchais scrie comedia *Nunta lui Figaro*.

- 1785 La presa de la Strawberry Hill se tipăresc *Hieroglyphic Tales (Povești hieroglifice)*, pe care Walpole le-a scris pentru tinerele sale prietene.

Clara Reeve scrie eseu *Evoluția romanțului de-a lungul timpurilor, secolelor și moravurilor*.

1785 Încep să apară *Idile, elegii, egloge* de Andre Chenier.

1786 Burns, *Poezii*. Beckford – romanul fantastic *Vathek*.

1789 William Blake, *Cântecele inocenței*.

Începe revoluția franceză.

1790 Blake, *Căsătoria cerului cu iadul*. Edmund Burke – *Cugetări asupra revoluției franceze*.

Archibald Alison publică *Eseuri despre natura și principiile gustului*.

1791 Apare romanul Annei Radcliffe, *Romanțul din pădure*. În Franța se publică poemul *Ruinele sau meditații asupra revoluțiilor imperiilor* de Volney și se joacă drama lui Boutet de Monvel, *Victimele dinăuntrul mănăstirilor*.

Thomas Paine publică în replică la *Cugetările asupra revoluției franceze* ale lui Blake prima parte a lucrării sale, *Drepturile omului*, cea de a doua parte văzând lumina tiparului în 1792.

1793 Blake – *America și Viziunile fiicelor Albionului*.

Se formează prima coaliție împotriva revoluției franceze. Apar *Scrisorile unui tată către fiul său* de Dr. John Aikin.

1794 Ann Radcliffe publică romanul gotic *Misterele din Udolpho*. Blake scrie *Cântecele experienței*.

1795 Apare romanul gotic *Ambrosio sau Călugărul* de Matthew Gregory Lewis.

1796 William Beckford publică *Scrierea romanelor moderne sau entuziastul elegant și interesantele emoții ale Arabellei Bloomville, romanț rapsodic presărat cu versuri*.

Goethe – *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister, Hermann și Dorothea*.

Schiller – *Despre poezia naivă și sentimentală*.

- 1797 2 martie. Încetează din viață, la Houghton, Norfolk.
O selecție din opera lui Horace Walpole este publicată în anul următor.

Lucrarea de față a fost găsită în biblioteca unei străvechi familii catolice din nordul Angliei. A văzut lumina tiparului la Neapole, ca incunabul, în anul 1529. Nu reiese de nicăieri când a fost conceput manuscrisul. Principalele peripecii oglindesc mentalitatea celei mai sumbre perioade a creștinismului; dar limbajul și comportamentul personajelor nu amintesc cu nimic de primitivismul acelei epoci. Cartea e scrisă în cel mai pur stil italian. Dacă povestirea a fost creată cam în vremea când se petrece acțiunea, ar trebui s-o situăm între 1095, epoca primei cruciade, și 1243, data celei din urmă, sau, în orice caz, nu mult după aceea.⁴⁶ Nu există alte evenimente în lucrare care să ne ofere un fir conducător cu privire la perioada desfășurării acțiunii; numele eroilor sunt, bineînțeles, fictive, iar identitatea lor e ascunsă, probabil, în mod intenționat; totuși, denumirile spaniole ale unor oameni de serviciu par să indice că lucrarea nu a fost compusă înainte de stabilirea regilor aragonezi în ținutul Neapole, când asemenea nume au devenit curente pe acele meleaguri. Exprimarea aleasă și zelul evlavios al autorului (temperat, totuși, de o neobișnuit de clară judecată critică) mă fac să cred că data redactării a fost doar cu puțin anterioară datei tipăririi. Literele se aflau atunci într-o mare înflorire în Italia și contribuiau la înlăturarea domniei superstiției, cu înverșunare atacată pe vremea aceea de către reformatori. Nu pare deloc neverosimil ca un preot abil să se fi străduit să întoarcă împotriva reformatorilor propriile lor arme, și să se fi folosit de talentul său literar pentru a întări în rândurile poporului vechile superstiții și credințe greșite. Dacă acesta i-a fost scopul, a acționat fără doar și poate cu remarcabilă iscusință. O asemenea operă cum este cea de față ar avea

---

⁴⁵ Prima ediție a povestirii gotice *Castelul din Otranto* a fost publicată în decembrie 1764. Autorul a recurs, probabil și după exemplul lui James Macpherson care își prezentase propria operă ca o traducere a poemelor aparținând așa-zisului bard gaelic Ossian, la artifiiciul arhaizării, adică al antedatării textului și al atribuirii lui unui alt autor. Practica părea să se încetățenească în epocă, când nu numai autori de romane de duzină, ci și poeți de real talent (cazul lui Thomas Chatterton este elocvent) își prezentau opera drept o relicvă descoperită din întâmplare de persoana care o reda astfel circuitului public. Dincolo de rațiunile unei modestii de autor debutant, așa cum Walpole însuși explică la începutul prefeței la a doua ediție, trebuie înțeles acest artifiiciu și ca o consecință imediată a interesului timpului pentru medieval, descoperit cu reverență și fascinație.

⁴⁶ Se pare că subiectul este inspirat din istoria legendară a lui Manfred (1232–1266), regele Siciliei, fiul natural al împăratului Frederic al II-lea. Personajul este întâlnit și în *Purgatoriul* lui Dante. Se spune că el și-a ucis fratele mai mare și a uzurpat drepturile nepotului său, Conrad. Și apariția personajului Frederic în cadrul povestirii confirmă posibilitatea folosirii acestei legende.

puterea să încătușeze mințile neștiutoare mai mult decât toate cărțile de controversă care s-au scris din zilele lui Luther și până azi.

Asupra intențiilor reale ale autorului nu putem face, totuși, decât simple presupuneri. Oricare vor fi fost scopurile sale, sau orice influență va fi exercitat el prin exprimarea lor sub formă literară, în momentul de față opera sa nu poate oferi publicului cititor decât o desfătare estetică. Chiar din acest punct de vedere, trebuie s-o privim cu o anumită îngăduință. Miracolele, vedeniile, necromanția, visele premonitorii sau alte fenomene supranaturale apar astăzi perimate chiar și în romanele cavalerești. Nu aceasta era situația în momentul când a scris autorul; cu atât mai puțin în epoca istorică în care este localizată acțiunea. Credința în tot soiul de minuni era atât de înrădăcinată în vremurile acelea întunecate, încât, omițând-o cu desăvârșire, un scriitor n-ar fi fost fidel moravurilor epocii. Fără a fi obligat să nutrească el însuși asemenea convingeri, autorul a fost nevoit să-și înfățișeze eroii ca niște ființe pătrunse de autenticitatea lor.

Dacă acest aspect al miraculosului este acceptat, cititorul nu va găsi nimic altceva nedemn de o lectură atentă. Admițând verosimilitatea faptelor, constatăm că personajele se comportă întru totul ca orice indivizi aflați în situații similare. Nu există niciun fel de exagerări, comparații, înflorituri, digresiuni sau descrieri de prisos. Totul tinde de-a dreptul către deznodământ. Atenția cititorului nu slăbește nicio clipă. Regulile dramatice sunt respectate aproape de la un capăt la altul în desfășurarea narațiunii. Personajele sunt bine conturate, și mai bine încă urmărite pe parcurs. Groaza, principalul mijloc literar al autorului, nu îngăduie niciun fel de lăncezire a povestirii; și este atât de des pusă în contrast cu mila, încât interesul cititorului e menținut veșnic treaz prin varietatea stimulatoare a pasiunilor.

Unii vor socoti, poate, că personajele întruchipând oameni de serviciu nu păstrează gravitatea tonului general al narațiunii dar, pe lângă faptul că ei constituie o antiteză față de protagoniști, măiestria autorului se desprinde limpede din felul cum îi pune în mișcare pe acești slujitori. Ei dezvăluie multe episoade esențiale pentru desfășurarea acțiunii, și care nu puteau fi puse în lumină decât cu ajutorul naivității și judecății lor simple: cu deosebire teroarea și slăbiciunile de care e stăpânită Bianca, în ultimul capitol, contribuie în mod substanțial la înaintarea spre deznodământ.

E firesc ca un tălmăcitor să încerce un sentiment de părtinire față de opera căreia i se consacră. Alți cititori, mai imparțiali, vor fi, poate, mai puțin impresionați decât mine de frumusețile acestei creații literare. Sunt conștient, totuși, de scăderile autorului meu. Aș fi preferat să-și întemeieze intriga pe o morală mai utilă decât aceasta: anume că păcatele părinților se

răzbună asupra copiilor până la a treia și a patra generație. Mă îndoiesc că, pe vremea sa, mai mult decât în zilele noastre, ambiția își înfrâna pofta de dominație de teama unei pedepse atât de îndepărtate. Și totuși această morală a fabulei e atenuată prin ideea, strecurată mai puțin direct, că până și un astfel de blestem poate fi înlăturat prin devoțiunea față de un sfânt, ca sfântul Nicolae, de pildă. Aici, scopul urmărit de către cleric trece în mod vădit pe primul plan față de forța de pătrundere a scriitorului. Dar, cu toate defectele ei, sunt încredințat că cititorul englez va fi atras de această realizare artistică. Pietatea și lecțiile de virtute care se desprind din ea, ca și puritatea intransigentă a sentimentelor, scutesc opera de față de critica severă la care se expun, de obicei, din belșug romanele cavalierești. În eventualitatea că volumul s-ar bucura de succesul pe care-l nădăjduiesc, aş fi încurajat să retipăresc originalul italian, deși ar însemna să scad valoarea propriei mele osteneli. Limba noastră rămâne mult în urma rafinamentului limbii italiene, atât în ceea ce privește varietatea cât și armonia exprimării. Această din urmă calitate e cât se poate de binevenită în narațiunea comună. Este greu să istorisești în limba engleză fără să aluneci în tonul familiar sau să adopți pe cel emfatic; o scădere în mod vădit prilejuită de prea puțină noastră preocupare de a folosi un limbaj ales în conversația curentă. Orice italian sau francez, din orice pătură socială, se mândrește cu faptul că e în stare să-și vorbească propria limbă corect și îngrijit. Nu mă pot mângâia cu gândul că i-am făcut dreptate autorului meu în această privință; suplețea stilului său rivalizează cu măiestria de care dă dovadă în zugrăvirea pasiunilor. E regretabil că nu și-a folosit talentul în genul literar pentru care avea o vădită afinitate, și anume teatrul.

Nu-l voi mai reține pe cititor decât pentru a face o singură și rapidă observație. Deși intriga e fictivă, iar numele personajelor sunt imagine, nu mă pot împiedica să cred că fundalul istorisirii se bazează pe o realitate. Acțiunea se petrece fără putință de tăgadă într-un castel real. Fără voie, autorul pare să descrie adeseori anumite părți de care-și amintește. Camera de pe mâna dreaptă, ușa de pe mâna stângă, distanța de la capelă la apartamentul lui Conrad, aceste amănunte, ca și altele, îndreptățesc presupunerea că autorul vedea, în amintire, un anumit edificiu.⁴⁷

Cercetători meticuloși, care ar avea răgazul necesar, ar putea descoperi în opera altor scriitori italieni temelia pe care a clădit autorul nostru. Dacă presupunem că o catastrofă reală, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu

---

⁴⁷ Afirmația, coroborată cu scrisorile adresate reverendului William Cole la 9 martie 1765 și doamnei du Deffand la 27 ianuarie 1765, devine argument al originii onirice a romanului.

cutremurul de pământ descris în carte, a constituit resortul intrigii în lucrarea de față, acest fapt va spori interesul cititorului și va face din Castelul din Otranto o istorie cu atât mai emoționantă.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

Primirea favorabilă de care s-a bucurat acest opuscul în rândurile marelui public impune autorului obligația de a explica mobilurile ce au stat la baza compunerii lui. Dar înainte de a-și dezvălui scopul urmărit, se cuvine să ceară iertare cititorilor pentru că le-a dăruit cartea sub chipul de împrumut al unui traducător. Cum unicele motive care l-au determinat să-și ascundă identitatea au fost neîncrederea în propriul talent și noutatea tentativei, autorul se mângâie cu gândul că va fi socotit scuzabil. Și-a supus realizarea judecății nepărtinitoare a publicului; s-a hotărât s-o lase să dispară în obscuritate, în cazul când ar întâmpina dezaprobare, având intenția să nu mărturisească paternitatea unei asemenea creații mărunte decât atunci când cei în drept să judece ar emite sentința că o poate recunoaște fără a roși.

A fost o încercare de a îmbina cele două genuri de romane⁴⁸, cel vechi și cel modern. Primul era făurit în întregime din imaginație și neverosimil, cel de-al doilea urmărește întotdeauna, și uneori izbutește, să imite realitatea. Inventivitatea nu e absentă nici aici, dar marile resurse ale fanteziei au fost stăvilite, printr-o foarte riguroasă fidelitate față de viața cotidiană. Dar dacă în romanul modern fluxul imaginației e paralizat de realitate, aceasta din urmă n-a făcut decât să se răzbune pentru că fusese îndepărtată cu desăvârșire din vechile romane cavalierești. Acțiunile, sentimentele și conversațiile eroilor și eroinelor de altădată erau tot atât de lipsite de firească și procedeele folosite pentru a le pune în mișcare.

Autorul paginilor ce urmează a considerat că este cu puțință o reconciliere a celor două genuri. Dornic să dea frâu liber forțelor fanteziei pentru a vagabonda în voie pe câmpul neîngrădit al născocirii, și astfel să creeze situații mai interesante, el a voit să-și dirijeze personajele acestei intrigi dramatice în concordanță cu legile verosimilului, pe scurt, să-i facă să cugete, să vorbească și să acționeze așa cum ar face orice bărbat sau femeie de rând într-o situație neobișnuită. După cum observase, în toate creațiile izbutite, personajele supuse unor încercări miraculoase, ca și martorii celor mai uluitoare fenomene, nu-și pierd niciodată caracterul omenesc; în timp ce, în scrierile romanești, un eveniment neverosimil e totdeauna însoțit de un dialog absurd. Eroii parcă își pierd mințile din clipa în care legile naturii părăsesc făgașul obișnuit. Întrucât publicul i-a adus laude, autorul nu poate spune că n-a fost la înălțimea sarcinii pe care și-a impus-o; dar dacă noua

---

⁴⁸ Termenul folosit în original este *romance*. Vezi discuția terminologică din studiul introductiv.

cale pe care a conceput-o va deschide drum unor talente superioare, va recunoaște cu plăcere și cu modestie că a fost conștient de posibilitatea unor realizări și mai frumoase a intențiilor sale decât a izbutit el însuși prin propria-i imaginație și prin conducerea jocului de pasiuni.

Cu privire la comportamentul oamenilor de serviciu, problemă pe care am atins-o și în prefața precedentă, cer îngăduința să adaug câteva cuvinte. Simplitatea manierelor lor, aproape stărnind zâmbetul, și care, la prima vedere, n-ar părea în armonie cu tonul grav al cărții, nu numai că nu mi-a apărut nepotrivită, ci am accentuat-o în mod intenționat. Am luat drept normă realitatea. Oricât de serioase, însemnate sau chiar triste ar fi sentimentele principilor și eroilor, ele nu se întipăresc în afectivitatea slujitorilor lor; în orice caz, aceștia din urmă nu exprimă, sau n-ar trebui să exprime, sentimentele puternice pe același ton demn. După umila mea părere, contrastul dintre sublimul unora și naivitatea celorlalți scoate în lumină patetismul celor dintâi. Însăși nerăbdarea pe care o resimte cititorul, atunci când glumele neșlefuite ale personajelor de rând îl împiedică să afle mai repede catastrofa la care se așteaptă, poate că intensifică evenimentul lăsat în suspensie, și, cu siguranță, dovedește că interesul său a fost trezit în mod abil. Dar în această privință există o autoritate superioară opiniei mele. Marele maestru al naturii umane, Shakespeare, a fost modelul pe care l-am urmat. Aș pune întrebarea: oare tragediile sale Hamlet și Iuliu Cezar nu și-ar pierde o însemnată parte din semnificația și din neîntrecutele lor frumuseți, dacă umorul groparilor, neghiobiile lui Polonius și glumele stângace ale cetățenilor romani ar lipsi sau dacă ar îmbrăca un caracter grandilocvent? Nu e oare sporită în chip ingenios elocința lui Marc Antoniu sau oratoria impunătoare, dar prefăcut sinceră, a lui Brutus, prin izbucnirile fruste ce ies din gura ascultătorilor lor? Aceste trăsături amintesc de sculptorul grec care, spre a sugera ideea de colos în cadrul dimensiunilor unui sigiliu, a înscris acolo imaginea unui băiețel măsurând cât degetul său cel mare.

Nu – spune Voltaire în ediția operei lui Corneille⁴⁹ apărută sub îngrijirea sa – acest amestec de bufonerie și solemnitate este inadmisibil. Voltaire este un geniu⁵⁰ – dar nu de importanța lui Shakespeare. Fără să mai recur la alte

---

⁴⁹ Opera lui Corneille, reeditată de Voltaire în perioada 1761–1764, a fost însoțită de *Comentarii asupra lui Corneille*. Punctul de vedere al lui Voltaire, în numele unei poetici tragice puriste, este o critică îngustă și nedrept de severă la adresa stilului familiar și lipsit de elevație, considerat a fi cu totul nepotrivit în tragedie.

⁵⁰ Remarca ce urmează e străină de subiectul nostru, dar scuzabilă la un englez care ar prefera să creadă că o critică atât de severă din partea unui maestru al scrisului ca Voltaire cu privire la nemuritorul nostru compatriot va fi fost mai curând o pripită risipire de ironie decât rezultatul judecății și concentrării. Nu cumva aprecierile criticului cu privire la

autorități discutabile, voi face apel la însuși Voltaire. Nu mă voi prevala de elogiile aduse mai înainte marelui nostru poet; deși criticul francez a tradus de două ori același monolog din Hamlet⁵¹, acum câțiva ani pătruns de admirație, iar de curând în derâdere; și mă cuprinde mâhnirea să constat că judecata sa pierde din putere când ar trebui, dimpotrivă, să se maturizeze. Mă voi folosi însă, de propriile-i cuvinte, exprimate cu privire la tema generală a teatrului, pe vremea când nu se gândea nici să vorbească în favoarea lui Shakespeare, nici să-l denigreze, prin urmare într-un moment când Voltaire era imparțial. În prefața la Fiul risipitor⁵², acea minunată piesă

vigoarea și resursele limbii noastre au fost tot atât de incorecte și lipsite de competență ca și cunoștințele sale despre istoria noastră? În legătură cu acestea din urmă, propriul său condei a lăsat pe hârtie o dovadă izbitoare. În prefața sa la *Contele de Essex* de Thomas Corneille, domnul de Voltaire admite că adevărul istoric a fost în mod evident pervertit în acea piesă. Drept scuză invocă faptul că, pe vremea când a scris Corneille, nobilimea franceză citea foarte puțin istoria Angliei; dar acum când o studiază, spune el, o asemenea reprezentare falsă n-ar fi tolerată. Dar uitând că perioada de ignoranță s-a scurs, și că nu mai e necesar să-i înveți pe cei ce cunosc, își ia asupra-și sarcina ca, din abundența lecturilor sale, să dea nobililor țării sale un detaliu în legătură cu favoriții reginei Elisabeta – dintre care, afirmă el, Robert Dudley a fost primul, iar contele de Leicester al doilea. Cine ar fi crezut să fie nevoie a-l informa pe însuși domnul de Voltaire că Robert Dudley și contele de Leicester sunt una și aceeași persoană? (n.a.).

[Frate al lui Pierre Corneille, Thomas Corneille (1625–1709), poet dramatic și gazetar, cunoscut pentru piesele sale *Timocrate* (1656), *Ariane* (1672) și *Contele de Essex* (1678).]

⁵¹ Monologul a fost tradus întâi în Scrisoarea a XVIII-a din *Scrisori filosofice sau scrisori despre englezi* (1734) și a doua oară în pamfletul *Apel către popor pentru cinstirea lui Corneille și Racine împotriva lui Shakespeare* (1761). Dacă la început Voltaire a manifestat simpatie și prețuire pentru opera lui Shakespeare, în perioada 1750–1760 optica lui s-a modificat în defavoarea scriitorului englez. Paginile care urmează, prin trimiterile polemice la adresa lui Voltaire, constituie punctul de pornire al disputei epistolare dintre Walpole și scriitorul francez. În 1768, răspunzând unei scrisori primite de la Voltaire, Walpole îi trimite următoarele rânduri, făcând amendă onorabilă pentru cele scrise în prefață. „Acum câțva timp, mi-am îngăduit să vă reproșez într-o pagină tipărită critica făcută la adresa lui Shakespeare al nostru. Această îndrăzneală, și nici nu e de mirare, nu v-a ajuns niciodată la cunoștință. Am scris-o în prefața la un romanț, cu totul nevrednic de considerația dumneavoastră, dar pe care vi-l voi trimite, deoarece nu pot accepta nici măcar cinstea corespondenței dumneavoastră fără a vă lăsa să judecați dacă o merit. Aș putea retracta, mi-aș putea cere iertare, dar, nespunând altceva decât ceea ce credeam, nimic care să nu fie neîngăduit sau să nu i se cuvină unui gentleman, ar însemna să vă tratez cu ingraturitudine și impertinență dacă aș presupune sau că veți fi ofensat de observațiile mele sau că veți fi mulțumit de retractările mele. Sunteți tot atât de puțin dornic de măguliri pe cât sunt și eu de a vi le oferi. M-ați disprețui și m-aș disprețui eu însumi – un sacrificiu pe care nu-l pot face nici măcar pentru dumneavoastră.” Mâniat, Voltaire se arată pregătit să susțină disputa în scris, dar Walpole refuză, elegant. Acest diferend care a stârnit mare valvă în Franța se va aplană în 1770 grație intervenției amicale a doamnei du Deffand.

⁵² Comedia lacrimogenă *Fiul risipitor* a fost prezentată în 1736.

pe care o admir și, dacă aș mai trăi douăzeci de ani, tot n-aș încerca vreodată s-o ridiculizez, spune următoarele fraze, vorbind despre comedie (ele aplicându-se, totuși, și tragediei, dacă tragedia reprezintă, cum e firesc, un tablou al vieții omenești; și nu pot înțelege de ce gluma sporadică trebuie îndepărtată dintr-o scenă tragică mai mult decât gravitatea patetică dintr-una comică): „On y voit un melange de serieux et de plaisanterie, de comique et de touchant; sonrent même une seule aventure produit tous ces contrastes. Rien n'est si commun qu'une maison dans laquelle un père gronde, une fille occupée, de sa passion pleure; le fils se moque des deux, et quelques parens prennent part differemment à la scene, & c. Nous n'inferons pas de là que toute comedie doive avoir des scenes de bonffonnerie et des scenes attendrissantes: il y a beaucoup de tres bonnes pièces où il ne regne que de la gayeté; d'autres toutes serieuses; d'autres melangées: d'autres où l'attendrissement va jusques aux larmes; il ne faut donner l'exclusion à aucun genre; et si l'on me demandoit, quel genre est le meilleur, je réprondrois, celui qui este le mieux traité”.⁵³ *Cu siguranță că, dacă o comedie poate fi „exclusiv serioasă”, tragedia își poate îngădui, uneori, cu discreție, un zâmbet. Cine îl va interzice? Oare criticul care, în spirit de autoapărare, declară că niciun gen nu trebuie să fie exclus din comedie, va impune reguli lui Shakespeare?*

Bag de seamă că prefața din care am citat acest fragment nu e semnată de către domnul de Voltaire, ci de editor; totuși, cine va pune la îndoială că editorul și autorul erau una și aceeași persoană? Sau care e acel editor care și-a însușit în chip atât de fericit stilul autorului și strălucita sa ușurință de argumentare? Fragmentul exprimă în mod neîndoielnic, sentimentele autentice ale marelui scriitor. În epistola sa către Maffei⁵⁴, servind drept prefață la tragedia sa Meropa, susține aproape același lucru, deși, bănuiesc, cu oarecare ironie. Îi voi transcrie cuvintele, pentru a explica apoi de ce le-am citat. După ce traduce un pasaj din Meropa lui Maffei, domnul de Voltaire adaugă: „Tous ces traits sont naïfs: tout y est convenable à ceux que vous

---

⁵³ „Se vede aici un amestec de seriozitate și haz, de comic și de mișcător; adesea o singură aventură dă naștere la toate aceste contraste. Nimic mai obișnuit decât o casă în care tatăl dojenește, fiica, robită de patima ei, plânge, fiul îi ia în răs pe amândoi, și alte câteva rude participă în mod diferit la această scenă. Nu tragem de aici concluzia că orice comedie trebuie să aibă și scene de bufonerie și scene înduioșătoare: există multe piese foarte bune în care nu domnește decât veselie; unele comedii sunt exclusiv serioase, altele sunt alcătuite dintr-un amestec; într-unele, în sfârșit, înduioșarea merge până la lacrimi; nu trebuie proclamată excluderea nici unui gen; iar dacă aș fi întrebat care e genul superior celorlalte, aș răspunde: acela în care subiectul e tratat cel mai bine” (fr.).

⁵⁴ Marchizul Scipione Maffei (1675–1755), erudit literat italian, autor al unei tragedii clasice, *Meropa* (1713), temă reluată și de Voltaire în tragedia cu același titlu din 1743.

introduceți sur la scene, et aux mœurs que vous leur donnez. Ces familiarités naturelles eussent été, à ce que crois, bien reçues dans Athenes; mais Paris et notre parterre veulent unei autre espèce de simplicité”.⁵⁵

Bănuiesc, repet, că există un grăunte de sarcasm aici ca și în alte pasaje din epistolă; dar forța adevărului nu suferă întru nimic dacă are o nuanță satirică. Maffei urma să reprezinte un subiect elin: e neîndoios că atenienii erau niște arbitri ai moravurilor grecești și ai oportunității de a le introduce, la fel de competenți ca și publicul parizian. Dimpotrivă, spune Voltaire (și eu nu pot decât să-i admir raționamentul), în Atena antică nu se aflau decât zece mii de cetățeni, pe când Parisul are aproape opt sute de mii de locuitori, printre care se pot număra, treizeci de mii de critici ai operelor dramatice. – Chiar așa să fie? – Dar admitând existența unui tribunal atât de numeros, sunt încredințat că e singurul caz când s-a pretins vreodată că treizeci de mii de persoane, trăind aproape două mii de ani după perioada istorică în cauză, pot fi declarați, prin simplul criteriu al numărului de votanți, critici mai buni decât grecii înșiși cu privire la ceea ce trebuie să fie moravurile într-o tragedie scrisă pe o temă din vechea Eladă.

Nu voi intra într-o dezbatere asupra „felului de simplitate” pe care îl cere publicul parizian, nici asupra convențiilor cu care cei treizeci de mii de critici și-au încătușat poezia, al cărei merit suprem, după cum înțeleg din repetate pasaje ale Noului Comentariu despre Corneille, constă în a executa salturi în ciuda acelor cătușe; merit care, dacă se adevărește, ar reduce poezia de la un zbor înalt al imaginației la o trudă puerilă și vrednică de tot disprețul – difficiles nugae⁵⁶ în ochii spectatorului! Nu mă pot opri, însă, de a menționa două versuri care, pentru urechile mele engleze au sunat totdeauna ca exemplul cel mai searbăd și mai neînsemnat de recuzită teatrală, dar pe care Voltaire, atât de sever cu nouă zecimi din opera lui Corneille, le-a desprins din Racine ca să le apere:

De son appartement cette porte est prochaine,

*Et cette autre conduit dans celui de la reine.*⁵⁷

Nenorocosule Shakespeare! dacă l-ai fi pus pe Rosencrantz să-l informeze pe confratele său Guildenstern despre topografia palatului Elsinor, în loc să ne dăruiești dialogul filosofic dintre prințul de Danemarca și gropar,

---

⁵⁵ „Toate aceste trăsături sunt lipsite de artificial: totul e în concordanță cu cei pe care-i introduceți în scenă și cu moravurile pe care le împrumutați. Acest ton familiar și natural ar fi fost, cred eu, bine primit în Atena antică; dar publicul parterelor din teatrele Parisului dorește un altfel de simplitate” (fr.).

⁵⁶ Fleacuri anevoioase (lat.).

⁵⁷ Cu camerele sale o ușă e vecină, / Iar cealaltă conduce de-a dreptul la regină (Racine, *Bérénice*, actul I, scena I).

iluminatul public al parterelor din teatrele pariziene ar fi fost instruit a doua oară să-ți slăvească talentul.

Rezultatul celor ce-am spus este acela de a afla adăpost cutezanței mele sub egida operelor celui mai strălucit geniu al acestei țări. Aș fi putut argumenta că, întrucât am creat o nouă specie de roman, eram liber să stabilesc regulile pe care le socoteam potrivite ca să-l compun; dar aș fi mai mândru să fi izbutit a imita, oricât de palid, de șters și de îndepărtat, un model atât de neîntrecut, decât să mă bucur de meritul deplin al inovației, afară doar de cazul când aș fi fost în stare să imprim operei mele geniu, ca și originalitate. Așa cum stau lucrurile, cititorii mi-au cinstit îndeajuns strădania, oricare ar fi locul pe care sufragiile lor mi l-au destinat.

CAPITOLUL I

Manfred, prințul de Otranto, avea, ca odrasle, numai un fiu și o fiică; aceasta din urmă, o făptură negrăit de frumoasă, în vârstă de optsprezece ani, se numea Matilda. Conrad, fiul, cu trei ani mai tânăr, era slut la chip, bolnăvicios și câtuși de puțin înzestrat cu daruri înnăscute; cu toate acestea, pe el îl socotea tatăl său drept copilul preferat, în timp ce Matildei nu-i arăta niciun semn de afecțiune. Pentru fiul său, Manfred încheiase un contract matrimonial cu fiica marchizului de Vicența, Isabella, iar episcopii fetei o și încredințaseră prințului de Otranto, pentru ca nunta să se poate celebra de îndată ce șubreda sănătate a lui Conrad avea s-o îngăduie. Nerăbdarea cu care Manfred aștepta ceremonia nupțială sărea în ochii tuturor membrilor familiei, ca și ai întregii vecinătăți. Dar temându-se de severitatea prințului, nimeni din jurul său nu îndrăznea, să-și exprime vreo părere în legătură cu acea neobișnuită grabă. Hippolita, soția sa, femeie bună la suflet, se încumeta uneori să-i înfățișeze primejdia de a-l căsători atât de curând pe unicul lor fiu, având în vedere vârsta necoptă și slăbiciunile trupești; nu primea însă alt răspuns decât împunsături la adresa propriei ei sterilități, deoarece nu-i dăruise decât un singur moștenitor. Arendașii și supușii nu se sfiau atâta când vorbeau între ei: puneau zorul cununii pe seama temerilor prințului de a vedea împlinită o veche proorocie care, zice-se, grăia astfel: *Castelul și titlul de principe de Otranto vor fi luate din mâinile familiei domnitoare atunci când adevăratul posesor va deveni prea mare ca să-l poată locui.* Era greu de desprins vreun înțeles din această profeție; și cu atât mai anevoios de închipuit ce legătură avea cu căsătoria proiectată. Totuși, aceste taine, sau nepotriviri, nu împiedicau nicidecum norodul să țină morțiș la părerea lui.

Cununia a fost fixată pentru ziua de naștere a tânărului Conrad. Nuntașii se adunaseră în capela castelului, și totul era pregătit pentru a se începe oficierea slujbei, când băgară de seamă că lipsea tocmai mirele. Nerăbdător în fața celei mai mici întârzieri, Manfred, care nu observase dispariția fiului său, trimise un slujitor să-l cheme pe tânărul prinț. Nu trecuse timpul necesar pentru străbaterea curții interioare până la apartamentul lui Conrad, când slujitorul se întoarse alergând într-un suflet, cu înfățișarea răvășită, cu ochii ieșiți din orbite și făcând spume la gură. Nu rostea un cuvânt, ci numai arăta spre curte. Adunarea fremăta de spaimă și uluire. Prințesa Hippolita, fără să știe despre ce era vorba, dar neliniștită pentru fiul ei, își pierdu cunoștința. Manfred, mai puțin speriat decât furios din cauza amânării ceremoniei, și scos din sărite de sminteala omului de casă, întrebă cu glas poruncitor ce se întâmplase. Omul nu răspundea nimic, ci arăta

mereu spre curtea interioară; în cele din urmă, încolțit de întrebări, țipă cât îl ținea gura:

— Aaah! coiful! coiful!

Între timp, unii dintre nuntași se repeziseră afară, în curtea castelului, de unde se auzea zgomotul învălmășit al unor țipete de groază și de tulburată uimire. Manfred, care începea să fie alarmat că nu-și vede fiul, ieși el însuși să afle ce anume prilejuise acea zarvă ciudată. Matilda rămase locului, străduindu-se să-i dea îngrijiri mamei sale; Isabella nu se clinti din aceeași pricină, dar și pentru a fi scutită să dea dovadă de nerăbdarea afectuoasă pe care, în realitate, n-o resimțea pentru mire.

Primul lucru care-i izbi privirea lui Manfred fu un grup de slujitori de-ai săi care se trudeau să ridice ceva ce-i apărea ca un morman de pene negre. Se uita lung, fără să-și creadă ochilor.

— Ce faceți acolo? strigă cu mânie. Unde mi-e fiul?

Mai multe glasuri, deodată răspunseră:

— Vai! stăpâne! prințul! prințul! coiful! coiful!

Zguduit de sunetul jalnic al vocilor și cuprins de o teamă necunoscută, grăbi pasul; dar ce privește pentru ochii unui tată! Își văzu fiul zdrobit în bucăți și aproape îngropat sub un coif enorm, de o sută de ori mai mare decât orice cască purtată de vreo ființă omenească, și împodobit cu un panaș negru de aceleași proporții.

Grozăvia scenei, neștiința celor din jur cu privire la felul cum se petrecuse nenorocirea, și mai ales înfricoșătorul fenomen ce-i apărea înaintea, îl lăsară încremenit, de parcă-i pierise glasul. Dar tăcerea sa se prelungi mai mult decât l-ar fi îndreptățit durerea. Își ațintea ochii asupra aceluia lucru pe care ar fi dorit zadarnic să-l creadă o vedenie, și părea că nu resimte atât pierderea fiului, cât mai degrabă că e cufundat în gânduri despre nemaipomenitul obiect care o pricinuisese. Atinse cu mâna și cercetă casca fatală; și nici chiar rămășițele sfărtecate și sângerânde ale tânărului vlăstar pierdut nu-i puteau abate privirea de la nefastul semn. Toți cei care cunoscuseră părtinitoarea slăbiciune a lui Manfred față de Conrad erau pe atât de mirați de indiferența prințului pe cât de înmărmuriți erau ei înșiși de miracolul coifului. Transportară cadavrul mutilat înăuntrul castelului fără ca Manfred să fi dat cea mai mică dispoziție. Aceeași rece nepăsare o manifestă și față de nefericitele prințese rămase în capelă; ba mai mult, în timp ce despre soția și fiica sa nu pomeni nimic, primele cuvinte ce-i ieșiră de pe buze au fost:

— Aveți grijă de donna Isabella.

Slujitorii, fără a lua în seamă ciudățenia poruncii, se lăsară călăuziți de dragostea pe care o purtau stăpânei lor și, socotind că, într-o exprimare

curioasă, era vorba de starea în care se găsea prințesa Hippolita, alergară în ajutorul ei. O duseră pe brațe la ea în iatac, mai mult moartă decât vie și insensibilă la toate împrejurările ciudate despre care auzea, afară de moartea fiului ei. Matilda, care își adora mama, căuta să-și înăbușe propria durere și stupoare, cu unicul gând de a o face să-și revină în fire și a-i alina suferința, Isabella, care fusese primită de Hippolita ca o adevărată fiică, și-i răspundea cu egal devotament și nu mai puțină tandrețe, se arăta la fel de neobosită pe lângă prințesă; în același timp se străduia s-o mângâie pe Matilda, văzând-o cum încearcă să-și stăpânească durerea, deoarece nutrea calde sentimente de simpatie și prietenie față de ea. Totuși nu se putea împiedica să nu se ducă cu gândul la propria ei situație. Moartea tânărului Conrad nu-i trezea nicio întristare în suflet, ci numai compătimire; și nu regreta că se vede eliberată de obligația unei căsătorii care nu lăsase să se întrevadă prea multă fericire, nici din partea mirelui, nici de pe urma severității lui Manfred; acesta, deși îi făcuse hatârul de a o trata cu multă îngăduință, îi inspira teamă din cauza neîntemeiatei sale asprimi față de niște ființe atât de blânde cum erau Hippolita și Matilda.

În timp ce tinerele prințese o însoțeau pe nefericita mamă la culcușul ei, Manfred rămăsese în curte, nedezipindu-și ochii de la sinistru cască, și neatent la mulțimea pe care strania întâmplare o adunase în jurul lui. Puținele cuvinte pe care le articula aveau drept scop numai să cerceteze dacă știa cineva de unde venise obiectul. Nimeni nu-i putea da nici cea mai mică lămurire. Dar, de vreme ce părea a fi unica țință a curiozității sale, ceilalți își pironiră și ei privirile asupra coifului, dând glas unor presupuneri pe atât de absurde și neverosimile pe cât era de incredibil însuși tragicul eveniment. În mijlocul acelor vorbe îndrugate fără noimă, un tânăr țăran, pe care zvonul îl adusese acolo dintr-un sat vecin, făcu observația că miraculosul coif semăna aidoma cu cel de la statuia de marmură neagră a lui Alfonso cel Bun, unul dintre foștii stăpânitori ai ținutului, statuie care se înălța în biserica Sfântul Nicolae.

— Nemernicule! ce-ai spus? strigă Manfred, trezindu-se din starea de transă într-o furie vijelioasă și apucându-l pe tânăr de guler; cum cutezi să rostești asemenea cuvinte de trădare? ai să plătești cu viața.

Privitorii, care înțelegeau la fel de puțin pricina furiei prințului ca și tot ceea ce văzuseră până atunci, nu mai știau cum să descurce această nouă enigmă. Tânărul țăran era și mai mirat, nepricepând ce jignire îi adusese prințului; dar, revenindu-și din uimire, se smulse din strânsoarea lui Manfred cu un amestec de grație și supunere, iar apoi, cu o plecăciune ce dovedea mai mult zelul de a-și apăra nevinovăția decât panica, întrebă respectuos cu ce anume se făcuse vinovat. Manfred, mai curând mânios de

vigoarea, oricât de cuviincios folosită, cu care tânărul se smucise din mână lui, decât împăcat de atitudinea lui supusă, porunci slujitorilor să-l înșface; și, dacă nu l-ar fi reținut prietenii invitați la nuntă, l-ar fi înjunghiat pe țăran în brațele lor.

În timpul acestei altercații, unii dintre privitorii de rând dăduseră o fugă până la marea biserică din apropierea castelului și se înapoiaseră cu gura căscată, declarând că lipsea coiful de la statuia lui Alfonso. La știrea aceasta, Manfred turbă de-a binelea; și, cum căuta un pretext ca să-și reverse uraganul din el, se repezi din nou la tânărul țăran, răcnind:

— Ticălosule! monstrule! vrăjitorule! tu ai făcut asta! tu mi-ai ucis fiul!

Gloata, căreia îi trebuia o țintă pe măsura înțelegerii ei, asupra căreia să-și poată ușura judecata rătăcită, prinse ca un ecou cuvintele din gura stăpânului și repetă:

— Da, da, el a făcut asta! A furat coiful de la mormântul lui Alfonso cel Bun și a spart cu el capul tânărului nostru prinț! – fără a se gândi o clipă ce disproporție imensă era între coiful de marmură care se aflase în biserică și coiful de oțel dinaintea lor; nici că i-ar fi fost cu neputință unui tânăr ce nu părea să aibă douăzeci de ani împliniți să mânuiască o piesă de armură de o greutate atât de prodigioasă.

Nerozia acestor exclamații îl făcu pe Manfred să-și vină în fire; dar, fie că simțea o provocare în observația țăranului cu privire la asemănarea dintre cele două coifuri, ceea ce dusesese la descoperirea absenței celui din biserică; fie că dorea să îngroape orice noi zvonuri sub această presupunere atât de străină de subiect, el declară cu gravitate că tânărul era neîndoios un necromant, și că, până când biserica va lua cunoștință de acest fapt, îl va ține pe magicianul astfel descoperit de ei prizonier chiar sub coif; porunci, deci slujitorilor să ridice masiva greutate și să-l vâre pe tânăr dedesubt, hotărând să fie ținut acolo, fără altă hrană decât aceea pe care și-o va procura singur prin arta sa infernală.

Zadarnice au fost protestele tânărului împotriva acestei sentințe absurde; zadarnic au încercat prietenii lui Manfred să-i schimbe cruda și neîntemeiata hotărâre. Cei mai mulți erau încântați de verdictul stăpânului, socotind, după mintea lor, că avea toate aparențele unei judecăți drepte, întrucât magicianul trebuia să fie pedepsit prin însuși instrumentul fărădelegii sale; și nu-i mustra cătuși de puțin cugetul la perspectiva morții aceluși tânăr prin înfometare, căci erau ferm convinși că va izbuti, prin meșteșugul său diabolic, să-și procure hrană cu ușurință.

Manfred veghe, așadar, ca poruncile să-i fie îndeplinite, părând chiar voios; și, după ce lăsa un paznic, cu ordinul strict să nu i se aducă nimic de mâncare prizonierului, își îndepărtă oamenii din suită și se retrase în

apartamentele sale, asigurându-se mai întâi că porțile cele mari au fost încuiate și că nu au mai rămas în castel decât slujitorii săi.

Între timp, îngrijirile și zelul tinerelor fete o ajutaseră pe prințesa Hippolita să-și revină în simțiri; printre tânguiri și bocete, ea întreba mereu de soțul ei; voia să se lipsească de însoțitoare spre a le trimite să aibă grijă de Manfred, și, în cele din urmă, o rugă pe Matilda să se ducă la tatăl ei ca să-l consoleze. Matilda, căreia nu-i lipsea devotamentul afectuos față de Manfred, deși tremura în fața severității sale, se înduplecă la rugămințile Hippolitei, pe care o lăsă în seama Isabellei; dar, interesându-se printre valeții prințului, află că tatăl ei se retrăsese la el în cameră, dând ordin să nu fie nimeni lăsat să intre. Deducând de aici că era copleșit de durere din pricina fiului pierdut, și temându-se ca vederea unicului copil rămas să nu-i smulgă alte lacrimi, șovăia dacă să-l tulbure sau nu prin prezența ei; totuși îngrijorarea pentru starea lui, întărită de îndemnurile mamei, o încuraja să riște nesupunerea la ordinele date – o greșală de care nu se mai făcuse vinovată până atunci. Delicatețea și sfiala ce-i erau firești o făcuseră să se oprească la ușa câteva clipe. Îl auzi străbătând încăperea în lung și-n lat, cu pași agitați, și temerile ei sporiră. Era însă tocmai pe punctul de a cere voie să intre, când Manfred deschise ușa brusc; cum se lăsase amurgul, și, pe de altă parte, mintea îi era chinuită de neliniști, el nu văzu limpede persoana din umbră și întrebă cu glas mănios cine se afla acolo. Matilda răspunse tremurând:

— Eu sunt, tată dragă, fiica ta.

Dându-se înapoi ca ars, el strigă:

— Pleacă de-aici! nu-mi trebuie fiică! și retrăgându-se cu o mișcare violentă, închise ușa în fața înspăimântatei copile.

Matilda cunoștea prea bine impulsivitatea tatălui ei pentru a mai îndrăzni să intre nepoftită a doua oară. După ce-și reveni puțin din emoția unei primiri atât de aspre, își șterse lacrimile pentru a o scuti pe Hippolita de o lovitură morală în plus. Când mama ei o întreabă, pe tonul cel mai îngrijorat, despre sănătatea lui Manfred și despre felul cum îndura pierderea fiului, Matilda o asigură că nu era suferind și că ținea piept nenorocirii cu tărie bărbătească.

— Dar nu mă lasă să-l văd? stăruie Hippolita, jeluindu-se, nu-mi îngăduie să-mi amestec lacrimile cu ale lui, să-mi plâng durerea de mamă la pieptul lui? nu cumva mă amăgești, Matilda! Știu cât de mult îți iubea Manfred fiul: nu e o lovitură prea nemiloasă? nu l-a doborât? Nu-mi răspunzi; vai! mă tem de tot ce-i mai rău! Ridicați-mă, fetelor; trebuie, trebuie să-mi văd soțul. Duceți-mă la el degrabă: îmi e mai drag decât propriii mei copii!

Matilda îi făcu semn Isabellei s-o împiedice pe Hippolita să se ridice, și împreună, acele gingașe tinere își folosiră blânda lor vigoare pentru a o opri și a o calma pe prințesă, când un slujitor veni să-i comunice Isabellei din partea lui Manfred că stăpânul său voia să-i vorbească.

— Mie! exclamă Isabella.

— Du-te, spuse Hippolita, cu inima ușurată fiindcă primise un mesaj, oricare ar fi fost, din partea soțului ei. Manfred nu poate îndura să-și vadă propria familie. Te socotește mai puțin zbuciumată decât noi, și-i e teamă de zdruncinarea sufletească pe care i-ar pricinui-o durerea mea. Consolează-l tu, Isabella dragă; și spune-i că-mi voi înăbuși propria mea suferință mai curând decât să i-o sporesc pe a lui.

Deoarece se întunecase, slujitorul care o conducea pe Isabella mergea purtând o torță înaintea ei. Când ajunseră la Manfred, care umbla nerăbdător prin galerie, acesta tresări și-i spuse omului pe un ton repezit:

— la lumina și du-te!

Apoi, închizând ușa impetuos, se azvârli pe o bancă de lângă perete și o pofți pe Isabella să șadă alături de el. Ea se supuse, tremurând.

— Am trimis după domnia ta, prințesă, spuse el, apoi se opri, părând într-o mare încurcătură.

— Da, prințel!

— Am trimis după domnia ta într-o chestiune de primă importanță, reluă el; șterge-ți ochii, tânără domniță. Ți-ai pierdut mirele – da, e o soartă crudă! iar eu mi-am pierdut speranțele neamului meu! dar Conrad nu era vrednic de frumusețea ta.

— Cum așa, prințel! exclamă Isabella, doar nu mă bănuieți că nu am sentimentele cuvenite! datoria și afecțiunea mea ar fi fost mereu...

— Nu te mai gândi la el, o întrerupse Manfred, era un copil plăpând și bolnăvicios, și cerul poate că mi l-a luat ca să nu încredințez faima casei mele unei temelii atât de șubrede. Spița lui Manfred cere susținători numeroși. Nechibzuita mea slăbiciune pentru băiatul acela orbea ochii înțelepciunii mele; dar e mai bine așa cum s-au întors lucrurile. Nădărduesc ca, în câțiva ani, să am motive să mă bucur de moartea lui Conrad.

Cuvintele nu pot zugrăvi mirarea Isabellei. La început își închipui că durerea îi luase mințile lui Manfred. Pe urmă îi trecu prin gând că ciudata vorbire era menită să-i întindă o capcană: se temu ca nu cumva Manfred să-i fi observat indiferența față de fiul său; și urmând firul acestei idei, răspunse:

— Pentru Dumnezeu, prințel, nu vă îndoiiți de sentimentele mele! odată cu mâna mi-aș fi dat și inima. Conrad mi-ar fi absorbit toată dragostea; și orice destin îmi va fi hărăzit, îi voi păstra totdeauna amintirea, și vă voi considera, pe înălțimea voastră și pe virtuoasa Hippolita, ca pe părinții mei.

— Blestemată să fie Hippolita! strigă Manfred. Uit-o din clipa asta, cum fac și eu. Pe scurt, prințesă, ai pierdut un soț care nu-ți merita calitățile: se vor lua hotărâri mai bune în privința lor. În locul unui băiat firav, vei avea un soț în floarea vârstei, care va ști să-ți prețuiască frumusețea, și care să poată pretinde numeroși urmași.

— Vai! prințe, vorbi Isabella, cugetul mi-e prea întristat de recenta nenorocire din familia domniei voastre, ca să mă gândesc la o altă căsătorie. Dacă tatăl meu se întoarce, și astfel va fi plăcerea lui, mă voi supune, cum am făcut când am consimțit să-l iau de soț pe Conrad – dar până la sosirea lui, îngăduiți-mi să rămân sub acest acoperiș ospitalier, și să-mi folosesc tristele ceasuri alinând durerea domniei voastre, a Hippolitei și a frumoasei Matilda.

— Mi-am exprimat o dată dorința, spuse Manfred mânios, să n-o mai numești pe această femeie: din clipa asta trebuie să-ți fie o străină, cum îmi este și mie; într-un cuvânt, Isabella, devreme ce nu ți-l pot da pe fiul meu, mă ofer pe mine însumi.

— Cerule! strigă Isabella, trezindu-se din amăgirea ei, ce-am auzit! domnia ta, prințe! domnia ta, socrul meu! tatăl lui Conrad! soțul Hippolitei cea duioasă și plină de virtuți!

— Îți declar, rosti Manfred pe un ton imperios, că Hippolita nu-mi mai este soție; divorțez de ea fără să mai întârzii o clipă. Prea multă vreme mi-a adus năpasta nerodniciei ei. Destinul meu atârna de fiii pe care-i voi avea; și noaptea asta mă bizui că va însemna o dată nouă pentru speranțele mele.

Cu aceste cuvinte apucă mâna rece a Isabellei, care era pe jumătate moartă de frică și de dezgust. Ea scoase un țipăt și se sculă brusc de lângă el. Manfred se ridică s-o urmărească; chiar atunci luna, care apăruse pe bolta cerului și lumina fereastra opusă, îi înfățișă privirii panașul fatalului coif, săltat până la înălțimea cercevelor și fâlfâind vijelios înainte și înapoi, însoțit de un foșnet și un sunet sepulcral. Isabella, prinzând curaj din însuși caracterul extraordinar al situației, și netemându-se de nimic mai mult decât că Manfred va căuta să-și aducă la îndeplinire declarația, strigă:

— Privește, prințe! vezi? Cerul însuși se pronunță împotriva intențiilor dumitale nelegiuite!

— Nici cerul, nici iadul nu-mi vor opri intențiile! zise Manfred, sărind din nou s-o apuce pe prințesă.

În acel moment, portretul bunicului său, care atârna deasupra băncii unde șezuseră, scoase un oftat adânc, umflându-și pieptul. Isabella, care se găsea cu spatele la tablou, nu văzu mișcarea, nici de unde venea sunetul, dar tresări și spuse:

— Ascultă, prințe! ce zgomot a fost? și, în același timp, se îndreptă spre ușă.

Manfred, înnebunit de fuga Isabellei, care ajunsese acum la scară, dar incapabil să-și ia ochii de la tabloul care începuse să se miște, făcuse totuși câțiva pași în urmărirea ei, când văzu că personajul părăsește panoul și coboară pe podea cu un aer grav și melancolic.

— Oare visez? își zise Manfred, întorcându-se, sau toți diavolii s-au aliat împotriva mea? vorbește, spectru infernal! sau, dacă ești bunicul meu, de ce conspiri și tu în contra nenorocitului tău urmaș, care plătește prea scump pentru...

Dar înainte de a-și sfârși fraza, năluca oftă din nou și-i făcu semn lui Manfred să-l urmeze.

— Mergi înainte! îi strigă Manfred, te voi urma și până-n prăpastia pierzaniei!

Spectrul porni liniștit și demn, dar abătut, spre capătul galeriei, apoi coti la dreapta, intrând într-o sală mare de recepție. Manfred îl urma la oarecare distanță, pătruns de neliniște și înfiorare, dar hotărât. În clipa când voia să intre și el în acea încăpere, ușa fu închisă cu violență de o mână nevăzută. Prințul, adunându-și curajul în fața acestui obstacol, încercă să forțeze canaturile cu piciorul, dar constată că rezistau la toate eforturile sale. „Dacă iadul nu-mi satisface curiozitatea, își zise Manfred, voi folosi mijloacele omenеști ce-mi stau în putere pentru a-mi salva neamul de la pieire. Isabella nu-mi va scăpa.”

Fata, a cărei hotărâre slăbise, cedând locul spaimei, din clipa în care-l părăsise pe Manfred, coborî în fugă treptele scării principale. În josul scării se opri, neștiind încotro să-și îndrepte pașii, sau cum să se ferească de impetuozitatea prințului. Știa că porțile castelului erau încuiate, și curtea plină de paznici. Trebuia oare, așa cum o îndemna inima, să se ducă s-o pregătească pe Hippolita pentru destinul crud ce-o aștepta? – nu încăpea îndoială că Manfred o va căuta acolo, și că firea lui violentă va face de două ori mai crunt ultragiul la care se gândea, nemailăsându-le prilej să-i preîntâmpine izbucnirile. O amânare i-ar da timp lui Manfred să reflecteze, poate, asupra respingătoarelor planuri ce-i încolțiseră în minte, sau ar putea da naștere vreunei împrejurări favorabile pentru ea, dacă măcar în noaptea aceea, izbutea să se sustragă odioaselor sale intenții. Dar unde să se ascundă? Cum să se ferească de hăituiala pe care o va pune la cale, negreșit, prin tot castelul? În timp ce asemenea gânduri îi fulgerau prin minte, își aminti de pasajul subteran ce ducea de la criptele castelului la biserica Sfântul Nicolae. Dacă se refugia în altar înainte de a fi ajunsă din urmă, știa că nici chiar violența lui Manfred n-ar cuteza să profaneze caracterul sacru al locului; și se hotărî, în cazul când nu i se oferea alt mijloc de scăpare, să se închidă pentru tot restul vieții printre călugărițele a căror mănăstire se afla

alături de catedrală. Cu această hotărâre, apucă o lampă ce ardea la capătul de jos al scării și se repezi spre pasajul secret.

Sub bolta subterană a castelului erau zidite mai multe peristiluri, într-o încâlceală labirintică; și, în starea aceea de agitație, nu era lesne de găsit ușa care dădea în cavou. O tăcere de moarte domnea prin acele zone subpământene; doar, în răstimpuri, răbufniri de vânt zguduiau ușile pe unde trecuse și, făcând să scrâșnească balamalele ruginite, trimeteau ecouri în lungul dedal de întuneric. Fiecare șoaptă îi insufla o nouă înfiorare; dar mai presus de toate se temea să nu audă glasul lui Manfred silindu-și slujitorii s-o fugărească. Pășea pe cât de ușor îi îngăduia neliniștea; totuși se oprea adeseori, ascultând dacă nu era urmărită. Într-unul din acele momente i se păru că aude un oftat. Se cutremură de frică, dându-se înapoi cu câțiva pași. Altădată avu impresia că aude pe cineva umblând. Sângele îi îngheță în vine; ajunse la concluzia că era Manfred. Toate presimțirile pe care le putea inspira groaza o năpădiră. Se acuză singură pentru fuga pripită care o expunea astfel furiei lui, într-un loc unde țipetele ei n-aveau cum să-i aducă pe cineva în ajutor. Totuși zgomotul nu părea să vină dindărăt; dacă Manfred știa unde se află, ar fi trebuit s-o urmeze: ea se găsea încă într-unul din peristiluri, iar pașii pe care-i auzise erau prea deslușiți ca să răsunе din partea de unde venise ea. Îmbărbătată de acest gând, și nădăjduind să descopere un prieten în orice om care nu era prințul, tocmai avea de gând să meargă înainte, când văzu o ușă, ce se afla întredeschisă la oarecare distanță în stânga ei, ușor împinsă de cineva; dar mai înainte ca, ridicând lampa în sus, să fi putut distinge limpede cine deschisese ușa, persoana se retrase în grabă, la vederea luminii.

Isabella, pe care cel mai mic incident era de-ajuns ca s-o înspăimânte, șovăia, neștiind dacă trebuia să mai înainteze. Frica de Manfred, trase repede mai greu în balanță decât oricare alta. Însuși faptul că acea persoană se ferea de ea îi dădu oarecare curaj. Nu putea fi, cântări ea în gând, decât vreun slujitor de-al castelului. Blandețea ei nu prilejuise dușmănia nimănui, iar conștiința nevinovăției o făcu să spere că, dacă nu erau trimiși din porunca prințului ca s-o prindă, slujitorii ar ajuta-o, mai degrabă, decât i-ar împiedica fuga. Întărindu-și sufletul cu asemenea gânduri, și în convingerea că, după cât observa, se afla lângă gura cavoului subteran, se apropie de ușa ce fusese deschisă; dar o neașteptată rafală de vânt, care o întâmpină în cadrul ușii, îi stinse lampa, lăsând-o în deplină beznă.

Cuvintele nu pot descrie grozăvia situației în care se găsea prințesa. Singură, în acel loc lugubru, profund afectată de teribilele întâmplări ale zilei, nemaisperând să se poată salva, așteptând în fiecare clipă sosirea lui Manfred, și departe de a fi liniștită la gândul că se afla în preajma cuiva, a

unei ființe necunoscute, care pentru cine știe ce motiv părea că se ascunde prin acele hrube; toate aceste gânduri se îngrămădiră în mintea ei înnebunită, și era cât pe-acți să se prăbușească sub valul negrelor presimțiri. Invocă toți sfinții din cer și, cu o rugăciune mută, le ceru ajutorul. Un lung răstimp stătu așa, chinuită de disperare. În cele din urmă, cât mai fără zgomot îi fu cu putință, căută ușa pipăind; și, găsind-o, intră tremurând ca varga în cavoul de unde auzise oftatul și pașii. Avu un fel de bucurie când observă o rază slabă de lună pătrunzând prin acoperișul boltit, care părea prăbușit într-un loc, unde atârna o bucată de pământ, sau de zidărie – nu-i putea da bine seama – zdrobită parcă printr-o apăsare. Dornică de lumină, se apropie de această spărtură, când desluși în întuneric o formă omenească, stând în picioare, lipită de perete.

Scoase un țipăt, închipuindu-și că e stafia logodnicului ei, Conrad. Omul, apropiindu-se, spuse cu glas supus:

— Nu vă speriați, doamnă, nu vă fac niciun rău.

Isabella, puțin mai încurajată de cuvintele și tonul străinului, și dându-și seama că el trebuie să fie persoana care deschisese ușa, își veni îndeajuns în fire ca să poată răspunde:

— Domnule, oricine ai fi, ai milă de o prințesă nefericită, care se află pe marginea pierzaniei! Ajută-mă să fug din acest fatal castel, altminteri în câteva clipe s-ar putea să fiu pe veci prada nenorocirii!

— Vai! exclamă străinul, dar ce ajutor vă pot da eu? Aș muri ca să vă apăr, dar castelul îmi e necunoscut, și...

— O! îl întrerupse în grabă Isabella, ajută-mi doar să găsesc un chepeng, care trebuie să fie pe-aici, și e cel mai mare serviciu pe care mi-l poți face, căci n-am nicio clipă de pierdut.

Cu aceste cuvinte începu să caute cu degetele pe pardoseala de piatră, îndemnându-l pe străin să facă la fel, o bucată netedă de alamă încastrată într-una dintre dale.

— Este încuietoarea, îl lămurii ea, ce se deschide cu un arc, al cărui secret îl cunosc. Dacă o putem găsi, voi fi salvată; dacă nu, vai ție, străinule curtenitor! mă tem că te voi amesteca în nenorocirile mele: Manfred va bănuși că-mi ești complice în fuga asta, și vei cădea victimă nemulțumirii sale.

— Nu pun niciun preț pe viață, răspunse străinul, și ar fi pentru mine o mângâiere s-o pierd încercând să vă eliberez de tirania lui.

— Tânăr generos! i se adresă cu elan Isabella, cum te voi răsplăti vreodată?

Dar pe când rostea aceste cuvinte, o rază de lună, furișându-se printr-o crăpătură a dărâmăturii, străluci drept peste încuietoarea pe care o căutau.

— O! ce fericire! izbucni Isabella, uite chepengul! și, scoțând o cheie, apăsă arcul, care sări într-o parte și dădu la iveală un inel de fier. Ridică chepengul, îi ceru prințesa.

Străinul se supuse; și dedesubt apărură câteva trepte de piatră coborând într-o hrubă cu desăvârșire sumbră.

— Trebuie să coborâm aici, spuse Isabella; urmează-mă; așa întunecos și sinistru cum e pasajul, nu ne putem rătăci; duce direct la biserica Sf. Nicolae. Dar, poate, adăugă prințesa cu modestie, dumneata nu ai niciun motiv să părăsești castelul, iar eu nu mai am nevoie de ajutorul dumitale; în câteva minute voi fi în siguranță, ferită de furia lui Manfred; pot să știu cui am rămas îndatorată?

— Nu vă voi părăsi nicio clipă, răspunse străinul, plin de ardoare, până când nu vă voi pune la adăpost – și să nu mă socotiți, prințesă, mai generos decât sunt; deși mi-ați devenit grija de căpetenie...

Aici, străinul fu întrerupt de o bruscă larmă de glasuri ce păreau că se apropie, și curând deslușiră aceste cuvinte:

— Să nu-mi vorbiți mie de necromanți! Vă spun că trebuie să fie în interiorul castelului; o voi găsi în ciuda vrăjilor.

— Dumnezeule mare! strigă Isabella, e glasul lui Manfred! grăbește-te, sau suntem pierduți! și închide chepengul după dumneata.

Astfel vorbind, coborî treptele la repezeală; în timp ce străinul se grăbea s-o urmeze, îi alunecă din mână inelul trapei, capacul căzu și arcul se închise deasupra lui. Zadarnic încercă să deschidă încuietoarea, căci nu observase felul în care Isabella apăsase pe arc, și nici nu avu multă vreme să încerce.

Zgomotul căderii chepengului fusese auzit de Manfred, care, luându-se după sunet, se grăbea într-acolo, urmat de însoțitori cu torțe.

— Isabella trebuie să fie, strigă el, înainte de a pătrunde în cavou, încearcă să fugă prin pasajul subteran, dar nu cred că a ajuns prea departe.

Care nu i-a fost mirarea prințului când, în locul Isabellei, lumina torțelor îi dădu la iveală pe tânărul țăran, pe care-l credea închis sub coiful fatal!

— Trădătorule! răcni la el Manfred, cum ai ajuns aici? Te socoteam întemnițat sus, în curtea interioară.

— Nu sunt trădător, replică tânărul cu curaj, și nu sunt eu răspunzător de gândurile domniei voastre.

— Pehlivan obraznic! se înfurie Manfred, îmi întăriți mânia? ia spune, cum ai evadat de sus? mi-ai mituit paznicii, și vor răspunde cu viața.

— Sărăcia în care mă aflu, răspunse netulburat țăranul, îi va dezvinovăți; deși unelte ale mâniei unui tiran, vă sunt credincioși, și prea dornici să vă execute poruncile la care-i siliți în chip nedrept.

— Ești oare atât de temerar încât să-mi sfidezi răzbunarea? îl fulgeră prințul; dar caznele te vor sili să spui adevărul. Vorbește! Vreau să-ți cunosc complicitățile.

— Iată complicele meu! spuse tânărul cu un zâmbet și arătând spre boltă.

Manfred porunci să fie înălțate torțele, și observă atunci că unul din obrajarele coifului fermecat pătrunsese printre pietrele care pavau curtea, în clipa când slujitorii îl lăsaseră să cadă deasupra țăranului, și făcuse o spărtură în bolta cavoului, lăsând un spațiu liber prin care țăranul se strecurase cu câteva clipe mai înainte de a fi descoperit de Isabella.

— Prin locul acesta ai coborât? întrebă Manfred.

— Pe acolo, răspuse tânărul.

— Dar ce zgomot, stăruie prințul, a fost cel pe care l-am auzit când am intrat în peristil?

— S-a trântit o ușă, spuse țăranul, am auzit-o și eu la fel de bine.

— Ce ușă? îl zori Manfred.

— Nu vă cunosc castelul, răspuse țăranul, e prima oară când intru aici, și acest cavou e singura parte din castel în care m-am aflat vreodată.

— Dar îți repet, insistă Manfred (dorind să afle dacă tânărul descoperise chepengul), că din partea asta am auzit zgomotul: l-au auzit și slujitorii mei.

— Stăpâne, întrerupse unul dintre ei, zelos, cu siguranță că a fost chepengul, pe unde voia să fugă.

— Taci, nătângule! izbucni prințul, mânios; dacă voia să fugă, cum de se află de partea asta? Vreau să știu din gura lui ce zgomot am auzit. Spune drept! viața, ta depinde de adevărul cuvintelor tale.

— Adevărul cuvintelor mi-e mai scump decât viața, răspuse țăranul, și nu țin s-o păstrez pe aceasta din urmă încălcându-l pe primul.

— Nu zău! filozofule! grăi disprețuitor Manfred; spune-mi, atunci, ce zgomot am auzit?

— Întrebați-mă astfel ca să vă pot răspunde, zise tânărul, și trimiteți-mă imediat la moarte dacă vă mint.

Manfred, pierzându-și răbdarea în fața bravurii neclintite și calmului nepăsător al țăranului, îi strigă:

— Ei bine, om al adevărului! răspunde: ceea ce am auzit a fost căderea chepengului?

— Da, asta a fost, spuse tânărul

— Asta a fost! exclamă prințul; atunci, cum ai ajuns să afli că există aici o trapă?

— Am văzut placa de alamă în lucirea unei raze de lună, răspuse el.

— Dar cum ți-ai dat seama că e o încuietoare? îl încolți Manfred cu întrebările, și cum ai descoperit secretul deschiderii ei?

— Providența, care m-a eliberat de sub coif, m-a îndrumat la arcul încuietorii.

— Providența ar fi trebuit să meargă mai departe și să te ducă dincolo de atingerea nemulțumirii mele, spuse Manfred; când Providența te-a învățat cum să deschizi încuietoarea, te-a abandonat ca pe un nătărău care nu s-a priceput să se folosească de bunăvoința ei. De ce n-ai urmat calea ce ți s-a arătat spre salvare? de ce ai închis chepengul înainte de a coborî treptele?

— Aș putea să vă întreb, mărite prinț, îndrăzni țăranul, cum era să știu eu, total necunoscător al castelului, că acele trepte duc spre o ieșire? dar găsesc nedemn să ocolesc întrebările domniei voastre. Oriunde ar fi dus acele trepte, poate că aș fi cercetat calea – nu puteam să ajung într-o situație mai rea decât cea în care mă aflam. Dar adevărul este că mi-a scăpat chepengul din mâini: a urmat numaidecât sosirea domniei voastre. Dădusem alarma – ce mai însemna dacă eram prins cu un moment mai devreme sau mai târziu?

— Ai multă dârzenie pentru anii tăi, zise Manfred, dar, dacă stau și chibzuiesc, tot am bănuiala că te joci cu mine: încă nu mi-ai răspuns cum ai deschis încuietoarea?

— Am să vă arăt cum, mărite prinț, și luând o bucată de piatră căzută prin spărtură, tânărul țăran se aplecă deasupra trapei și începu să bată peste bucata de alamă, cu intenția de a câștiga timp pentru fuga prințesei. Această prezență de spirit, unită cu franchețea tânărului, îl făcu pe Manfred să șovăie. Se simți chiar înclinat să ierte un om care, de fapt, nu se făcuse vinovat de nicio crimă. Manfred nu era dintre acei tirani barbari care găsesc o plăcere în cruzime, când nu sunt provocați. Împrejurările vieții îi aspriseră firea care, la origine, nu fusese lipsită de omenie; iar calitățile lui intrau în acțiune de îndată ce pasiunile nu-i întunecau judecata.

În timp ce prințul stătea astfel la îndoială, un zgomot nelămurit de glasuri răsună îndepărtat pe sub bolțile cavoului. Pe măsură ce sunetele se apropiau, el desluși vorbirea gălăgioasă a unora dintre slujitorii pe care îi împrăștiase prin castel în căutarea Isabellei, și strigătele lor:

— Unde-i stăpânul nostru? Unde-i prințul?

— Aici sunt, spuse Manfred când ajunseră mai aproape, ați găsit-o pe prințesă?

Primul sosit răspunse:

— O! stăpâne, sunt bucuros că v-am găsit!

— Că m-ai găsit pe mine? se miră Manfred, dar unde e prințesa?

— Am crezut că am găsit-o, stăpâne, zise omul, cu un aer îngrozit, dar...

— Dar ce? zbieră prințul la el; nu cumva a fugit?

— Jaquez și cu mine, stăpâne...

— Da, eu și cu Diego... îl întrerupse cel de-al doilea, sosind și mai înlemnit de groază.

— Vorbiți fiecare pe rând! le spuse Manfred; vă întreb unde este prințesa?

— Nu știm, răspunseră amândoi deodată, dar ne-am pierdut mințile de frică!

— Așa mi se pare și mie, capete seci ce sunteți, le spuse Manfred; ce v-a speriat așa de tare?

— O! stăpâne, se lamentă Jaquez, ce i-au văzut ochii lui Diego! înălțimea voastră nu și-ar crede ochilor dacă ar vedea...

— Ce lucruri fără noimă aud iar? le tăie vorba Manfred; nu mai răspundeți pe ocolite, că de nu...

— Stăpâne, dacă înălțimea voastră binevoiește să mă asculte, grăi bietul om, Diego și cu mine...

— Da, eu și cu Jaquez... se amestecă tovarășul său.

— Nu v-am interzis să vorbiți amândoi deodată? zise prințul; răspunde tu, Jaquez, căci neghiobul celălalt pare și mai zăpăcit decât tine. Ce s-a întâmplat?

— Mărite prinț, începu Jaquez, dacă înălțimea voastră binevoiește să mă asculte, Diego și cu mine, după porunca înălțimii voastre, ne-am dus s-o căutăm pe tânăra domniță; dar, temându-ne să nu întâlnim stafia tânărului prinț, fiul înălțimii voastre, Dumnezeu să-l odihnească în pace, întrucât n-a fost îngropat creștinește până acum...

— Dobitocule! turbă de furie Manfred, n-ai văzut prin urmare decât o stafie?

— O! mai rău, mult mai rău! stăpâne, se jelui Diego. Mai bine vedeam zece strigoi.

— Doamne, ajută-mă să-i rabd! exclamă Manfred, neghiobii ăștia mă înnebunesc. Piei din ochii mei, Diego! iar tu, Jaquez, spune-mi într-un cuvânt: ești treaz? aiurezi? parcă aveai mai mult bun simț; sau celălalt netot a băgat frica și-n tine? vorbește, ce-și închipuie că a văzut?

— Mărite prinț, reluă Jaquez tremurând, tocmai începusem să vă spun că, de când cu groaznica nenorocire a tânărului nostru stăpân, Dumnezeu să-i odihnească sufletul nevinovat! niciunul dintre noi, slujitori credincioși ai înălțimii voastre – e adevărul adevărat că suntem devotați, deși bieți oameni sărmani – niciunul, cum ziceam, n-a mai îndrăznit să pună piciorul în castel de unul singur, ci numai câte doi; încât, Diego și cu mine, socotind că tânăra domniță ar putea fi în galeria cea mare, am urcat s-o căutăm și să-i spunem că înălțimea voastră dorește să-i aducă ceva la cunoștință.

— Vai de capul vostru de netoți! izbucni Manfred, și între timp ea a reușit să fugă, fiindcă vouă vă era frică de strigoi! Păi bine, nemernicule, tocmai din galerie a fugit; de acolo vin eu însumi.

— Cu toate astea, s-ar putea să fie tot acolo, după câte știu eu, zise Jaquez, dar să mă ia naiba dacă o mai caut prin partea aceea – bietul Diego! nu cred că-și va mai veni în fire după una ca asta!

— După ce? întrebă Manfred; oare n-o să aflu niciodată ce i-a băgat în sperietți pe ticăloșii ăștia? Dar îmi pierd vremea: urmează-mă, păcătosule; vreau să vad dacă prințesa e tot în galerie.

— Pentru numele lui Dumnezeu, strigă Jaquez, nu vă duceți în galerie! Cred că în sala cea mare de lângă galerie nu-i altul decât Satan!

Manfred, care până atunci luase spaima slujitorilor săi drept o panică deșartă, rămase ca trăsniț de acest nou amănunt. Își aminti de năluca din portret, și de brusca închidere a ușii de la capătul galeriei – începu să bâiguie, și întrebă tulburat:

— Ce e în sala mare?

— Stăpâne, răspunse Jaquez, când Diego și cu mine am ajuns în galerie – el a intrat primul, fiindcă zicea că are mai mult curaj – așadar când am intrat în galerie, n-am găsit pe nimeni. Am căutat sub fiecare bancă, sub fiecare scaun; dar tot nu era nimeni.

— Tablourile se găseau toate la locul lor? întrebă Manfred.

— Da, stăpâne, răspunse Jaquez, dar nu ne-am gândit să ne uităm și în dosul lor.

— Bine, bine, spuse Manfred, zi mai departe.

— Când am ajuns la ușa sălii celei mari, continuă Jaquez, am găsit-o închisă.

— Și n-ați putut s-o deschideți?

— Ba da, stăpâne, mai bine n-o deschideam, răspunse omul. Ce zic; nu eu am deschis-o, ci Diego: îl apucase o îndrăzneală nesăbuită și voia să meargă neapărat mai departe, cu toate că eu l-am sfătuit să se oprească – să mă bată Dumnezeu dacă mai deschid în viața mea o ușă care e închisă!

— Lasă gluma, strigă Manfred, înfiorat, spune-mi ce-ați văzut în sala cea mare, când ați deschis ușa.

— Eu, stăpâne! se feri Jaquez, eu n-am văzut nimic; eram îndărătul lui Diego; dar am auzit zgomotul.

— Jaquez, grăi Manfred pe un ton solemn, te conjur pe sufletele strămoșilor mei, spune ce-ai văzut? ce-ai auzit?

— Diego a văzut, stăpâne, nu eu, răspunse Jaquez, eu am auzit doar zgomotul. Nici n-a deschis bine ușa, că Diego a început să țipe și a fugit înapoi – am fugit și eu, și l-am întrebat: „E stafia?” „Stafia? nu, nu!” a zis

Diego, și i se zbârlise părul pe cap. „E un uriaș, mi se pare; poartă armură, fiindcă i-am văzut o parte din picior, mare cât coiful de jos, din curte.” Și în timp ce vorbea, am auzit, stăpâne, o zguduire cumplită și un zornăit de armură, ca și cum uriașul s-ar fi ridicat; căci mi-a spus Diego pe urmă că ședea culcat, crede el, fiindcă piciorul era întins pe podea. Nu ajunseserăm încă la capătul galeriei, când am auzit ușa de la sala mare trântindu-se în urma noastră, dar n-am avut curaj să întoarcem capul ca să vedem dacă uriașul venea după noi – dar acum, gândindu-mă bine, cred că l-am fi auzit dacă ne urmărea. Pentru Dumnezeu, stăpâne milostiv, trimiteți după preot, ca să alunge duhurile rele din castel! căci, fără doar și poate e sub puterea vrăjilor.

— Da, stăpâne, vă rugăm, chemați-l, strigară toți slujitorii în cor, altminteri suntem nevoiți să plecăm din slujba domniei voastre.

— Tăcere, gogomanilor! le porunci Manfred, și veniți după mine; vreau să știu ce înseamnă toate astea.

— Noi, stăpâne! ziseră ei într-un glas, noi nu ne-am urca în galerie nici pentru toată averea domniei voastre.

Tânărul țaran, care rămăsese tăcut, vorbi și el:

— Îmi îngăduie înălțimea voastră să încerc și eu? viața mea n-are preț pentru nimeni; nu mi-e teamă de îngerii răi, și nu i-am supărat pe cei buni.

— Purtarea ți-e deasupra înfățișării, spuse Manfred, cercetându-l cu surprindere și cu admirație, mai târziu îți voi răsplăti bravura – dar acum... continuă el, cu un oftat, împrejurările sunt de așa fel încât nu pot să mă încred în alți ochi decât într-ai mei – totuși, îți îngădui să mă însoțești.

Când alergase prima oară după Isabella prin galerie, Manfred se dusesse de-a dreptul la apartamentul soției sale, fiind sigur că prințesa se retrăsese acolo. Hippolita, care-i cunoștea pasul, se ridică atunci din culcușul ei cu îngrijorată duioșie ca să-și întâmpine soțul, pe care nu-l văzuse de la moartea fiului lor. S-ar fi aruncat la pieptul lui, într-un elan în care se îmbinau bucuria și durerea; dar el o împinse brutal în lături și o întrebă:

— Unde e Isabella?

— Isabella, dragul meu soț?! se miră Hippolita.

— Da, Isabella! repetă Manfred cu glas poruncitor; vreau s-o văd pe Isabella.

— Tată, răspunse Matilda, care își dădea seama cât de neplăcut o impresionase pe mama ei o asemenea comportare, n-a mai trecut pe la noi de când ai chemat-o în apartamentul tău.

— Spune-mi unde se găsește acum; n-am întrebat unde a fost.

— Dragul meu soț, fiica ta îți spune adevărul: Isabella ne-a părăsit la chemarea ta, și nu s-a mai întors de-atunci; dar liniștește-te, bunul meu soț; caută să te odihnești: ziua aceasta îngrozitoare te-a tulburat. Isabella va fi la ordinele tale mâine-dimineață.

— Cum așa, înseamnă că voi două știți unde este? se înfurie Manfred. Spuneți-mi imediat, căci nu vreau să pierd o clipă – iar tu, femeie, spune-i capelanului tău să se prezinte la mine de îndată.

— Isabella, răspunse Hippolita senină, s-a retras, bănuiesc, în camera ei; nu e obișnuită să vegheze la ora asta târzie. Soțul meu drag, continuă ea, îndură-te și împărtășește-mi și mie ce te frământă. Ți-a pricinuit Isabella vreun necaz?

— Nu mă mai plictisi cu întrebări, îi tăie vorba Manfred, ci spune-mi unde se află.

— Se va duce Matilda s-o cheme, zise prințesa. Șezi jos, dragul meu soț, și regăsește-ți tăria sufletească obișnuită.

— Ce! ești geloasă pe Isabella, îi aruncă el brutală acuzație, și vrei să fi de față la întrevvedere noastră?

— Dumnezeule mare! se indignă Hippolita, ce înțeles au aceste cuvinte?

— Vei afla într-un răstimp foarte scurt, replică prințul cu cruzime. Trimite-mi-l pe capelan și așteaptă aici bunul meu plac.

Astfel vorbind, ieși ca vântul din încăpere, în căutarea Isabellei, lăsându-le pe prințese înmărmurite de felul său rătăcit de a vorbi și a se comporta, și chinuite de presupuneri vane asupra celor ce punea el la cale.

Acum, Manfred se întorcea din cavou, însoțit de tânărul țaran și de câțiva slujitori pe care îi silise să-l urmeze. Urcă seara principală fără a se opri, până când ajunse în galerie, la ușa căreia o găsi pe Hippolita împreună cu capelanul ei. Când Manfred îl izgonise pe Diego, acesta se dusesse de-a dreptul la apartamentul prințesei, pentru a da alarma despre cele văzute. Buna prințesă, care, la fel ca și Manfred, nu se îndoia de realitatea acelei vedenii, afectă totuși calmul, prefăcându-se că o ia drept o nălucire a slujitorului. Dar, însuflețită de dorința de a-și cruța soțul de o nouă zdruncinare, și călită de lanțul durerilor să nu se mai înfioare cu fiecă prilej, se hotărî să se jertfească ea cea dintâi, dacă soarta însemnase pe răboj ceasul acela spre stărpirea lor. Trimițând-o pe Matilda la culcare, în ciuda împotrivirilor ei, și cu toate că implorase îngăduința de a-și însoți mama, Hippolita, întovărașită numai de capelan, vizitase galeria și sala cea mare de recepție, iar acum, cu o seninătate sufletească pe care n-o mai resimțise demult, își întâmpină soțul și-l asigură că viziunea piciorului gigantic era curată născocire, fără îndoială o impresie produsă de spaimă, în întunericul

și mohorârea nopții, asupra minții slujitorilor. Împreună cu capelanul, ea cercetase întreaga sală și găsisese totul în ordine.

Manfred, deși convins, ca și soția sa, că viziunea nu fusese un efect al imaginației, își reveni oarecum în fire după furtuna ce-i pustiise sufletul prin atâtea evenimente stranii. Rușinat, totodată, de purtarea lui neomenoasă față de o prințesă care răspundea la fiecare ofensă cu noi mărturii de dragoste și devotament, simțea, ca o forță de neocolit, cum i se umplu ochii de priviri afectuoase; dar nu mai puțin rușinat de remușcările ce-l cuprindeau față de ființa împotriva căreia plănuia în ascuns un și mai grav ultragiu, își struni năzuințele inimii și nu avu curajul să cedeze măcar sentimentului de compasiune. O clipă mai târziu se petrecu în sufletul său o trecere spre ticăloșie rafinată. Buzuindu-se pe neabătuta supunere a Hippolitei, își măguli orgoliul cu gândul că soția sa, nu numai că va accepta răbdătoare divorțul, dar îl va asculta, dacă așa va fi bunul lui plac, și se va strădui s-o convingă pe Isabella să-l ia de bărbat; însă nu apucă să se consoleze cu această dezgustătoare speranță, deoarece își aminti că Isabella nu putea fi găsită nicăieri. Redobândindu-și stăpânirea de sine, dădu poruncă să fie păzite cu strășnicie toate căile de acces ale castelului, și statornici slujitorilor, sub pedeapsa cu moartea, îndatorirea de a nu îngădui nimănui să iasă. Tânărului țăran, căruia îi vorbi mai binevoitor, îi ordonă să rămână într-o odăiță ce dădea spre scară, și unde se afla un pat de scânduri și o saltea de paie; luând cheia el însuși, îi spuse tânărului că-i va vorbi a doua zi dimineața. Apoi, concediindu-și însoțitorii și adresând Hippolitei o vagă și posacă înclinare a capului, se retrase în propriile-i încăperi.

CAPITOLUL II

Matilda, care, ascultând cuvântul Hippolitei, se retrăsese în iatacul său, era prea mâhnită ca să-și poată afla odihna. Zguduitorul destin al fratelui ei o impresionase adânc. Era surprinsă că n-o vede pe Isabella; dar ciudatele vorbe pe care le aruncase tatăl ei, și enigmatică amenințare adresată prințesei, soției sale, însoțită de o comportare neînțeleasă de furioasă, o umpluseră de spaimă și de panică. Aștepta nerăbdătoare întoarcerea Biancăi, domnișoara ei de onoare, pe care o trimisese să afle ce se întâmplase cu Isabella. Bianca se înfățișă curând și își informează stăpâna, din cele culese de la slujitori, că n-o găseau pe Isabella nicăieri. Povesti aventura cu tânărul țăran care fusese descoperit în cavou, dar cu o mulțime de adăugări ne semnificative, din relatările incoerente ale oamenilor casei; și stăruia mai ales asupra piciorului de uriaș care fusese văzut în sala galeriei. Această ultimă împrejurare o îngrozise pe Bianca atât de mult, încât primi cu bucurie când Matilda îi ceru să rămână în camera ei peste noapte.

Tânăra prințesă își chinuia mintea cu tot felul de presupuneri în legătură cu dispariția Isabellei și cu amenințările proferate de Manfred la adresa mamei ei.

— Dar ce treabă atât de urgentă, va fi având cu capelanul? se întrebă Matilda; o fi având intenția să îngroape trupul fratelui meu în taină, chiar în capelă?

— O! am ghicit, prințesă, zise Bianca. De vreme ce urmează să-i fiți moștenitoare, e nerăbdător să vă vadă căsătorită; totdeauna a ars de dorința de-a mai avea alți fii; acum, îmi pun capul că nu-și va găsi astâmpăr până nu va avea nepoți. Cum vă văd și mă vedeți, o să fiți, în sfârșit, mireasă. Buna mea prințesă, n-o veți alunga, pe credincioasa Bianca! n-o veți pune pe donna Rosara peste mine, acum că sunteți o prințesă de seamă!

— Sărmana mea Bianca! îi răspunse Matilda, ce repede îți mai umblă gândurile! Eu, o prințesă de seamă! Ce-ai văzut în purtarea lui Manfred, de la moartea fratelui meu, care să stea mărturie pentru vreo creștere a dragostei lui față de mine? – dar e tatăl meu și nu trebuie să mă plâng. Mai mult chiar, dacă cerul a zăvorât pentru mine inima tatei, îmi răsplătește înzecit neînsemnatele-mi merite prin duioasa dragoste pe care mi-o poartă mama. Ah! scumpa mea mamă! da, Bianca, din pricina ei mă doare asprimea firii lui Manfred. Severitatea lui față de mine o pot îndura cu toată răbdarea, dar mă doare în suflet când sunt martoră la brutalități neîntemeiate față de ea.

— O! prințesă, zise Bianca, toți bărbații se poartă astfel cu soțiile lor când s-au plictisit de ele.

— Și totuși, mai adineauri mă felicitai, după închipuirile tale, că tata vrea să mă căsătorească!

— Aș vrea să ajungeți o înaltă doamnă, răspunse Bianca, fie ce-o fi. Nu doresc să vă văd posomorâtă într-o mănăstire, cum s-ar întâmpla dacă v-ați împlini voia, și dacă prințesa, mama domniei voastre, care știe că e mai bine cu un soț rău decât fără soț, nu v-ar împiedica... Afurisit să fie! ce zgomot a fost? Doamne iartă-mă, că n-am vrut...

— E vântul, o liniști Matilda; șuiere printre crenelurile turnului de deasupra: l-ai auzit de o mie de ori.

— Ba chiar nu e niciun rău în cele ce-am spus, continuă Bianca, nu e un păcat să vorbești despre căsătorie – și cum ziceam, prințesă, dacă stăpânul nostru Manfred v-ar oferi un prinț frumos și tânăr drept soț, i-ați face o reverență și i-ați spune că preferați să vă călugăriți?

— Slavă Domnului! nu mă aflui într-o asemenea primejdie, spuse Matilda, doar știi câte cereri în căsătorie a respins.

— Iar domnia voastră, ca o fiică ascultătoare, îi mulțumiți, nu-i așa? dar lăsați, prințesă; să zicem că mâine-dimineață vă cheamă în sala cea mare de consiliu, iar acolo găsiți alături de domnia sa un prinț chipeș, cu ochi mari și negri, cu frunte albă și netedă, și cu plete ca pana corbului unduindu-i pe umeri; pe scurt, prințesă, un tânăr erou semănând cu portretul bunului Alfonso din galerie, în fața căruia ședeți și vă uitați ore întregi...

— Nu vorbi cu ușurătate despre tabloul acela, o întrerupse Matilda cu un suspin, știu că adorația cu care privesc acel portret are ceva neobișnuit – dar nu sunt îndrăgostită de o zugrăveală pe pânză. Caracterul acelui prinț virtuos, venerația pe care mi-a insuflat-o mama pentru amintirea lui, rugăciunile pe care, nu știu de ce, m-a învățat ea să le înalț la mormântul prințului, toate la un loc mi-au întărit convingerea că, într-un fel sau în altul, destinul meu se leagă de ceva înrudit cu el.

— Doamne! cum poate fi una ca asta? exclamă Bianca; mi s-a spus totdeauna că familia domniei voastre nu se înrudește deloc cu a lui; și să mă bată Dumnezeu dacă înțeleg de ce prințesa, mama domniei voastre, vă trimite în câte o dimineață rece, sau în câte o seară umedă, să vă rugați la mormântul lui: după câte știu, nu e printre sfinții din calendar. Dacă simțiți nevoia să vă rugați, de ce nu vă îndeamnă să vă adresați marelui nostru sfânt Nicolae? Eu cred că el e sfântul care ajută fetelor să se mărite.

— Poate că aș fi mai puțin impresionată, mărturisi Matilda, dacă mama mi-ar explica motivele: tocmai misterul pe care-l păstrează îmi inspiră acest sentiment de... nici eu nu știu cum să-l numesc. Cum ea nu înfăptuiește nimic din porniri capricioase, sunt incredințată că există o taină fatală îndărătul acestor lucruri – ba chiar știu că există: în durerea ei cumplită la moartea

fratelui meu, a lăsat să cadă câteva cuvinte care dădeau de înțeles că așa este.

— O! draga mea prințesă, ce cuvinte?

— Nu-ți pot spune, răspunse Matilda; dacă părinții scapă o vorbă fără voia lor, nu se cade s-o destăinuie copiii.

— Cum adică? i-a părut rău de cele spuse? întrebă Bianca; dar în mine, prințesă, puteți avea toată încrederea.

— Cât privește micile mele secrete, când am vreunul, pot avea încredere, spuse Matilda; dar n-am voie să dispun de secretele mamei mele: un copil trebuie să aibă urechi și ochi așa cum îl îndrumă părinții.

— Ei, prințesă, nu încape nicio îndoială că v-ați născut ca să deveniți o sfântă, spuse Bianca, și nu te poți împotrivi vocației: tot într-o mănăstire veți sfârși și până la urmă. În schimb, donna Isabella n-ar fi atât de reținută față de mine; m-ar lăsa să-i vorbesc despre băieți tineri; și, când a sosit odată la castel un cavaler arătos, mi-a mărturisit că ar fi preferat ca fratele domniei voastre, Conrad, să-i semene.

— Bianca, nu-ți îngădui să vorbești despre prietena mea cu lipsă de respect. Isabella e o fire veselă, dar sufletul ei e curat ca virtutea însăși. Știe că-ți place să-ți treci vremea sporovăind, și poate că ți-a încurajat când și când acest gust, pentru a mai risipi tristețea și a înviora singurătatea în care ne ține tatăl meu.

— Maică Precistă! tresări Bianca; din nou! n-auziți nimic, scumpa mea prințesă? castelul e, cu siguranță, bântuit de fantome!

— Taci! spuse Matilda, taci și-ascultă! am auzit, într-adevăr, un glas – dar trebuie să fie o închipuire; m-ai molipsit și pe mine cu spaimile tale, mi se pare.

— Ba e chiar așa, prințesă, spuse Bianca, aproape plângând și îngrozită la culme; sunt sigură că am auzit un glas!

— Doarme cineva în camera de dedesubt? întrebă prințesa.

— Nimeni n-a mai îndrăznit să doarmă acolo, răspunse Bianca, de când marele astrolog, care era preceptorul prințului Conrad, s-a înecat. Cu siguranță, prințesă, că fantoma lui și a tânărului prinț s-au întâlnit în camera de jos – pentru numele Domnului, hai să fugim în apartamentul mamei domniei voastre!

— Îți poruncesc să nu te miști, spuse Matilda; dacă sunt duhuri chinuite, le putem ușura suferințele punându-le întrebări. Nu se poate să ne vrea răul, fiindcă nu le-am dăunat întru nimic; și dacă ne-ar voi răul, am fi oare mai sigure într-o încăpere decât într-alta? întinde-mi, te rog, mățaniile; vom spune o rugăciune și pe urmă vom vorbi cu ele.

— Vai, scumpa mea prințesă! n-aș vorbi cu o fantomă pentru nimic în lume! țipă Bianca.

În același moment, auziră fereastra micii odăi de sub camera Matildei deschizându-se. Ascultară cu atenție și, după câteva clipe, li se păru că aud pe cineva cântând, dar nu deslușeau cuvintele.

— Nu poate fi un duh răufăcător, spuse prințesa cu glas scăzut; e, fără îndoială, cineva de-al casei – deschide fereastra și-i vom recunoaște glasul.

— N-am curaj, prințesă, răspunse Bianca.

— Ești cu adevărat o nătângă, zise Matilda, și deschise încetișor fereastra ea însăși.

Zgomotul fu auzit, totuși, de persoana care se afla dedesubt, căci de îndată încetă și cântecul. Deducând acest lucru, prințesa întrebă:

— E cineva acolo, jos? Dacă este, să vorbească!

— Da, spuse un glas necunoscut.

— Cine este? întrebă Matilda.

— Un străin, răspunse glasul.

— Ce străin? și cum ai ajuns aici la ora asta târzie, când toate porțile castelului sunt încuiate?

— Nu mă aflu aici de bună voie, răspunse glasul; dar cer iertare, doamnă, dacă v-am tulburat odihna: nu știam că sunt auzit. Mi-a fugit somnul și, părăsindu-mi culcușul în care mă frământam de neliniște, am venit la fereastră să-mi irolesc orele apăsătoare așteptând luminoasa ivire a zorilor; ard de nerăbdare să fiu eliberat din castel.

— Cuvintele și tonul vorbirii, spuse Matilda, îți sunt pline de melancolie: dacă ești nefericit, ai compasiunea mea. Dacă suferi de amarul sărăciei, spune-mi: îți voi vorbi prințesei, al cărei suflet milostiv se înduioșează de cei năpăstuiți, și ea te va ajuta.

— Sunt, într-adevăr, nefericit, răspunse străinul, și nu cunosc bunăstarea; dar nu mă plâng de soarta pe care mi-a hărăzit-o cerul: sunt tânăr și sănătos, și nu mi-e rușine că mă întrețin prin munca mea – totuși, să nu mă credeți trufaș, să nu vă închipuiți că disprețuiesc dărnicia domniei voastre! Am să vă pomenesc în rugile mele și am să implor binecuvântarea cerului asupra inimii voastre îndurătoare, precum și asupra nobilei voastre stăpâne. Dacă suspin, doamnă, o fac pentru alții, nu pentru mine.

— Acum am priceput, prințesă! zise Bianca în șoaptă; e, fără îndoială, tânărul țăran; și aș putea să jur că e îndrăgostit – ce aventură fermecătoare! – hai să-l descoasem. Nu știe cine sunteți; vă ia drept una dintre doamnele de onoare ale prințesei Hippolita.

— N-ai niciun fel de rușine, Bianca? o dojeni prințesa; ce drept avem noi să scormonim tainele inimii acestui tânăr? pare virtuos și sincer, și a

recunoscut că e nefericit: e asta o împrejurare care să ne îndreptățească să-l socotim ca un bun al nostru? pe ce temei îi putem noi pretinde să ne destăinuie secretele?

— Doamne! ce puțin știți despre iubire, prințesa! răspunse Bianca; bine, dar îndrăgostiții n-au altă plăcere mai mare decât să vorbească despre iubita lor!

— Și vrei să devin confidenta acestui țăran? se indignă prințesa.

— Atunci lăsați-mă pe mine să-i vorbesc, spuse Bianca; deși am cinstea să fiu domnișoara de onoare a domniei voastre, n-am avut totdeauna un rol atât de înalt; afară de asta, dacă iubirea egalizează rangurile, le și înalță: eu am tot respectul pentru un tânăr care e îndrăgostit.

— Să lăsăm neroziile! spuse prințesa; dacă a afirmat că e nefericit, nu urmează neapărat de aici că suferă din dragoste. Gândește-te la tot ce s-a întâmplat astăzi, și spune-mi dacă nu există și alte nenorociri decât cele pricinuite de iubire! Străinule, i se adresă din nou prințesa, dacă nenorocirile nu ți-au fost prilejuite de propriile greșeli, și dacă ușurarea lor nu stă mai presus de puterile prințesei Hippolita, îmi iau asupra mea răspunderea că-ți va fi ocrotitoare. Când ți se va da drumul din castel, du-te la cucernicul părinte Geronimo, la mănăstirea de lângă biserica Sfântul Nicolae, și povestește-i păsurile dumitale, atât cât socoți de cuviință: el nu va întârzia să le transmită prințesei, care e mama tuturor celor în nevoie. Rămas bun: nu se cade să prelungesc conversația cu un bărbat, la ora aceasta nepotrivită.

— Bună doamnă, sfinții din cer să vă ia sub paza lor! răspunse țăranul; dar dacă unui biet străin nevrednic îi e îngăduit să mai ceară un moment de ascultare – am oare fericirea asta? fereastra nu s-a închis – pot îndrăzni să cer...

— Vorbește repede, zise Matilda, zorile înaintează, dacă plugarii ar ieși pe câmp și ne-ar vedea... Ce vrei să întrebi?

— Nu știu cum să încep... dacă să îndrăznesc... îngăimă tânărul străin, dar înțelegerea omenească cu care mi-ați vorbit îmi dă curaj... doamnă, pot să-mi pun încrederea în domnia voastră?

— Sfinte Dumnezeu! exclamă Matilda. Ce vrei să spui prin asta? ce dorești să-mi încredințezi? vorbește cu curaj, dacă taina dumitale poate fi dezvăluită unui suflet cast.

— Aș întreba, grăi țăranul, îmbărbătându-se, dacă ceea ce am auzit de la slujitori e adevărat; dacă prințesa lipsește din castel?

— Ce te interesează pe dumneata? Primele-ți cuvinte vădeau o gravitate înțeleaptă și cuviincioasă. Ai venit aici ca să spionezi secretele prințului Manfred? Adio. M-am înșelat asupra dumitale.

Și cu aceste cuvinte, Matilda închise fereastra în grabă, nemișcând tânărlui timp să răspundă.

— Aș fi procedat mai cuminte, îi spuse ea Biancăi cu oarecare ironie, dacă te lăsam pe tine să stai de vorbă cu țăranul: curiozitatea lui seamănă ca două picături de apă cu a ta.

— Nu-mi șade bine să vă contrazic, răspunse Bianca, dar poate că întrebările pe care i le-aș fi pus eu ar fi fost mai la subiect decât ceea ce ați avut plăcerea să-l întrebați.

— O! nici vorbă că da! spuse Matilda; ești discreția personificată! pot să știu ce l-ai fi întrebat?

— Un spectator vede adesea mai bine jocul decât cei care îl joacă, răspunse Bianca. Crede domnia voastră că întrebarea în legătură cu donna Isabella pornea din simplă curiozitate? Nicidecum, prințesă; aici se ascund mai multe decât vă dați seama înălțimile voastre, obrazuri luminate. Lopez mi-a spus, și toți slujitorii sunt încredințați, că tânărul acesta a înlesnit fuga donnei Isabella; remarcați, vă rog, prințesă – amândouă știm că donna Isabella nu l-a plăcut prea mult pe prințul Conrad – ei bine! acesta e ucis chiar în momentul când soarta ei părea pecetluită – eu nu acuz pe nimeni. Un coif cade din senin – așa afirmă prințul, tatăl domniei voastre; dar Lopez și toți slujitorii spun că acest tânăr fanfaron e un vrăjitor care l-a furat de pe mormântul lui Alfonso.

— Sfârșește cu vorbăria asta nelalocul ei, o muștră Matilda.

— Cum doriți, prințesă; totuși e un lucru ciudat că donna Isabella a dispărut în aceeași zi, și că tânărul vrăjitor a fost găsit la gura trapei; eu nu acuz pe nimeni; dar dacă tânărul stăpân și-a aflat moartea fără nelegiuire...

— Pe respectul datorat, să nu îndrăznești să suflă o vorbă de bănuială cu privire la puritatea și reputația dragei mele Isabella.

— Puritate sau nepuritate, zise Bianca, iat-o dispărută – un străin, pe care nimeni nu-l cunoaște, e descoperit în castel; domnia voastră înșivă îi puneți întrebări, iar el vă răspunde că e îndrăgostit, sau nefericit, adică unul și același lucru – ba chiar a mărturisit că e nefericit din cauza altcuiva; și cine suferă, din pricina altei ființe decât dacă e îndrăgostit de ea? Și după asta întreabă ca un nevinovat, săracuțul de el! dacă donna Isabella lipsește.

— La drept vorbind, spuse Matilda, observațiile tale nu sunt cu desăvârșire lipsite de temei – fuga Isabellei mă umple de uimire; curiozitatea acestui străin e cât se poate de ciudată... și totuși Isabella nu mi-a ascuns niciodată măcar un gând de-al ei.

— Așa vă spunea, replică Bianca, pentru ca să vă pescuiască secretele; dar cine știe, prințesă, dacă acest străin nu e vreun prinț travestit? Lăsați-mă să deschid fereastra, prințesă, și să-i pun câteva întrebări!

— Nu, o opri Matilda; îl voi întreba eu însămi: dacă știe ceva despre Isabella, nu e vrednic să mai stau de vorbă cu el.

Tocmai voia să deschidă fereastra, când auziră sunând clopotul de la intrarea secretă a castelului, chiar în dreapta turnului unde se afla Matilda – fapt care o împiedică pe prințesă să reia conversația cu străinul.

După ce rămase un răstimp tăcută, își continuă cu glas tare firul gândurilor:

— Sunt încredințată că oricare va fi fost pricina fugii Isabellei, ea nu s-a făcut de ocară. Dacă străinul acesta i-a fost părtaș, înseamnă că a fost mulțumită de fidelitatea și meritele lui. Am observat – și tu la fel, Bianca, nu-i așa? – că vorbele-i erau pătrunse de o pietate neobișnuită. Nu era graiul unui om de rând: cuvintele lui s-ar fi potrivit și unui om de viță înaltă.

— V-am spus doar, prințesă, zise Bianca, eu sunt sigură că e un prinț deghizat.

— Totuși, își exprimă îndoiala Matilda, cum îți explici că n-a însoțit-o? de ce să aibă nechibzuința de a înfrunta fără rost nemulțumirea tatălui meu?

— Cât despre asta, prințesă, răspunse Bianca, așa cum a știut să iasă de sub coif, va găsi el mijlocul de a se feri de mânia tatălui domniei voastre. Aș pune mâna în foc că poartă asupra lui cine știe ce talisman.

— Găsești dezlegare la toate prin magie, spuse Matilda; dar un om care întreține legături cu duhurile iadului nu îndrăznește să folosească acele cuvinte de temut ale sfințeniei pe care le-a rostit el. N-ai băgat de seamă cu ce fervoare a făcut legământ să mă pomenească în rugile lui? Da, cu siguranță, că Isabella i-a cunoscut pietatea.

— Atâta mi-ar lipsi, să mă încred în pietatea unor tineri care pun la cale să fugă împreună! se scutură Bianca. Nu, prințesă, donna Isabella e dintr-un alt aluat decât bănuieți. Într-adevăr, când vă aflați împreună obișnuia să suspine și să înalțe ochii la cer, fiindcă știe că sunteți o sfântă, dar de îndată ce întorceați spatele...

— O nedreptățești, să răzvrăti Matilda; Isabella nu e fățarnică: are simțul cuvenit al evlaviei, dar n-a pretins niciodată că nutrește o chemare ce nu i-a fost hărăzită. Dimpotrivă, întotdeauna a combătut și înclinația mea de a mă călugări; și, cu toate că acum, recunosc, sunt răvășită că mi-a ascuns fuga; cu toate că e o nepotrivire între fapta ei și prietenia noastră; nu pot să uit căldura dezinteresată cu care stăruia mereu să nu îmbrac haina monahală: dorea să mă vadă căsătorită, deși zestrea mea ar fi însemnat o pierdere pentru ea și pentru copiii fratelui meu. De dragul ei voi gândi numai binele despre acest tânăr țaran.

— Prin urmare și domnia voastră credeți că există o simpatie între ei?

În clipa aceea, un slujitor intră grabnic în cameră și-i vesti prințesei că donna Isabella fusese găsită.

— Unde? întrebă Matilda într-o suflare.

— Și-a căutat azil la biserica Sfântul Nicolae, răspunse slujitorul; părintele Geronimo a adus vestea el însuși: e jos cu înălțimea sa.

— Unde e mama? întrebă Matilda.

— În camera domniei sale, prințesă, și vă cheamă.

Manfred se trezise de la mijitul zorilor și se dusesese în apartamentul Hippolitei, ca să cerceteze dacă știa ceva despre Isabella. În timp ce-i punea întrebări, sosi știrea că Geronimo cerea să-i vorbească prințului. Manfred, nebănuind cauza vizitei monahului, și știind că Hippolita îl folosea pentru milosteniile ei, porunci să fie primit, cu gândul să-l lase împreună cu prințesa, în timp ce el avea intenția să-și continue cercetările în legătură cu Isabella.

— Ai treabă cu mine sau cu prințesa? întrebă Manfred.

— Cu amândoi, răspunse omul bisericii. Donna Isabella...

— Ce-i cu ea? îl întrerupse Manfred, tresărind.

— Se găsește în fața altarului bisericii Sfântul Nicolae, răspunse Geronimo.

— Asta nu e treaba Hippolitei! vorbi Manfred, tulburat; să ne retragem în camera mea, părinte; trebuie să mă informezi cum a ajuns acolo.

— Nu, prințe, răspunse cucernicul bătrân, cu o atitudine de autoritate neclintită care-i impuse până și hotărâtului Manfred, respectuos fără voia lui în fața virtuților de sfânt ale lui Geronimo, mesajul meu este către amândoi; și, cu bunăvoința înălțimii voastre, îl voi transmite în fața amândurora – dar mai întâi, stăpâne, trebuie s-o întreb pe prințesă dacă are cunoștință de pricina retragerii donnei Isabella din acest castel.

— Nu, pe sufletul meu, nu! răspunse Hippolita; mă acuză Isabella că am fost părtașă?...

— Părinte, o întrerupse Manfred, acord profesiei duminicale sfinte respectul datorat; dar aici sunt suveran, și nu voi îngădui nici unui preot indiscret să se amestece în chestiunile mele de familie. Dacă ai ceva să-mi comunici, urmează-mă în camera mea; nu obișnuiesc să-mi încunoștiințez soția despre afacerile secrete de stat; ele nu intră în preocupările unei femei.

— Stăpâne, răspunse preotul, eu nu pătrund ca un nechemat în secretele de familie. Misiunea mea este să răspândesc pacea, să vindec învrăjbirile, să predic pocăința și să-i învăț pe oameni cum să-și strunească patimile îndărătnice. Iert neîndurătoarea admonestare a înălțimii voastre: îmi cunosc datoria, și sunt slujitorul unui suveran mai puternic decât Manfred. Ascultați-i glasul, care vorbește prin gura mea.

Manfred tremura de furie și de rușine. Înfățișarea Hippolitei exprima mirarea și încordarea nerăbdării de a afla unde aveau să ducă toate acestea; tăcând își manifesta cu atât mai elocvent deferența față de Manfred.

— Donna Isabella, reluă Geronimo, își adresează omagiul către amândoi; mulțumește și unuia și altuia pentru amabilitatea cu care a fost tratată la castel; deplânge moartea fiului pe care l-ați pierdut, și propria ei nefericire de a nu deveni fiica unor prinți atât de înțelepți și nobili, pe care-i va respecta ca pe propriii ei părinți toată viața; se roagă pentru neîntreruptă unire și fericire între domniile voastre (aici Manfred se schimbă la față), dar, de vreme ce nu mai e cu puțință o înrudire cu înălțimile voastre, vă roagă fierbinte să consimțiți ca ea să rămână la adăpostul bisericii până când va avea vești despre tatăl ei; sau, dacă se va adevăra moartea acestuia, să aibă libertatea de a dispune, cu aprobarea epitropilor, de propria ei persoană în vederea unei căsătorii potrivite.

— Nu voi consimți niciodată la una ca asta, declară prințul ritos; ba chiar insist să se întoarcă la castel fără a întârzia o clipă; eu răspund de persoana ei față de epitropi, și nu voi admite să se afle sub altă ocrotire decât a mea.

— Înălțimea voastră va cugeta dacă o asemenea situație se mai poate numi cuviincioasă.

— N-am nevoie de povățuitor, spuse Manfred, roșu de furie; purtarea Isabellei dă loc la bănuieli ciudate – iar acel tânăr pehlivan, care a fost cel puțin complicele ei, dacă nu chiar pricina fugii...

— Pricina! întrerupse Geronimo; un tânăr a fost pricina?

— Asta e prea mult! izbucni Manfred. Să rabd eu să-mi rădă în nas, în propriul meu palat, un călugăr obraznic? Le tănuiești întâlnirile amoroase, mi se pare.

— M-aș ruga cerului să vă limpezească asprele presupuneri, răspunse Geronimo, dacă înălțimea voastră n-ar avea certitudinea, în adâncul conștiinței, că mă acuză pe nedrept. Dar înalț rugăciuni să vă fie iertată neîndurarea; și implor pe înălțimea voastră s-o lase liniștită pe prințesă în sfântul lăcaș, unde nu poate fi tulburată de asemenea deșarte capricii lumești cum sunt declarațiile de dragoste, din partea oricărui bărbat de pe pământ.

— Nu-mi umbla mie cu fățarnicii sclifosite, îi întoarse vorba Manfred, ci du-te s-o aduci pe prințesă unde e datoria ei să stea.

— E datoria mea să împiedic întoarcerea ei aici, grăi Geronimo. Ea se află acolo unde orfanele și fecioarele sunt cel mai bine păzite de capcanele și vicleșugurile acestei lumi; și nimic altceva decât autoritatea unui părinte n-o poate lua din acel loc.

— Eu sunt părintele ei, strigă Manfred, și o cer!

— Ea a dorit să vă aibă drept părinte, răspunse călugărul; dar cerul, care a împiedicat această înrudire, a rupt pentru totdeauna orice legături între ea și înălțimea voastră, de aceea vă vestesc...

— Destul, om îndrăzneț! se răsti Manfred; și teme-te de nemulțumirea mea!

— Cucernice părinte, spuse Hippolita, e rolul dumitale să nu ții seamă de ranguri; ești obligat să vorbești așa cum îți impune datoria – dar e datoria mea să nu aud ceea ce nu dorește soțul meu să aud. Urmează-l pe prinț în camera sa. Eu mă voi retrage în oratoriul meu și mă voi ruga Sfintei Fecioare să te inspire cu sfaturile ei divine, spre a readuce inima bunului meu soț la obișnuita-i pace și blândețe.

— Desăvârșit suflet de femeie, spuse călugărul. Prințe, sunt la dispoziția domniei voastre.

Manfred, însoțit de călugăr, trecu în apartamentul său, unde, închizând ușa, spuse:

— Am văzut, părinte, că Isabella ți-a comunicat intențiile mele. Acum ascultă-mi hotărârea, și supune-te. Rațiuni de stat, cât se poate de urgente, siguranța mea și a poporului meu, cer ca eu să am un fiu. E zadarnic să mai aștept un moștenitor de la Hippolita. Am ales-o pe Isabella. Trebuie s-o aduci înapoi, și mai ai o sarcină de îndeplinit. Știu ce înrăurire ai asupra Hippolitei: conștiința ei e în mâinile dumitale. Recunosc, e o femeie fără cusur: inima ei e îndreptată spre cer, și disprețuiește neînsemnatele măriri ale lumii pământești; îți stă în putere s-o faci să renunțe la ele cu totul. Convinge-o să consimtă la dezlegarea căsătoriei noastre, și să se retragă într-o mănăstire: dacă vrea, poate s-o înzestreze; și va avea mijloacele necesare pentru a se arăta față de ordinul dumitale monahal oricât de generoasă dorește, sau oricât dorești domnia ta însuși. Astfel, vei îndepărta calamitățile ce atârnă deasupra capetelor noastre, și vei avea meritul de a salva principatul Otranto de la distrugere. Ești un om înțelept; și, chiar dacă firea mea iute m-a făcut să scap câteva cuvinte nepotrivite, îți cinstesc meritele, și doresc să-ți rămân obligat pentru propria-mi liniște și păstrarea neamului meu.

— Fie voia cerului! răspunse călugărul. Eu sunt doar nevrednica sa unealtă. Prin mijlocirea limbii mele vă vorbește, prințe, despre netemeinicia planurilor ce vă faceți. Jignirile aduse virtuozității Hippolitei au urcat până la tronul milostivirii. Prin mine sunteți dojenit pentru intenția adulteră de a o repudia; prin mine sunteți avertizat să încetați de a mai urmări scopuri incestuoase asupra celei ce vă e fiică prin contract matrimonial. Cerul, care a salvat-o de patima domniei voastre, când pedeapsa dumnezeiască, atât de recent căzută asupra acestei case, ar fi trebuit să vă inspire alte gânduri,

cerul va continua să vegheze asupra ei. Chiar și eu, biet călugăr disprețuit, am puterea s-o ocrotesc de violența domniei voastre. Păcătos cum sunt, și ocărât fără milă de înălțimea voastră, ca părtaș la nu știu ce aventuri amoroase, eu nu pun preț pe nada cu care ați avut plăcerea să-mi ispitiți cinstea. Îmi iubesc ordinul; cinstesc inimile evlavioase; respect pietatea prințesei; dar nu voi trăda încrederea pe care și-o pune în mine, și nu voi sluji nici chiar cauza religiei prin complezențe mârșave și criminale. Într-adevăr! propășirea principatului atârnă de moștenitorul pe care l-ar putea avea înălțimea voastră! Cerul însă își râde de vederile mioape ale omului. Numai cu o zi în urmă, cine avea o curte mai măreață și mai înfloritoare decât a lui Manfred? Și unde e tânărul Conrad acum? Prințe, vă respect lacrimile, dar intenția mea nu e să le opresc: lăsați-le să curgă, prințe; ele vor cântări mai greu, în fața proniei cerești, spre fericirea supușilor, decât o căsătorie care, întemeiată fiind pe poftă trupești sau pe considerente politice, n-ar putea cu niciun chip să prospereze. Sceptrul, care a trecut din neamul lui Alfonso în acela al domniei voastre, nu poate fi păstrat printr-o cununie pe care biserica n-o va îngădui niciodată. Dacă va fi voința Celui de sus ca stirpea lui Manfred să piară, resemnați-vă, prințe, hotărârilor lui: și în felul acesta veți binemerita o coroană nepieritoare. Haideți, prințe, îmi place mâhnirea asta – să ne întoarcem la prințesă: ea nu e înștiințată despre intențiile crude ale domniei voastre; iar eu n-am voit altceva decât să vă strecor în suflet neliniștea. Ați văzut cu ce gingașă răbdare, cu ce efortări de a-și dovedi iubirea a ascultat, a refuzat apoi să asculte până unde a mers vinovăția înălțimii voastre. Știu că arde de dorul de a vă strânge în brațe, și de a vă asigura că dragostea ei e nestrămutată.

— Părinte, zise prințul, te înșeli dacă-ți închipui că încerc vreo muștrare de conștiință. E adevărat, cinstesc virtuțile Hippolitei; o consider o sfântă, și aș dori să fie și mai strânsă legătura care ne-a unit, spre binele sufletului meu – dar, vai! părinte, nu-mi cunoști durerea cea mai chinuitoare. De-o bucată de vreme îmi fac scrupule în privința legalității unirii noastre; Hippolita mi-e rudă de gradul al patrulea. E adevărat, ni s-a acordat o dispensă; dar am mai aflat și că ea avusese o învoială de căsătorie cu un altul, înainte. Asta mă apasă greu pe inimă: acestei situații conjugale nelegitime îi atribui eu pedeapsa care m-a lovit prin moartea lui Conrad! Ușurează-mi conștiința de această povară; dezleagă căsătoria noastră și desăvârșește lucrarea dumnezeiască pe care îndemnurile dumitale sfinte au început-o în inima mea.

Ce săgetare dureroasă îl străbătu pe bietul om al bisericii, când văzu această întorsătură în spiritul vicleanului prinț! Tremura pentru soarta Hippolitei, înțelegând că ruina ei era hotărâtă, și se temea ca nu cumva

Manfred, pierzând speranța de a o redobândi pe Isabella, să nu se îndrepte, în nerăbdarea de a avea un fiu, spre altă persoană, care ar putea să nu fie la fel de neînduplecată în fața ispitei rangului princiar. Un răstimp, cucernicul om rămase cufundat în gânduri. În cele din urmă, nutrind speranțe pe calea amânării, socoti că atitudinea cea mai înțeleaptă ar fi să-l împiedice pe prinț să renunțe, din deznădejde, la Isabella. De ea, călugărul știa că se poate folosi – prin afecțiunea pentru Hippolita, și prin dezgustul mărturisit cu privire la curtea pe care i-o făcea Manfred – ca să-i sprijine scopurile, până când afurisenia bisericii putea fi pronunțată împotriva unui divorț. Cu această intenție, părând impresionat de scrupulele prințului, rosti, după câteva clipe:

— Prințe, am meditat la cele ce mi-a spus înălțimea voastră, și, dacă într-adevăr o conștiință gingașă e motivul real al repulsiei față de virtuoasa soție a domniei voastre, departe de mine gândul de a mă strădui să vă împietresc sufletul. Biserica e o mamă îngăduitoare; dezvăluți-i durerile: ea singură vă poate aduce alinare în inimă, fie împrăștiind îndoielile conștiinței, fie, după o cercetare a scrupulelor ce vă frământă, eliberându-vă de ele și încuviințând mijloacele legale pentru perpetuarea spiței domniei voastre. În al doilea caz, dacă donna Isabella poate fi convinsă să consimtă...

Manfred, trăgând concluzia că ori îl cucerise pe bătrân prin viclenia sa, ori intransigența înflăcărată de la început a acestuia nu fusese decât un tribut plătit aparențelor, era încântat la culme de brusca întorsătură a lucrurilor; de aceea reînnoi cele mai mărinimoase făgăduieli, pentru eventualitatea că și-ar atinge scopul prin mijlocirea călugărului. Bine intenționatul preot îl lăsa pe Manfred să se amăgească, ferm hotărât să i se pună de-a curmezișul planurilor, și nicidecum să le sprijine.

— De vreme ce acum ne înțelegem, reîncepu prințul, mă aștept părinte, să-mi satisfaci curiozitatea într-o privință. Cine este tânărul pe care l-am găsit în cavou? Trebuie să fi avut vreun amestec în fuga Isabellei; spune-mi drept: e iubitul ei? sau e un interpus pentru pasiunea altuia? Am bănuit adeseori că Isabella era indiferentă față de fiul meu: zeci de împrejurări îmi vin în minte ca să-mi întărească bănuiala. Ea însăși era atât de conștientă de acest lucru, încât, în timp ce-i vorbeam în galerie, mi-a preîntâmpinat bănuielile, încercând să-și justifice răceala față de Conrad.

Călugărul, care nu știa nimic despre tânăr, decât ceea ce aflase întâmplător de la prințesă, și nu avea nici cea mai vagă idee despre cele petrecute ulterior, fără a reflecta îndeajuns la firea vijelioasă a lui Manfred, se gândi că n-ar strica să-i semene în suflet gelozia: putea servi în viitor, fie ca să-l predisună pe prinț împotriva Isabellei, dacă rămânea neclintit în dorința de a o lua în căsătorie; fie, atrăgându-l pe o urmă greșită, și

absorbindu-i atenția asupra unei intrigi iluzorii, ca să-l împiedice de a urmări o nouă țintă. Potrivit acestei nefericite diplomații, dădu răspunsul în așa fel încât să-i întărească lui Manfred convingerea că între Isabella și acel tânăr exista o anumită legătură.

Prințul, a cărui natură focoasă n-avea nevoie de multe paie ca să ardă cu valvătăi, se făcu roșu de furie la insinuările călugărului.

— Voi cerceta până în miezul ei această intrigă! izbucni el; și, părăsindu-l pe Geronimo fără niciun fel de menajamente, cu obligația să rămână acolo până la întoarcerea sa, se îndreptă cu pași repezi spre sala cea mare a castelului și porunci să fie adus țăranul înaintea sa. Șarlatan înrăit! i se adresă prințul de îndată ce tânărul se înfățișă; cum rămâne cu „adevărul cuvintelor” la care te lăudai că ții atât de mult? Providența, nu-i așa? și raza lunii ți-au descoperit încuietoearea trapei? la să-mi spui tu mie, flăcău obraznic, cine ești, și de când o cunoști pe prințesa – și bagă de seamă să nu mai răspunzi în doi peri ca aseară, dacă nu vrei să-ți smulg adevărul prin cazne.

Tânărul, văzând că participarea lui la fuga prințesei fusese descoperită, și judecând că nimic din cele ce ar rosti el n-ar putea fi nici în folosul, nici în dauna ei, răspunse

— Nu sunt un șarlatan, stăpâne, și n-am meritat în niciun chip asemenea vorbe înjositoare. Am răspuns aseară la fiecare întrebare pe care mi-a pus-o înălțimea voastră cu același respect al adevărului cu care voi vorbi acum; și asta nu de frica schingiuirilor, ci pentru că mi-e silă de minciună. Vă rog să repetați întrebările, stăpâne; sunt gata să vă dau satisfacție atât cât îmi stă în putere s-o fac.

— Știi ce vreau să aflu, îi spuse prințul; cauți doar să câștigi timp ca să ocolești adevărul. Vorbește fără înconjur: cine ești? și de câtă vreme o cunoști pe prințesa?

— Sunt un plugar din satul vecin, răspunse țăranul; numele meu e Teodoro. Prințesa m-a găsit în cavou ieri-seară, iar mai înainte nu m-am aflat niciodată în prezența sa.

— Voi crede cât poftesc de mult sau de puțin din toate astea, zise Manfred; dar vreau să aud felul tău de a înfățișa faptele; pe urmă, voi cerceta eu adevărul. Spune-mi ce motiv ți-a dat prințesa pentru dorința ei de a fugi? viața ta atârână de acest răspuns.

— Mi-a spus, vorbi Teodoro, că se găsește în mare primejdie. Și dacă nu izbutește să fugă din castel în câteva clipe, va fi nenorocită pentru tot restul vieții.

— Și pe această bază șubredă, pe spusele unei fete fără minte, ai riscat să-mi înfrunți nemulțumirea?

— Nu mă tem de nemulțumirea nimănui, grăi răspicat Teodoro, atunci când o femeie amenințată îmi cere s-o ocrotesc.

În timpul acestui interogatoriu, Matilda se ducea spre apartamentul Hippolitei. Sus, aproape de plafonul sălii principale unde se găsea Manfred, era o galerie pardosită cu scânduri și având ferestre zăbrelete; pe acolo urmau să treacă Matilda și Bianca. Auzind glasul tatălui ei, și văzând slujitorii adunați în jurul lui, prințesa se opri ca să afle ce se întâmplă. Prizonierul îi trezi îndată interesul; tonul lui grav și liniștit, și atitudinea de curajoasă curtenie pe care o vădea ultimul său răspuns – primele cuvinte ce-i răsunară deslușit în urechi – o impresionară favorabil. Ținuta îi era demnă, armonioasă și impunătoare, chiar în acea situație; dar atenția ei fu curând atrasă de chipul tânărului țăran.

— Doamne! Bianca! Își exprimă surprinderea, în șoaptă, prințesa; oare vizez? nu e chipul acestui tânăr copia fidelă a portretului lui Alfonso din galerie?

Mai mult nu izbuti să spună, căci glasul tatălui ei creștea, cu fiecare cuvânt, ca tunetul.

— Bravada asta, spunea el, întrece toate neobrăzările dinainte. Vei simți pe pielea ta mânia cu care îndrăznești să te joci. Luați-l, porunci Manfred, și legați-l strâns! Prima știre pe care o va primi prințesa despre apărătorul ei va fi aceea că și-a pierdut capul pentru ea.

— Nedreptatea de care vă faceți vinovat față de mine, replică Teodoro, îmi întărește credința că am făcut o faptă bună salvând-o pe prințesă de tirania domniei voastre. Să fie fericită, orice s-ar întâmplă cu mine!

— E îndrăgostit de ea! făcu spume la gură Manfred; un țăran care urmează să fie răpus nu e însuflețit de asemenea sentimente. Să-mi spui pe dată cine ești, flăcău nesocotit, ori de nu, te va face roata să destăinui tot.

— M-ați amenințat o dată cu moartea, spuse tânărul, pentru adevărul pe care vi l-am spus: dacă asta e toată încurajarea la care mă pot aștepta pentru sinceritate, nu sunt ispitit să vă mai satisfac zadarnic curiozitatea.

— Deci nu vrei să vorbești? întrebă Manfred.

— Nu vreau, răspunse el.

— Duceți-l afară, în curtea castelului, porunci Manfred; vreau să-i văd capul despărțit de trup chiar în clipa asta.

Auzind aceste cuvinte, Matilda leșină. Bianca scoase un țipăt ascuțit și strigă:

— Ajutor! ajutor! moare prințesa!

La acest strigăt, Manfred tresări și întrebă ce se întâmplase. Tânărul țăran, care auzise și el, întrebă, cuprins de emoție, același lucru, dar Manfred dădu ordin să fie scos afară în grabă și să aștepte execuția, până când el

însuși se va lămuri asupra strigătelor Biancăi. Aflând adevărata pricină, o luă drept o tulburare datorată slăbiciunii femeiești și, după ce dădu dispoziții ca Matilda să fie dusă în apartamentul ei, ieși repede în curtea interioară, chemă un ostaș din gardă și-i porunci lui Teodoro să îngenunche și să se pregătească pentru lovitura fatală.

Neînfricatul tânăr primi cruda sentință cu o resemnare care înduioșă toate inimile afară de aceea a lui Manfred. Dorea cu înfocare să afle înțelesul celor ce auzise privitor la prințesă, dar, temându-se ca nu cumva să-l întărate pe tiran și mai mult împotriva lui, se stăpâni. Singura favoare pe care găsi de cuviință s-o ceară fu îngăduința de a se spovedi, pentru a-și ușura sufletul în fața cerului. Manfred, care nădăjduia ca, prin mijlocirea duhovnicului, să dibuie taina tânărului, îi acceptă fără nicio greutate rugămintea; și, în convingerea că părintele Geronimo ținea acum cu propriile lui interese, porunci să fie chemat ca să asculte spovedania prizonierului. Cucernicul bătrân, care nu prevăzuse cătuși de puțin nenorocirea prilejuită de cele câteva cuvinte nechibzuite strecurate, căzu în genunchi în fața prințului, implorându-l cu cerul și cu pământul să nu verse sânge nevinovat. Se învinui pe sine însuși cu cele mai aspre cuvinte pentru stângăcia exprimării sale, își dădu toată osteneala să-l dezvinovățească pe tânăr, și nu precupeți niciun mijloc de a domoli furia tiranului.

Manfred, mai curând ațâțat decât potolit de intervenția lui Geronimo, ale cărui tăgăduieli îl făceau să creadă acum că fusese înșelat și de unul și de celălalt, ordonă călugărului să-și facă datoria, adăugând că nu va încuviința prizonierului prea mult timp pentru spovedanie.

— Nici nu cer mult timp, stăpâne, vorbi nefericitul tânăr. Păcatele, cerul să fie slăvit! nu s-au îngrămădit asupra mea; ele nu depășesc măsura obișnuită la anii mei. Șterge-ți ochii, bunule părinte, și să ne grăbim: e o lume strâmbă, și n-am pricină s-o părăsesc cu regret.

— Ah! sărman băiat! se jeluia Geronimo; cum poți răbda să mă vezi în ochi? Eu sunt ucigașul tău! eu am adus ceasul năpastei asupra-ți.

— Te iert din toată inima, spuse tânărul, așa cum nădăjduiesc să fiu iertat în ceruri. Ascultă-mi spovedania, părinte, și dă-mi binecuvântarea.

— Cum să te pregătesc pentru marea trecere, așa cum se cuvine? se frământa Geronimo. Nu poți fi mântuit fără să-ți ierți dușmanii – și ești în stare să ierți un nelegiuit ca mine?

— Da, sunt, spuse Teodoro; te iert.

— Și nu vă mișcă lucrul acesta? principe crud! se întoarse călugărul către Manfred.

— Am trimis după domnia ta ca să-l spovedești, răspunse acesta cu severitate, nu ca să pledezi pentru el. Întâi mi-ai aprins mânia împotriva-i; sângele lui să fie asupra ta!

— Așa va fi! se tângui bătrânul, chinuit de durere. Domnia voastră și cu mine nu putem nădăjdui niciodată să ajungem acolo unde se duce acest preafericit tânăr!

— Grăbește-te, spuse Manfred; nu mă mișcă văicărelile preoților mai mult decât țipetele femeilor.

— Cum! sări tânărul, e cu putință ca soarta mea să fi prilejuit ceea ce aud? prințesa se găsește din nou în puterea domniei voastre?

— Nu faci decât să-mi redeștepti mânia, vorbi Manfred; pregătește-te, căci sunt ultimele tale clipe.

Tânărul, care simțea cum clocotește în el revolta, iar pe de altă parte era impresionat de mahnirea pe care o vedea pe chipurile tuturor celor din jur, ca și pe cel al călugărului, își înăbuși emoțiile și, scoțându-și pieptarul, apoi descheindu-și cămașa, îngenunche pentru rugăciune. În timp ce se înclina, cămașa îi alunecă mai jos de umăr, descoperind semnul unei săgeți roșii.

— Sfinte Dumnezeule! tresări ca ars bătrânul preot, ce-mi văd ochii! E copilul meu! Teodoro al meu!

E de închipuit tulburarea care s-a iscat; ea nu poate fi zugrăvită. Lacrimile celor de față încetară să curgă din pricina uimirii, mai degrabă decât a bucuriei. Păreau că-și întreabă seniorul cu ochii ce trebuiau să simtă. Surprindere, îndoială, caldă simpatie, respect, se așternu rând pe rând pe chipul tânărului. Primi, cu modestă supunere, efuziunea de lacrimi și îmbrățișări din partea bătrânului; totuși, temându-se să dea frâu liber speranței, și având bănuieli, după cele petrecute, în privința neînduplecării lui Manfred, aruncă o privire către prinț, ca și cum ar fi spus: „Poți să rămâi nepăsător în fața unei asemenea scene?”

Inima lui Manfred nu rămânea totdeauna de piatră în fața emoțiilor. De uimire, își uită mânia; dar firea sa trufașă nu-i îngăduia să se recunoască mișcat. Pe de altă parte se îndoia dacă descoperirea legăturii de sânge nu era, de fapt, o născocire a călugărului spre a-l salva pe tânăr.

— Ce înțeles au toate acestea? rosti el; cum poate să-ți fie fiu? e oare în armonie cu vocația de călugăr, cu faima-ți de sfințenie, să-l recunoști pe un vlăstar de țăran drept rodul unei legături de dragoste?

— O, Doamne! răspunse ecleziarhul, pui la îndoială faptul că mi-e fiu? aş putea oare să simt în inimă chinul acesta dacă nu i-aş fi tată? Iertați-l! prinț milostiv, cruțați-i viața! iar pe mine acoperiți-mă cu vorbe de ocară atât cât vă e placul.

— Iertați-l! strigară toți cei de față, iertați-l de hatârul acestui om bun!

— Liniște! vorbi aspru Manfred; trebuie să știu mai mult, înainte de a fi înclinat să iert. Bastardul unui sfânt poate să nu fie deloc sfânt el însuși.

— Prinț nedrept! se răzvrăti Teodoro; nu mai adăugați și insulta la cruzime. Dacă sunt fiul acestui om venerabil, deși nu sunt prinț ca domnia voastră, aflați că sângele care îmi curge-n vine...

— Da, îl întrerupse călugărul, sângele lui e nobil; iar el nu e acel lucru mârșav de care ați pomenit. E fiul meu legitim; iar Sicilia nu se poate fâli cu multe case de viță mai veche decât aceea a familiei Falconara – dar, vai, stăpâne! ce înseamnă sângele? ce înseamnă obârșia nobilă? suntem toți niște ființe de nimic, corupte, păcătoase. Credința singură ne poate înălța din pulberea din care am răsărit, și în care ne vom întoarce.

— De-ajuns cu predica, îi tăie vorba Manfred; uiți că nu mai ești călugărul Geronimo, ci contele de Falconara. Povestește-ți viața; vei avea destul timp pentru moralizare mai târziu, dacă se va întâmpla să nu obții iertare pentru acest criminal îndârjit.

— Născătoare de Dumnezeu! exclamă călugărul, e cu putință ca prințul nostru să refuze unui tată viața unicului său copil, de multă vreme pierdut! Călcați-mă în picioare, stăpâne, batjocoriți-mă, făceți-mă să sufăr, luați viața mea în locul vieții lui, dar cruțați-mi fiul!

— Poți simți, prin urmare, spuse Manfred, ce înseamnă să-ți pierzi unicul fiu! nici n-a trecut un ceas de când îmi predicaî resemnarea: stirpea mea, dacă așa vrea soarta, va trebui să piară... dar contele de Falconara...

— Vai mie, stăpâne! își ceru iertare Geronimo, recunosc că v-am supărat; dar nu îngreunați suferințele unui bătrân! Eu nu mă laud cu familia mea, și-mi sunt străine asemenea deșertăciuni: e sufletul meu de tată care pledează pentru băiatul acesta; e amintirea femeii iubite care l-a purtat în sânul ei. Spune-mi, Teodoro, mai trăiește?

— Sufletul ei a trecut demult în lumea celor dreți, răspunse Teodoro.

— O! cum s-a întâmplat asta? povestește-mi... dar nu... acum ea e fericită! Tu ești tot ce mi-a rămas! – și, adresându-se lui Manfred, cu glas întretăiat, îl rugă fierbinte: Prea temutule prinț! veți binevoi... să-mi dăruiți viața sârmanului meu copil?

— Întoarce-te la mănăstire, îi răspunse Manfred; condu-o pe prințesa aici; ascultă-mă în toate celelalte așa cum ți-am spus; și îți făgăduiesc viața fiului tău.

— O, stăpâne, se întunecă Geronimo la chip, trebuie să plătesc cu prețul cinstei pentru ca tânărul acesta drag să rămână teafăr și nevătămat?

— Pentru mine! strigă Teodoro, mai bine să-ndur de o mie de ori moartea decât să-ți pătez conștiința. Ce-ți pretinde tiranul acesta? prințesa e încă la

adăpost de puterea lui? ocrotește-o, bătrân venerabil, și lasă să se abată asupra-mi toată mânia lui.

Geronimo își dădea osteneala să înfrâneze ieșirea violentă a tânărului; dar până să izbutească Manfred să răspundă, se auzi tropotul unor copite de cai, odată cu răsunetul unei trâmbițe de alamă ce plutea în aer, în afara porților castelului. În aceeași clipă, panașul negru al coifului fermecat, care rămăsese în același loc, la capătul opus al curții interioare, fâlfâi ca bătut de furtună, și salută de trei ori, ca printr-o înclinare a unui purtător nevăzut.

CAPITOLUL III

O presimțire funestă se strecură în inima lui Manfred, când văzu cum penele miraculosului coif fluturau în armonie cu sunetul trâmbiței de alamă.

— Părinte! se adresa el lui Geronimo, pe care nu-l mai trata acum drept conte de Falconara, ce înțeles au semnele acestea? Dacă am păcătit... – Penele fremătară și mai violent. – Nefericit principe ce sunt! strigă Manfred; cucernice părinte! nu vrei să mă ajuți cu rugăciunile tale?

— Prințe, răspunse Geronimo, cerul e fără îndoială nemulțumit de batjocura adusă slujitorilor săi... Supuneți-vă bisericii; și încetați de a-i mai prizoni oficianții. Dați-i drumul acestui tânăr nevinovat; și învățați să cinstiți haina sfântă pe care o port: cerul nu îngăduie să fie luat în glumă; vedeți – și trâmbița sună din nou.

— Recunosc că am judecat puțin cam pripit, spuse Manfred. Părinte, fi bun te rog, deschide ferăstruica porții și întreabă cine este.

— Îmi dăruieți viața lui Teodoro? își reînnoi călugărul rugămintea.

— Ți-o dăruiesc, zise Manfred; dar întreabă cine a venit!

Geronimo, aruncându-se de gâtul fiului său, vărsa șiroaie de lacrimi din preaplinul sufletului.

— Ai făgăduit să te duci la poartă, îl grăbi Manfred.

— Mi-am închipuit, răspunse călugărul, că înălțimea voastră îmi va îngădui ca mai întâi să vă mulțumesc prin acest prinos al inimii.

— Du-te, tată drag, îi spuse Teodoro; supune-te prințului – nu merit eu să-ntârzii a-i împlini dorința din pricina mea.

Geronimo, întrebând cine se afla la poarta castelului, primi drept răspuns: un crainic.

— Din partea cui?

— Din partea cavalerului cu sabie de gigant, răspunse crainicul, și trebuie să stau de vorbă cu uzurpatorul principatului Otranto.

Geronimo se înfățișă prințului și repetă întocmai mesajul, rostind aceleași cuvinte. Prima veste îl umplu de spaimă pe Manfred; dar când auzi că a fost numit uzurpator, furia i se reaprinse și curajul îi reveni pe de-a-ntregul.

— Uzurpator! ticălos nemernic! răcni el. Cine îndrăznește să-mi pună la îndoială titlul? Retrage-te, părinte; asta nu e treabă pentru monahi: voi întâmpina pe acest cutezător eu însumi. Du-te la mănăstire și pregătește întoarcerea prințesei: fiul îți va rămâne ca ostatec pentru credința dumitale.

— Sfinți din cer! strigă Geronimo, dar înălțimea voastră mi-a iertat copilul mai adineauri cu mărinimie și fără condiții – ați uitat așa de curând intervenția cerului?

— Cerul, replică Manfred, nu trimite crainici ca să pună la îndoială titlul unui prinț legitim; nu sunt sigur nici măcar dacă-și anunță voința prin călugări – dar asta e treaba dumitale, nu a mea. În clipa de față îmi cunoști bunul plac; și n-o să-ți salveze fiul un vestitor obraznic, dacă nu te întorci împreună cu prințesa.

Zadarnic era orice răspuns din partea ecleziarhului. Manfred dădu ordin să fie condus până la portița secretă și scos afară din castel, după care se înclueie acea intrare în urma sa; totodată, porunci altor slujitori să-l ducă pe Teodoro în cea mai de sus cămăruță a turnului negru, sub cea mai aspră pază; și toate acestea abia îngăduind celor doi o îmbrățișare fugară la despărțire. Apoi se retrase în sala cea mare, luându-și locul pe tron, înconjurat de suita sa, pentru a-l primi pe crainic cu toată ceremonia.

— Ei! vestitor lipsit de cuviință! i se adresă prințul, ce dorești de la mine?

— Am venit, răspunse acesta, la domnia ta, Manfred, uzurpator al principatului Otranto, din partea renumitului și neînvinsului cavaler cu sabie de gigant; în numele seniorului său, Frederic, marchiz de Vicenza, el o cere pe donna Isabella, fiica marchizului, pe care, în chip infam și trădător, ai izbutit s-o ții în propria-ți putere, corupându-i necredincioșii epitropi în timpul absenței tatălui ei; și îți mai cere să renunți la principatul Otranto, pe care l-ai uzurpat de la același senior Frederic, cel mai apropiat moștenitor de sânge al ultimului stăpân legitim, Alfonso cel Bun. Dacă nu consimți de bunăvoie să îndeplinești aceste cereri întemeiate, cavalerul te provoacă la luptă în doi, pe viață și pe moarte.

Acestea zicând, crainicul aruncă jos sceptrul.

— Și unde e acel lăudăros care te trimite? întrebă Manfred.

— La depărtare de o leghe, îi răspunse crainicul; vine să aducă la îndeplinire pretenția stăpânului său împotriva ta, deoarece el este un cavaler veritabil, iar tu un uzurpator și un răpitor.

Oricât de jignitor suna provocarea, Manfred chibzui că nu avea interes să-l întărească pe marchiz. Știa cât de întemeiată era revendicarea lui Frederic; și n-o auzea acum pentru întâia oară. Strămoșii lui Frederic își luaseră titlul de prinți de Otranto, încă de la moartea, fără urmași direcți, a lui Alfonso cel Bun; dar Manfred, ca și tatăl și bunicul său, fuseseră prea puternici pentru ca familia de Vicenza să-i poată deposeda. Frederic, un prinț dominat în tinerețe de patima războiului și a iubirii, se îndrăgostise de o frumoasă fiică de nobil, pe care o luă în căsătorie, dar care muri dându-i naștere Isabellei. Moartea ei îl îndureră atât de mult, încât se făcu cruciat și plecă în Țara Sfântă; rănit într-o încăierare cu păgânii, fu luat prizonier și dat dispărut. Când știrea ajunse la urechile lui Manfred, el obținut prin mită ca epitropii donnei Isabella să i-o încredințeze lui, în calitate de logodnică a fiului său

Conrad – o alianță prin care își propunea să contopească revendicările ambelor familii nobiliare. Acesta fusese motivul ce-l determinase, la moartea lui Conrad, să ia hotărârea atât de neașteptată de a se căsători el însuși cu fata; și același gând îl îndemna acum să caute să obțină consimțământul lui Frederic în vederea căsătoriei. În spiritul acestei linii de conduită, socoti că era mai înțelept să-l poftască la castel pe apărătorul cauzei lui Frederic, pentru ca nu cumva să afle ceva despre fuga Isabellei, în legătură cu care dădu dispoziții severe oamenilor săi să nu dezvăluie nimic celor din suita cavalerului.

— Vestitorule, vorbi Manfred, după ce medită asupra acestor gânduri, întoarce-te la stăpânul tău și spune-i că, înainte de a limpezi neînțelegerile cu sabia, Manfred ar dori să aibă o convorbire cu el. Îl poftesc ca oaspete în castelul meu, unde, pe cuvânt de cavaler loial, va avea parte de o primire curtenitoare, în deplină siguranță pentru el și însoțitorii săi. De nu vom izbuti să înlăturăm motivele de sfadă dintre noi pe cale prietenească, jur că va pleca de aici teafăr, și că-i voi oferi satisfacție după legile armelor: așa să-mi ajute Dumnezeu și Sfântă Treime!

Crainicul făcu trei plecăciuni și se retrase.

Între timp, Geronimo își zbuciuma cugetul între zeci de simțiri potrivnice. Tremura pentru viața fiului său, și primul gând i-a fost s-o convingă pe Isabella să se înapoieze la castel. Totuși nu era mai puțin înspăimântat la gândul căsătoriei ei cu Manfred. Se temea de supușenia fără margini a Hippolitei în fața voinței soțului ei; și, deși nu se îndoia că, dacă i-ar putea vorbi, ar ști el să-i trezească neliniști pioase, astfel încât să nu consimtă la divorț – dar dacă Manfred ar descoperi că piedica venea din partea lui, rezultatul putea fi la fel de fatal pentru Teodoro. Era dornic să afle de unde venea crainicul care, fără niciun fel de ocolișuri contestase titlul lui Manfred, dar nu îndrăznea să se depărteze de mănăstire, pentru ca nu cumva Isabella să plece pe furiș, iar fuga ei să-i fie pusă lui în seamă. Intră nemângâiat pe poarta mănăstirii, neștiind bine ce atitudine să adopte. Un călugăr, care-l întâmpină în galeria exterioară, întrebă, iscodindu-i trăsăturile întunecate de tristețe.

— Vai, frate, prin urmare e adevărat că am pierdut-o pe buna noastră prințesă Hippolita?

Ecleziarhul avu o tresărire.

— Ce vrei să spui, frate? Vin chiar în clipa asta de la castel, și am lăsat-o deplin sănătoasă.

— Martelli, grăi celălalt călugăr, a trecut pe lângă mănăstire acum un sfert de oră, venind de la castel, și ne-a dat de știre că prințesa a murit. Toți frații călugări s-au dus la capelă să se roage pentru trecerea ei fericită într-o viață

mai bună, și m-au însărcinat să-ți aștept sosirea. Îți cunosc toți sentimentele de neprihănită afecțiune pentru sufletul ei ales, și sunt îngrijorat, la gândul durerii pe care o vei resimți; bineînțeles, toți avem pricină s-o plângem: era mama noastră, a întregii mănăstiri; dar în viața aceasta suntem doar niște pelerini; nu trebuie să cârtim; o vom urma cu toții! fie-ne sfârșitul ca al ei!

— Cinstite frate, visezi, îi spuse Geronimo; îți spun că vin de la castel și că prințesa se simțea foarte bine. Unde e donna Isabella?

— Biata fată! răspunse călugărul; i-am comunicat trista veste, cu toate mângâierile bisericii; i-am reamintit de trecătoarea condiție a omului, și am sfătuit-o să îmbrace haina monahală: i-am citat exemplul sfintei prințese Sanchia de Aragon.

— Zelul tău e lăudabil, zise Geronimo pierzându-și răbdarea, dar în clipa de față a fost de prisos: Hippolita trăiește și e sănătoasă; cel puțin mă încred în Cel de Sus că așa e și acum; n-am auzit nimic altfel; dar îmi pare că dorința vie a prințului... ci spune-mi frate, unde e donna Isabella?

— Nu știu, răspunse călugărul, a plâns mult, apoi s-a retras în camera ei.

Geronimo își părăsi confratele fără o vorbă, grăbindu-și pașii spre camera prințesei, dar ea nu se găsea acolo. Se interesă printre slujitorii mănăstirii, fără să poată afla nimic. O căută zadarnic prin toată clădirea, precum și în biserică, apoi trimise oameni să cerceteze prin împrejurimi și să întrebe dacă n-a fost văzută; totul fără niciun rezultat. Bunul preot nu știa ce să mai creadă. Socoti că Isabella, bănuindu-l pe Manfred că grăbise moartea soției sale, intrase în panică și se retrăsese în cine știe ce ascunzătoare. Această nouă dispariție avea să-l înfurie pe prinț la culme, cu siguranță. Zvonul morții Hippolitei, deși i se părea de necrezut, îi mai adăuga un grăunte de descurajare; și nu simțea nicio mângâiere din faptul că fuga Isabellei dovedea sila ei de a-l lua pe Manfred în căsătorie, când se gândea că-i puneă în primejdie viața fiului său, se hotărî să se reîntoarcă la castel, și luă cu el câțiva frați călugări care să depună mărturie în fața lui Manfred pentru propria-i nevinovăție, și, dacă va fi nevoie, să intervină alături de el în favoarea lui Teodoro.

Prințul, între timp, trecuse în curtea interioară a castelului și dăduse poruncă să fie larg deschise porțile pentru primirea cavalerului străin și a escortei sale. În câteva clipe cavalcada sosi. În frunte veneau doi mesageri cu baghetele lor lungi și subțiri în mână. Apoi un crainic, urmat de doi paji și doi trâmbițași. Pe urmă, o sută de pedestrași, de gardă, însoțiți de tot atâtea gărzii călare. După ei, cincizeci de pedestrași, îmbrăcați în roșu și negru, culorile cavalerului. Apoi, un cal dus de frâu. Doi heralzi de fiecare parte a unui gentilom călare, purtând un stindard cu armele casei de Vicenza și de Otranto pe sferturi de blazon – un amănunt care îl jigni profund pe Manfred,

dar își înăbuși nemulțumirea. Alți doi paji. Confesorul cavalerului, recitind rugăciuni cu șiragul de mătănii pe degete. Alți cincizeci de pedestrași, tot în roșu și negru. Doi cavaleri, îmbrăcați în armură completă, cu viziera coifului lăsată peste față, tovarăși de luptă ai cavalerului conducător. Scutierii celor doi cavaleri, purtând scutul și emblema fiecăruia. Scutierul cavalerului conducător. O sută de gentilomi, ducând o sabie enormă, păreau că-și dau duhul sub greutatea ei. Cavalerul însuși, pe un armăsar murg, în armură completă, cu lancea în repaus, și fața în întregime acoperită de viziera coifului, care era împodobit cu un bogat panaș de pene roșii și negre. Cincizeci de pedestrași de gardă, cu tobe și goarne, încheiau alaiul, care se roti spre dreapta și spre stânga pentru a face loc cavalerului principal.

De îndată ce se apropie de poartă, cavalerul își opri calul, iar crainicul, ieșind înainte, citi din nou cuvintele de provocare la duel. Ochii lui Manfred stăteau ațintiți asupra uriașei săbii; părea că nici nu aude provocarea; dar curând atenția îi fu abătută de o suflare puternică de vânt ce se iscase în spatele său. Se întoarse și văzu panașul coifului fermecat zbătându-se în același fel neobișnuit ca și înainte. Era nevoie de o cutezanță ca a lui Manfred ca să nu-ți sară inima din piept în fața unei asemenea îngrămădiri de împrejurări fatidice. Găsind înjositor să-și trădeze, în prezența unor străini, curajul pe care-l vădise totdeauna până atunci, rosti cu tărie:

— Cinstite cavaler, oricine vei fi, îți urez bun sosit. Dacă ești dintr-un aluat muritor, vitejia ta își va găsi perechea: iar de ești un cavaler adevărat, vei socoti nedemn să te folosești de vrăji ca să înfăptuiești ceea ce ți-ai pus în gând. Fie aceste prevestiri din cer sau din iad, Manfred se încrede în dreptatea cauzei sale, și în ajutorul Sfântului Nicolae, care i-a ocrotit întotdeauna casa. Coboară de pe cal, cinstite cavaler, și vino să te odihnești: mâine vei avea parte de o luptă cinstită; și cerul să fie prielnic aceluia din doi care este mai îndreptățit!

Cavalerul nu dădu niciun răspuns, dar coborî, și fu condus de Manfred în sala cea mare a castelului. În timp ce traversau curtea, cavalerul se opri ca să privească la coiful miraculos; apoi căzând în genunchi, păru că se roagă în gând timp de câteva clipe. Ridicându-se, făcu un semn prințului să treacă înainte spre a arăta drumul. De cum pătrunseră în sala cea mare, Manfred îi propuse străinului să depună armele, dar cavalerul dădu din cap în semn de refuz.

— Cinstite cavaler, zise Manfred, nu e după legile curtoaziei purtarea aceasta; dar îmi dau cuvântul de onoare că nu-ți voi sta împotriva; și nu vei avea pricină să te plângi de prințul din Otranto. Din partea mea nu există nicio intenție de trădare; nădăjduiesc că nici din partea domniei tale nu există; iată, țin acest zălog (și-i dădu inelul său); domnia ta împreună cu cei

ce-ți sunt prieteni vă veți bucura de legile ospitalității. Odihniți-vă aici, până când vor fi aduse bucatele și băuturile; eu mă duc să dau porunci pentru găzduirea suitei și mă întorc numaidecât.

Cei trei cavaleri se înclină, în semn de recunoaștere a politeței.

Manfred dădu îndrumări ca alaiul străinului să fie condus într-un azil alăturat, întemeiat de prințesa Hippolita pentru primirea pelerinilor. În timp ce oamenii înconjurau curtea pentru a se îndrepta spre poartă, sabia cea uriașă țâșni din brațele celor ce-o sprijineau și, lăsându-se jos, în fața coifului, rămase acolo neclintită. Manfred, aproape călit din pricina atâtor apariții supranaturale, învinse destul de ușor puternica emoție provocată de această nouă minune; și, întorcându-se în sala cea mare, unde între timp se pregătise ospățul, își pofti tăcuții oaspeți să ia loc la masă. Cu toată stînghereala care-i rodea inima, Manfred se strădui să răspândească veselie printre comensali. Le puse câteva întrebări, dar nu i se răspunse decât prin semne. Își ridicau vizierile doar atât cât să poată îmbuca, și aceasta cu cumpătare.

— Cinstite fețe, li se adresa prințul, sunteți cei dintâi oaspeți care, primiți fiind cum se cuvinte între aceste ziduri, au socotit vrednic de dispreț să stea de vorbă ca mine; și mi se pare că nu e un obicei lăsat din bătrâni ca prinții să-și joace la noroc rangul și demnitatea cu străinii și cu mușii. Ziceți că ați venit aici în numele lui Frederic de Vicenza; am auzit că a fost un cavaler brav și curtenitor; și am îndrăzneala să afirm că n-ar fi socotit înjositor să aibă o conversație, ca între oameni de lume, cu un prinț care-i egalul său, și deloc necunoscut prin fapte de arme. Păstrați mai departe tăcerea – ei bine! fie și așa; după legile ospitalității și ale cavalerismului, sunteți ca și stăpâni sub acoperământul meu; veți face cum doriți... Slujitori, umpleți-mi pocalul cu vin; nu veți refuza, cavaleri, să închinați cu mine în sănătatea frumoaselor iubite ale domniilor voastre?

Cavalerul de rang mai înalt suspină și, făcându-și cruce, se ridică de la masă.

— Cinstite cavaler, zise Manfred, am vorbit doar în glumă; nu vă silesc întru nimic; faceți după cum vă e placul. De vreme ce nu vă trage inima la veselie, hai să fim triști. Treburile serioase sunt mai potrivite, poate, cu starea de spirit în care vă aflați: să ne retragem; și să vedem dacă ceea ce am să vă dezvălui va fi mai pe gustul domniilor voastre, decât zadarnicele mele strădanii de a vă desfăta.

Conducându-i pe cei trei cavaleri întruna din încăperile mai retrase, Manfred închise ușa și, după ce-i pofti să ia loc, începu astfel, adresându-se celui mai de seamă:

— Ați venit, cinstite cavaler, după câte înțeleg, în numele marchizului de Vicenza, ca s-o cereți înapoi pe donna Isabella, fiica acestuia, care a fost logodită oficial, în fața sfintei biserici, cu fiul meu, prin consimțământul epitropilor ei legali; și ca să-mi cereți să renunț la domeniile mele în favoarea suzeranului domniilor voastre, care le pretinde ca fiind cea mai apropiată rudă de sânge a prințului Alfonso – Domnul să-l odihnească în pace! Voi vorbi mai întâi în legătură cu ultimul punct al cererilor. Trebuie să știți – suzeranul domniilor voastre o știe, că stăpânesc principatul Otranto prin moștenire de la tatăl meu, Don Manuel, care, și el de asemenea, l-a primit de la tatăl său, Don Riccardo. Alfonso, predecesorul lor, murind fără urmași în Țara Sfântă, și-a lăsat posesiunile prin testament bunicului meu, Don Riccardo, drept răsplată pentru serviciile sale credincioase.

Aici străinul clătină din cap a tăgăduială.

— Cinstite cavaler, se aprinse Manfred, Riccardo a fost un om viteaz și drept; era un om pios; stă mărturie generoasa întemeiere a bisericii de alături și a celor două mănăstiri. A fost cu deosebire ocrotită de Sfântul Nicolae... Bunicul meu nu era în stare... ascultă-mă, nobil cavaler, Don Riccardo n-ar fi fost niciodată în stare... iartă-mă, întreruperea domniei tale m-a tulburat. Eu venerez amintirea bunicului meu... Ei bine! nobili cavaleri, el a stăpânit acest domeniu; l-a stăpânit mulțumită sabiei lui de erou și cu îndurarea Sfântului Nicolae – tot astfel și tatăl meu; așa îl voi stăpâni și eu, cinstiți cavaleri, orice se va întâmpla... dar Frederic, suzeranul domniilor voastre, e ruda cea mai apropiată de sânge... eu am consimțit să-mi pun titlul în joc după cum va fi deznodământul întrecerii în luptă – oare implică asta un titlu dobândit pe nedrept? Aș fi putut să întreb: unde e Frederic, suzeranul domniilor voastre? Se zvonește că a murit în captivitate. Domniile voastre susțineți, prin acțiunile întreprinse, că trăiește... eu nu pun la îndoială faptul – aș putea, nobili cavaleri, dar n-o fac. Alți prinți l-ar desfide pe Frederic să le smulgă moștenirea prin forță, dacă e în stare; nu și-ar risca titlul într-o luptă în doi; nu și l-ar supune hotărârii unor străini fără glas! Iertați-mă, cinstiți gentilomi, sunt prea înfierbântat; dar puneți-vă și domniile voastre în situația mea: atâta timp cât sunteți cavaleri neînfricați, oare n-ați fierbe de mânie dacă v-ar tăgădui cineva propria onoare și cea a strămoșilor? Dar să revenim la subiect. Îmi cereți s-o predau pe donna Isabella în mâinile domniilor voastre. Nobili cavaleri, sunt obligat să vă întreb dacă aveți împluternicirea de a-i purta de grijă? (Cavalerul înclină capul ca răspuns afirmativ). A-i purta de grijă... reluă Manfred. Bun! sunteți împluterniciți s-o luați sub supravegherea domniilor voastre... dar, distins cavaler, pot să întreb dacă aveți puteri depline? (Cavalerul făcu semn că da.) Foarte bine, zise Manfred; atunci ascultați ce am de oferit... Aveți în fața

ochilor pe cel mai nefericit dintre oameni! (Începu să plângă.) Acordați-mi compătimirea; sunt îndreptățit să mi-o acordați; e adevărul curat. Aflați că mi-am pierdut unica speranță, bucuria și sprijinul casei mele... Conrad a murit ieri-dimineață. (Cavalerii dădură semne de surprindere.) Da, cinstiți cavaleri, soarta a curmat zilele fiului meu. Isabella e liberă.

— Atunci, ne-o redați? rosti cu glas tare cavalerul conducător, rupând tăcerea.

— Vă rog să-mi faceți favoarea de a mă asculta cu răbdare, zise Manfred. Mă bucur să constat, prin această mărturie a bunăvoinței domniilor voastre, că se poate ajunge la înțelegere, fără vărsare de sânge. Nu interesul meu personal îmi dictează puținele cuvinte pe care le mai am de spus. Vedeți în mine un om dezgustat de lume: pierderea fiului meu m-a depărtat de plăcerile muritorilor. Puterea și mărirea nu mai au farmec în ochii mei. Am dorit să trec cu cinste fiului meu sceptrul primit de la strămoși – dar asta s-a sfârșit! Viața în sine mi-e atât de indiferentă, încât am acceptat cu bucurie provocarea domniilor voastre: un bun cavaler nu poate coborî în mormânt cu mai mare mulțumire decât căzând în luptă, aceasta fiindu-i vocația. Oricare va fi dorința cerului, mă supun; căci, vai mie! sunt un om copleșit de dureri. Manfred nu-i nicidecum de invidiat – dar îmi cunoașteți, fără îndoială, povestea vieții. (Cavalerul dădu semne de neștiință, și păru curios să-l audă pe Manfred mai departe.) E cu putință, continuă prințul, ca împrejurările vieții mele să fi rămas o taină pentru domniile voastre? N-ați auzit nimic în legătură cu mine și cu prințesa Hippolita? (Cavalerii clătinară din cap, în semn că nu.) Nu! Iată, deci, cinstiți cavaleri, cum stau lucrurile. Mă socotiți un ambițios: ambiția, însă, e făurită dintr-un material mai dur. Dacă aș fi fost un ambițios, n-aș fi căzut pradă de atâta amar de vreme unor chinuitoare muștrări de conștiință... Dar nu vreau să vă pierdeți răbdarea: voi fi scurt. Aflați, deci, că sunt ani de zile de când mă frământ în privința căsătoriei mele cu prințesa Hippolita. O! nobili cavaleri, dacă ați cunoaște-o pe această femeie rară! dacă ați ști că o ador ca pe-o iubită, și mi-e dragă ca o prietenă... Dar omul n-a fost născut pentru fericirea desăvârșită! Ea îmi împărtășește muștrările de cuget, și, cu consimțământul ei, am adus împrejurarea în fața bisericii, deoarece suntem rude de un grad apropiat, ce nu îngăduie uniunea matrimonială. Aștept în fiecare clipă sentința definitivă care trebuie să ne despartă pentru totdeauna. Sunt sigur că mă priviți cu milă – văd bine că așa este... Iertați-mi lacrimile!

Cavalerii se uitau unul la altul, întrebându-se unde duceau acestea. Manfred continuă:

— Moartea fiului meu întâmplându-se în vreme ce sufletul mi-era stăpânit de această neliniște, nu m-am gândit la altceva decât să abdic și să

mă retrag departe de lume. Singura dificultate era să-mi aleg un lociitor, care să poarte de grijă poporului meu, și să dau dispoziții în legătură cu situația donnei Isabella, care mi-e dragă ca o rudă de sânge. Nutream dorința de a restaura spița lui Alfonso, chiar și prin cel mai depărtat membru al familiei sale; cu toate că – dacă-mi dați voie – sunt încredințat că a fost dorința sa ca descendenții lui Riccardo să ia locul propriilor săi urmași; dar unde să-i caut pe acei urmași? Nu știam de niciun altul, în afară de Frederic, suzeranul domniilor voastre, iar el se afla prizonier la păgâni, sau poate murise; și de-ar fi fost în viață, și în țara sa, oare ar fi părăsit el înfloritorul stat al Vicenței pentru neînsemnatul principat Otranto? Dacă el n-ar fi consimțit, cum mă putea răbda inima să văd un lociitor aspru și hain domnind peste sărmanul, credinciosul meu popor? – căci, bravi cavaleri, eu îmi iubesc poporul, și, slavă cerului, sunt iubit de supușii mei. Dar mă veți întreba: la ce duce toată această lungă cuvântare? Pe scurt, iată cum stau lucrurile. Prin sosirea domniilor voastre, cerul parcă îmi arată un leac pentru piedicile și necazurile mele. Donna Isabella e liberă: în curând voi fi și eu astfel. Pentru binele poporului meu, aș accepta orice ieșire din această situație încurcată. Nu ar fi cel mai bun lucru, singura cale de a stinge certurile dintre familiile noastre, dacă eu aș lua-o de soție pe donna Isabella? Tresăriți... Totuși, deși alesele însușiri ale Hippolitei îmi vor fi totdeauna dragi, un prinț nu trebuie să se gândească la sine; el e născut pentru poporul său.

În clipa aceea, un slujitor intră în sala de recepție pentru a-i vesti lui Manfred că Geronimo și alți câțiva frați călugări roagă să fie primiți fără întârziere.

Prințul, supărat de această întrerupere, și temându-se ca nu cumva călugărul să dezvăluie străinilor că Isabella căutase refugiu în incinta mănăstirii, era pe punctul de a interzice ca Geronimo să fie introdus. Dar amintindu-și că sosise, cu siguranță, pentru a vesti întoarcerea prințesei, Manfred începu să ceară scuze cavalerilor că-i părăsește pentru câteva clipe; fu însă împiedicat de intrarea călugărilor. Mânios, Manfred îi dojeni pentru apariția lor nepoftită, și i-ar fi scos afară cu de-a sila; dar Geronimo se găsea într-o stare de prea adâncă agitație pentru a se lăsa respins. El declară cu glas tare că Isabella fugise, dând asigurări solemne în privința propriei lui nevinovății. Înnebunit de știrea aceasta, și nu mai puțin de faptul că ajunsese la cunoștința străinilor, Manfred nu mai izbutea să rostească decât fraze fără șir, aci ocărându-l pe călugăr, aci scuzându-se față de cavaleri, dornic să știe ce se întâmplase cu Isabella, și în egală măsură speriat că află și ei, nerăbdător să plece în căutarea prințesei, dar temându-se că i se vor alătura și cavalerii străini. Se oferă să trimită mesageri în cercetare; dar cavalerul

conducător, nemaipăstrând tăcerea, îi aduse lui Manfred învinuiri biciuitoare pentru cuvintele meșteșugite și fățarnice cu care voise să-l înșele, și întrebă care a fost pricina primei dispariții a Isabellei de la castel.

Manfred, străpungându-l cu privirea pe Geronimo, cu subînțelesul că nu trebuia să sufle un cuvânt, dădu lămuriri că, la moartea lui Conrad o pusese sub protecția bisericii până când avea să poată lua o hotărâre în legătură cu situația ei. Geronimo, care tremura pentru viața fiului său, nu îndrăzni să-i contrazică minciuna; dar unul dintre ceilalți călugări, nefiind reținut de aceleași îngrijorări destăinui cu toată sinceritatea că Isabella venise să se refugieze în biserică noaptea precedentă. Zadarnic încercă prințul să-i închidă gura și să preîntâmpine revelarea adevărului, care îl acoperea de rușine și-l punea în încurcătură. Cel mai de seamă dintre cei trei cavaleri străini, uluit de contradicțiile pe care le auzea, și mai mult decât convins că Manfred o ținea pe prințesă într-un loc ascuns, deși părea preocupat de fuga ei, se repezi dintr-un pas la ușă, aruncându-i cu dispreț:

— Prinț trădător! Isabella va fi găsită!

Manfred încercă să-l oprească; dar ceilalți doi cavaleri venind în ajutorul tovarășului lor de arme, acesta se smulse din strânsoarea prințului și ieși grabnic în curtea interioară chemându-și însoțitorii. Manfred, când văzu că nu e chip să-l abată de la cercetare, se oferi să-l însoțească; își adună oamenii, luându-l și pe Geronimo împreună cu câțiva călugări drept călăuze, și ieșiră cu toții pe poarta castelului. În secret, Manfred dădu ordin ca ostașii cavalerului să fie închiși sub pază, în timp ce față de cavaler se prefăcea că trimite mesageri pentru a le cere sprijinul.

De îndată ce părăsiră castelul, Matilda, care simțea un interes viu pentru tânărul țăran, de când îl văzuse condamnat la moarte în sala cea mare, și care urzea în gând tot felul de planuri în vederea salvării lui, află prin slujitoarele casei că Manfred își îndreptase toți oamenii, care încotro, ca s-o caute pe Isabella. În grabă, dăduse o poruncă generală, fără a se gândi să-i cuprindă și pe oamenii puși de strajă la ușa lui Teodoro, dar uitând să lămurească înadins că ei trebuiau să rămână pe loc. Slujitorii, în zelul lor de a se supune unui prinț atât de energic, pe de altă parte împinși de propria curiozitate și de goana după noutăți, se alăturară acestei hăituii zorite, părăsind castelul cu toții până la ultimul. Matilda, eliberându-se de îngrijitoarele ei, se furișă în turnul cel negru și, trăgând zăvorul se înfățișă înaintea uluitului Teodoro.

— Tinere, spuse ea, deși datoria fiască și modestia de femeie condamnă pasul pe care-l fac, totuși caritatea omenească, trecând peste orice alte obligații, îmi îndreptățește fapta. Fugi; ușile închisorii îți sunt deschise; tatăl

meu și slujitorii lui sunt plecați; dar se pot întoarce curând: du-te cu Dumnezeu, și îngerii din cer să te îndrumeze!

— Ești cu siguranță unul din acei îngeri! răspunse Teodoro în extaz; nimeni, decât o ființă din înălțimile cerești, n-ar putea să vorbească, să se poarte și să arate ca tine! Oare nu mi-e îngăduit să știu numele divinei mele ocrotitoare? Ai pomenit, îmi pare, de tatăl tău: e cu puțință? e în stare sângele lui Manfred să simtă binecuvântata milă? Frumoasă domniță, nu-mi răspunzi... Dar cum ai ajuns tu însăși aici? De ce îți uiți de propria siguranță, de ce să risipești un gând măcar pentru un nenorocit ca Teodoro? Să fugim împreună: viața pe care mi-o dăruiești va fi închinată apărării tale.

— Vai! greșești, îi spuse Matilda, cu un suspin; sunt fiica lui Manfred, și nu mă pândesc niciun fel de primejdii.

— Mă mir! exclamă Teodoro; doar noaptea trecută am avut fericirea să-ți aduc un serviciu pe care duiosa ta compătimire mi-l întoarce acum.

— Și de data aceasta greșești! îi răspunse prințesa; dar nu e timp pentru explicații. Fugi, tânăr virtuos, cât mai e în puterea mea să te salvez; dacă tatăl meu se înapoiază, și tu și eu vom avea cu adevărat pricină să ne înfiorăm de spaimă.

— Cum așa? îi spuse Teodoro; îți închipui, fecioară încântătoare, că voi accepta viața cu riscul ca vreo nenorocire să se abată asupra ta? Mai bine să-mi duc o mie de morți...

— Nu mă expun nici unei primejdii, îl liniștește Matilda, decât prin întârzierea ta. Pleacă: nu poate să știe nimeni că te-am ajutat să fugi.

— Jură-mi pe sfinții din cer, o imploră Teodoro, că nu poți fi bănuită; altminteri fac legământ să aștept aici orice mi se va întâmpla.

— O! ești prea generos, îi spuse Matilda; fi încredințat însă că nicio bănuială nu poate să cadă asupra mea.

— Dă-mi mâna ta albă și frumoasă ca semn că nu mă amăgești, spuse Teodoro, și lasă-mă s-o scald în lacrimile calde ale recunoștinței!

— Stăpânește-te, îl îndepărtă prințesa; nu se cade.

— Vai mie! se tângui Teodoro, n-am cunoscut decât durerile până-n ceasul acesta – poate nu-mi va mai surâde niciodată norocul: îngăduie-mi extazul cast al recunoștinței pure; sufletul meu își va întipări avântul pe mâna ta.

— Stăpânește-te și pleacă, îi repetă Matilda; ce-ar spune Isabella dacă te-ar vedea la picioarele mele?

— Cine e Isabella? întrebă tânărul mirat.

— Ah, Doamne! exclamă prințesa, mă tem că ajut un om nesincer! Ai uitat curiozitatea pe care ți-o arătai azi-dimineață?

— Înfățișarea, faptele și întreaga ta ființă mândră par coborâte din cer, spuse Teodoro, dar cuvintele-ți sunt întunecate și tainice. Vorbește, rogu-te prințesa, pe înțelesul servului tău.

— Înțelegi prea bine, spuse Matilda; dar încă o dată îți poruncesc să pleci; sângele tău, pe care-l pot feri de primejdie, va cădea asupra-mi, dacă irosesc vremea în convorbiri deșarte.

— Mă duc, domniță, fiindcă așa îți este voia, și fiindcă n-aș vrea să vâd în pământ, de durere, creștetul cărunț al tatălui meu. Spune-mi doar, adorată domniță, că mă bucur de blânda ta îndurare...

— Stai o clipă, îl opri Matilda; te voi conduce în cavoul subteran pe unde a fugit Isabella; pe-acolo vei ieși drept la biserica Sfântului Nicolae, unde poți cere adăpost.

— Cum! se miră Teodoro, a fost o alta, și nu făptura ta de zână, aceea pe care am ajutat-o să găsească ieșirea subterană?

— Da, o alta, spuse Matilda; însă nu mă mai întreba; mi-e teamă să te mai văd zăbovind aici: fugi și cere adăpost bisericii.

— Să cer adăpost bisericii! spuse Teodoro; nu, prințesa, biserica oferă adăpost fecioarelor neajutorate, sau criminalilor. Sufletul lui Teodoro e fără păcat, și nu vrea să apară altfel în ochii lumii. Dă-mi o sabie, domniță, și tatăl va vedea că Teodoro socotește nedemnă de el fuga umiltoare.

— Tânăr nechibzuit și temerar! îl mustră Matilda, doar nu vei avea îngâmfwarea să ridici brațul împotriva prințului de Otranto?

— Împotriva tatălui tău, nu; e foarte adevărat că nu voi îndrăzni, răspunse Teodoro; iartă-mă, domniță, uitasem... dar pot să te privesc și să am în minte că ești mlădiță din tiranul Manfred?... Totuși e tatăl tău, și din clipa asta voi da uitării toate ofensele primite.

Un geamăt adânc, cavernos, ce părea să vină de undeva, de sus, îi făcu pe amândoi să tresară.

— Sfinte Dumnezeule! ne aude cineva! se frământă prințesa.

Ascultară, dar nemaiauzind nimic, ajunseră la concluzia că era răbufnirea unor aburi adunați sub acoperiș; atunci prințesa, pășind ușor înaintea tânărului, îl conduse în depozitul de arme al tatălui ei, unde îl echipă din cap până-n picioare cu o armură, iar de-acolo îl însoți până la porțița secretă.

— Ferește-te să te apropii de oraș, îl sfătui ea, și de toată latura apuseană a castelului: prin acele locuri cercetează prințul Manfred și străinii; ci grăbește-te să ajungi în partea opusă. Dincolo de pădurea pe care o vezi, spre răsărit, vei da peste un lanț de stânci, în inima cărora e scobit un întreg labirint de peșteri ce răspund spre țărmul mării. Acolo poți rămâne ascuns, până când vei izbuti să faci semne vreunei corăbii ca să vină la țărm și să te

îmbarce. Du-te! cerul să te îndrume. Și uneori în rugăciunile tale, pomenște-o pe... Matilda!

Teodoro se aruncă la picioarele ei și, apucându-i mâna albă ca floarea de crin, pe care ea, deși cu împotrivire, îi îngădui totuși s-o sărute, făcu legământ să folosească cel dintâi prilej de a fi înălțat la rangul de cavaler, și imploră cu fervoare încuviințarea de a-i jura devotament cavaleresc până la moarte. Mai înainte ca prințesa să-i poată răspunde, se auzi în văzduh un bubuit de tunet care zgudui crenelurile. Neluând seama la furtună, Teodoro ar fi stăruit în rugămintea lui, dar prințesa, înspăimântată, se retrase în pripă înăuntrul castelului, poruncindu-i să plece pe un ton care nu admitea nesupunerea. Oftând, el se depărtă, dar cu ochii întorși spre poartă, până când Matilda o închise și puse capăt unei întrevederi în timpul căreia inimile lor sorbiseră adânc din cupa unei pasiuni pe care amândoi o gustau pentru prima oară.

Îngândurat, Teodoro se duse mai întâi la mănăstire, unde voia să-și înștiințeze tatăl că fusese eliberat. Acolo află de absența lui Geronimo, și de căutarea donnei Isabella, cu unele amănunte pe care nu le cunoscuse. Bravura și generozitatea lui înnăscută îl îndemnau să pornească în ajutorul ei, dar călugării nu-i puteau da niciun fel de indicii încotro o luase. De altfel, nu simțea îndemnul de a pribegi cine știe unde în căutarea tinerei fete, căci amintirea Matildei i se cuibărise atât de adânc în inimă, încât nu se îndura să se depărteze prea mult de castel. Pe de altă parte, dragostea duioasă a părintelui Geronimo îi întărea aceeași șovăială; ba chiar se încredința că afecțiunea filială era motivul cel mai de seamă care-l reținea în preajma castelului și a mănăstirii. Până la întoarcerea lui Geronimo, pe înserat, Teodoro se hotărî în cele urmă să se îndrepte spre pădurea pe care i-o arătase Matilda. Ajungând acolo, căută umbra cea mai deasă, ca fiind în armonie cu melancolia plăcută ce-l stăpânea.

În starea aceasta de spirit, rătăci pe nesimțite până la peșterile care altădată slujiseră sihaștrilor drept adăpost, iar acum se zvonea prin ținut că sunt bântuite de duhuri rele. Își amintea că auzise această vorbă din bătrâni; și cum era viteaz și aventuros din fire, își satisfăcu bucurios curiozitatea de a explora tainele labirintului. Nu pătrunsese prea adânc în scobiturile pereților stâncoși, când i se păru că aude pașii cuiva care se retrăgea în fața lui. Deși crescut în toate credințele și superstițiile religiei, Teodoro nu avea teama că oamenii buni pot încăpea fără pricină în ghearele viclene ale puterilor întunericului. Mai degrabă i se părea cu puțință ca prin locurile acelea să mișune hoții decât uneltele iadului, despre care se spune că hărțuiesc și năucesc călătorii. Demult ardea de nerăbdare să-și dovedească vitejia. Scoțându-și sabia, înainta netulburat, îndreptându-și mereu pașii

după foșnetul vag pe care-l auzea în fața lui, Zăngănitul armurii în care era îmbrăcat alcătuia un indiciu asemănător pentru persoana care fugea de el. Teodoro, incredințat acum că nu se înșelase, zori pasul, câștigând teren în mod vădit asupra persoanei fugărite: și în această goană, tocmai când Teodoro își ajunsese ținta, o femeie căzu în nesimțire la picioarele lui. Se grăbi s-o ridice, dar spaima acesteia era atât de mare, încât el se temu să nu-i leșine în brațe. Îi vorbi cu toată blândețea și gingășia pentru a-i alunga frica, și o asigură că, departe de a-i face rău, o va apăra cu riscul propriei lui vieți. Necunoscuta, revenindu-și în fire în fața unei purtări atât de prevenitoare, și uitându-se mai bine la ocrotitorul ei, zise:

— Hotărât lucru, eu am mai auzit glasul acesta.

— După câte știu eu, nu, afară doar dacă sunteți, după cum presupun, donna Isabella.

— Dumnezeule milostiv! exclamă ea, nu cumva ești trimis să mă cauți?

Și cu aceste cuvinte i se aruncă la picioare, rugându-l, cu brațele întinse, să n-o dea în seama lui Manfred.

— Lui Manfred! exclamă Teodoro. Nu, domniță: te-am mai salvat o dată de tirania acestui om, și n-o să-mi meargă prea lesne acum, dar te voi pune la adăpost de cutezanța lui.

— E cu putință, se minună ea, să fi generosul necunoscut pe care l-am întâlnit noaptea trecută în cavoul castelului! Nu se poate să fi muritor de rând: ești îngerul meu păzitor, și-ți mulțumesc în genunchi...

— Te rog, nobilă prințesă, o opri Teodoro, nu se cade să te înjosești în fața unui tânăr sărman și fără prieteni ca mine. Dacă cerul m-a ales să-ți fiu salvator, își va duce lucrarea la bun sfârșit, întărindu-mi brațul pentru apărarea domniei tale. Dar vino, domniță, suntem prea aproape de gura peșterii; să căutăm ascunzișurile cele mai tainice: nu pot avea liniște până când nu te voi ști ferită de primejdie.

— Vai, ce gânduri vei fi având? spuse ea. Deși tot ce săvârșești poartă pecetea nobleței, iar sentimentele-ți vădesc un suflet curat, se cuvine oare să te însoțesc singură în aceste locuri retrase și întortocheate? Dacă am fi descoperiți împreună, ce-ar gândi despre purtarea mea oamenii înclinați să judece aspru?

— Îți respect sensibilitatea virtuoasă, spuse Teodoro; dar nu e locul să nutrești o bănuială care-mi rănește onoarea. Intenția mea e să te conduc în cea mai tănuită scobitură a acestor pereți stâncoși; apoi, cu riscul vieții mele, să păzesc intrarea împotriva oricărei făpturi muritoare. Afară de asta, domniță, continuă el, cu un oftat adânc, oricât de frumoasă și atrăgătoare ești, și cu toate că dorințele nu-mi sunt neprihănite, află că inima mi-e închinată alteia; și cu toate că...

Un zgomot neașteptat îl împiedică pe Teodoro să-și încheie fraza. Curând deslușiră aceste chemări: „Isabella! Hei! Isabella!” Înfiorată, prințesa tremura de spaimă ca și înainte. Teodoro se străduia s-o încurajeze, dar zadarnic. O asigură că mai degrabă și-ar jertfi viața decât s-o lase să recadă în mâinile lui Manfred; și, rugând-o să stea ascunsă, ieși ca să țină piept celui ce-o căuta.

La gura peșterii găsi un cavaler înarmat, stând de vorbă cu un țăran, care susținea cu tărie că văzuse o femeie intrând în trecătorile stâncilor. Cavalerul se pregătea să pătrundă în grote, în căutarea ei, când Teodoro, punându-i-se de-a curmezișul, cu sabia trasă, îi interzise aspru să înainteze.

— Și cine ești tu care îndrăznești să-mi stai în cale? îl întreabă cavalerul cu trufie.

— Unul care nu îndrăznește mai mult decât poate înfăptui, răspunse Teodoro.

— O caut pe donna Isabella, îi spuse cavalerul; mi s-a spus că s-a refugiat printre aceste stânci. Nu încerca să mă oprești, sau te vei căi că mi-ai atârnat nemulțumirea.

— Țelul îți este pe atât de odios pe cât de vrednică de dispreț îți este nemulțumirea, răspunse Teodoro.

— Întoarce-te de unde ai venit, sau vom vedea curând a cui nemulțumire e mai de temut.

Străinul, care nu era altul decât cavalerul cu rang înalt venit din partea marchizului de Vicenza, se depărtase în galop de Manfred, în timp ce acesta încerca să culegă știri despre prințesă și dădea ordine în dreapta și în stânga, ca nu cumva cei trei cavaleri să izbutească s-o ia sub ocrotirea lor. Cavalerul conducător îl bănuia pe Manfred că e părtaș la ascunderea prințesei; iar insulta primită din partea unui om pe care-l credea postat de către prinț ca s-o țină ascunsă îi întărea bănuielile, de aceea, fără să răspundă un cuvânt, îi dădu lui Teodoro o lovitură de sabie atât de puternică, încât l-ar fi nimicit, dacă Teodoro, care îl lua drept una din căpeteniile lui Manfred, și care, de cum a lansat provocarea, s-a și pregătit s-o susțină, n-ar fi primit lovitura pe scut. Vitejia-i, de multă vreme reprimată în piept, ieși la iveală cu vigoare: se năpusti violent asupra cavalerului, a cărui aroganță și mânie atârtau și mai mult la acte de curaj. Lupta a fost înverșunată, dar scurtă. Teodoro l-a rănit pe cavaler în trei locuri și până la urmă l-a dezarmat, acesta fiind secătuit de puteri din cauza pierderii de sânge.

Țăranul, care fugise de la primul atac, dăduse alarma printre slujitorii lui Manfred, împrăștiati, după porunca acestuia, prin pădure, în căutarea Isabellei. Sosiră la fața locului tocmai când cavalerul, în care îl recunoscuseră

pe nobilul străin, se prăbușea la pământ. Teodoro, cu toată ura lui împotriva lui Manfred, nu putea privi biruința câștigată fără sentimente de milă și generozitate; dar se simți cu atât mai mișcat când află înaltul rang al adversarului său, și când i se spuse că nu făcea parte din suita lui Manfred, ci era inamicul prințului. Îi ajută pe slujitori să scoată platoșa cavalerului și să stăvilească sângele care curgea din răni. Cavalerul, redobândindu-și graiul, vorbi cu glas slab și șovăielnic:

— Dușman generos, ne-am înșelat și unul și altul; te-am luat drept unealta tiranului; văd că și domnia ta ai făcut aceeași greșală... E prea târziu pentru scuze... mă sfârșesc... Dacă Isabella e pe-aproape, cheam-o... Am secrete de seamă să-i...

— Moare! șopti unul dintre însoțitori; n-are nimeni un crucifix asupra lui? Andrea, roagă-te tu pentru el.

— Aduceți puțină apă, spuse Teodoro, și turnați-i pe gât, până vin eu cu prințesa.

Acestea spunând, aleargă la Isabella; și în puține cuvinte îi povesti smerit că avusese nenorocul, din greșală, să-l rănească pe un gentilom de la curtea tatălui ei, și că acesta dorea, înainte de a-și da duhul, să-i împărtășească ceva însemnat. Prințesa, căreia îi bătea inima de bucurie la glasul lui Teodoro, când acesta o chemă să iasă din ascunzătoare, rămase uimită aflând ce se întâmplase. Lăsându-se condusă de Teodoro, și simțindu-se mai înviorată în urma noului act de bravură al tânărului, ajunse la locul unde cavalerul zăcea însângerat și fără grai pe pământ – dar se înfricoșă din nou la vederea slujitorilor lui Manfred. Ar fi luat-o din nou la goană, dacă Teodoro nu i-ar fi atras atenția că oamenii erau neînarmați, și n-ar fi declarat amenințător că-i va uide pe loc, în cazul când ar fi îndrăznit să pună mâna pe prințesă. Străinul, deschizând ochii și văzând o femeie, întrebă:

— Tu ești... te rog spune-mi adevărat... tu ești Isabella de Vincenza?

— Eu sunt, răspunse ea; cerul să-ți dea sănătate!

— Atunci... atunci... rosti cavalerul cu greutate, îți vezi... tatăl! Dă-mi, te rog...

— O! cine și-ar fi închipuit! ce groaznic! ce-am auzit? ce văd? striga Isabella disperată. Tatăl meu! Ești tatăl meu! Cum ai ajuns aici? Te conjur, vorbește!... O! alergați după ajutor, altfel moare!...

— E foarte adevărat, spuse cavalerul rănit, încordându-și puterile; sunt Frederic, tatăl tău... Da, am venit, să te salvez... Nu voi putea... Dă-mi sărutarea de adio, și ia...

— Nobil cavaler, nu-ți istovi puterile: îngăduie-ne să te transportăm la castel.

— La castel! exclamă Isabella; nu găsim ajutor undeva mai aproape? Vrei să-mi expui tatăl voinței tiranului? Dacă îl duceți acolo, eu n-am curajul să-l însoțesc... Și totuși, cum să-l las?...

— Copila mea, spuse Frederic, n-are nicio însemnătate unde sunt dus; peste câteva clipe voi fi în afara oricărei primejdii; dar cât timp mai am ochi ca să-mi alin inima privindu-te, nu mă părăsi, Isabella mea dragă! Acest brav cavaler – nu știu cine este – îți va ocroti nevinovăția. Cinstite cavaler, așa-i că n-ai să-mi părăsești copila?

Teodoro, vărsând lacrimi amare asupra propriei lui victime, și jurând s-o apere pe prințesă cu prețul vieții lui, îl convinse pe Frederic să le îngăduie să-l ducă la castel. Îl așezară pe un cal ce aparținea unuia dintre slujitori, după ce îi legară cât mai strâns rănilor. Teodoro umbla alături, iar întristata Isabella, neîndurându-se să-l părăsească, urma convoiul cu fruntea plecată.

CAPITOLUL IV

De îndată ce tristul alai sosi la castel, Hippolita și Matilda, pe care Isabella le înștiințase printr-un slujitor trimis grabnic înainte, ieșiră în întâmpinare. După ce supravegheară ca Frederic să fie culcat în camera cea mai apropiată, prințesele se retraseră, pentru ca doctorii să examineze rănille. Matilda roși văzându-i pe Teodoro și pe Isabella împreună, dar încearcă să-și ascundă tulburarea îmbrățișându-și prietena și compătiment-o pentru nefericita întâmplare a tatălui ei. Doctorii reveniră curând ca să-i comunice Hippolitei că niciuna dintre răni nu era primejdioasă, și că marchizul dorea s-o vadă pe fiica sa și pe prințese. Teodoro, sub pretextul nevoii de a împărtăși cuiva bucuria că lupta nu fusese fatală pentru Frederic, nu se împotrivi imboldului de-a o urma pe Matilda. Ochii acesteia se plecau în jos atât de des când îi întâlnea pe-ai tânărului, încât Isabella, care-l privea pe Teodoro tot atât de atent cât se uita el la Matilda, ghici repede cine era aceea care îl captivase pentru totdeauna, așa cum îi mărturisise în peșteră.

În timp ce se petrecea această scenă mută, Hippolita îi întreabă pe Frederic ce-l făcuse să ia acea cale misterioasă pentru a-și cere fiica înapoi; adăugă de asemenea tot felul de scuze spre a-și justifica soțul pentru căsătoria contractată între copiii lor. Frederic, oricât era de infuriat împotriva lui Manfred, nu rămase nesimțitor la atitudinea plină de curtenie și bunăvoință a Hippolitei; dar îl impresiona și mai mult frumusețea Matildei. În dorința de a-și reține gazdele lângă patul său de suferință, își depănă povestea vieții. Istorisii cum, în timp ce se afla prizonier la păgâni, visase că fiica sa, despre care nu mai primise niciun fel de vești de când căzuse în captivitate, era reținută într-un castel, unde o amenința cea mai cumplită nenorocire; și că, dacă reușea să se elibereze și să ajungă într-o pădure lângă laffa, avea să afle ce trebuie să facă. Zbuciumat din pricina visului, și nefiind în măsură să se supună îndrumărilor, se simțea mai apăsător ca oricând de lanțurile robiei. Dar în timp ce cumpănea în minte cum ar putea dobândi libertatea, primi îmbucurătoarea veste că prinții cruciați, care purtau război în Palestina, plătiseră pentru el suma de răscumpărare. Porni la drum numaidecât spre pădurea ce i se arătase în vis. Timp de trei zile rătăci prin desiș împreună cu însoțitorii săi, fără să vadă chip de om; dar în seara celei de-a treia zile ajunseră la chilia unui venerabil sihastru care se zbătea în ghearele morții. Dându-i să soarbă o băutură întăritoare, îl readuseră pe acel bătrân cu harul sfîrșit în stare de a vorbi.

— Fiii mei, le spuse el, sunt îndatorat mărinimiei voastre... dar totul e în zadar... mă duc spre odihna veșnică... totuși mor mulțumit că pot împlini voia cerului. Când am venit prima oară în acest loc singuratic, după ce mi-am

văzut țara pradă păgânilor (vai! au trecut peste cincizeci de ani de când am fost martor la acea grozăvie!), mi-a apărut sfântul Nicolae și mi-a revelat o taină, spunându-mi să n-o dezvălui nici unui muritor decât în clipa din urmă a vieții mele. Acum mi-a bătut ceasul, iar voi sunteți, fără îndoială, războinicii aleși cărora mi s-a poruncit să le destăinui cele încredințate mie. De îndată ce veți fi săvârșit ceea ce se cuvine acestui jalnic trup, săpați la rădăcina celui de-al șaptelea copac, la stânga sărmanei mele peșteri, și osteneala vă va fi... O! cer milostiv, primește-mi sufletul!...

Cu aceste cuvinte, piosul om își dădu duhul.

— În zori, continuă Frederic, după ce i-am coborât în groapă sfintele rămășițe trupesti, am săpat așa cum ne îndrumase... Dar care ne-a fost mirarea când, la o adâncime de vreo doi metri, am descoperit o sabie enormă – însăși arma din curte! Pe lama sabiei, care atunci se afla pe jumătate scoasă din teacă, dar pe urmă a alunecat înăuntru cu totul, în timp ce ne trudeam s-o dezgropăm, erau scrise următoarele versuri... Nu: iertați-mă, doamnă, dacă mă voi abține să le repet; din respectul pe care vi-l datorez ca femeie, și în virtutea rangului domniei voastre, n-aș vrea să greșesc supărându-vă auzul cu sunete jignitoare pentru oricine vă e drag.

Se opri. Hippolita tremura înfiorată. Nu mai avea nicio îndoială că Frederic era hărăzit de pronia cerească să aducă la îndeplinire destinul ce părea să-i amenințe familia. Privind cu neliniștită dragoste la Matilda, o lacrimă tăcută i se furișă pe obraz; dar, revenindu-și în fire, spuse:

— Continuați, marchize; cerul nu înfăptuiește nimic în zadar; muritorii trebuie să-i primească poruncile cu smerenie și supunere. Rostul nostru e să ne rugăm pentru a-i înlătura mânia, sau să ne înclinăm în fața hotărârilor sale. Repetați sentința divină, marchize: noi ascultăm cu resemnare.

Frederic era mâhnit că mersese atât de departe. Demnitatea și tăria răbdătoare a Hippolitei îl umpleau de respect, iar tăcuta și calda afecțiune cu care prințesa și fiica ei se uitau una la alta îl înduioșa aproape până la lacrimi. Totuși, temându-se ca nu cumva împotrivirea lui de a le da ascultare să nu le înspăimânte și mai mult, repetă cu glas șovăitor și scăzut următoarele versuri:

*Când vei găsi o cască pe-a sabiei măsură,
Pe fiica ta, acolo, primejdii o-mpresură.
Doar spița lui Alfonso poate salva fecioara,
Ca lungul chin al umbrei să-și spulbere povara.*

— Ce se află în aceste versuri, spuse Teodoro cu nerăbdare în glas, care să le aducă vreo jignire prințeselor? De ce trebuie să se simtă indignate de nu știu ce tainică atingere a sensibilității lor, pe un temei atât de neînsemnat?

— Cuvintele-ți sunt lipsite de politețe, tinere, spuse marchizul, și cu toate că norocul te-a favorizat o dată...

— Tată dragă, interveni Isabella, nemulțumită de ieșirea lui Teodoro, fiindcă își dădea seama că e dictată de sentimentele lui față de Matilda, nu-ți tulbura liniștea pentru comentariile unui fiu de țăran: uită că-ți datorează respect, dar nu e obișnuit...

Hippolita, îngrijorată de tonul înfierbântat pe care-l luase discuția, puse frâu cutezanței lui Teodoro, dar cu o expresie ce-i arăta recunoștință pentru râvna sa; și, schimbând vorba, îl întreabă pe Frederic unde rămăsese soțul ei. Tocmai când acesta voia să răspundă, se auzi larmă afară; și, în timp ce marchizul încerca să se ridice pentru a afla pricina, Manfred, Geronimo, și o parte dintre oșteni, care auziseră doar zvonuri nelămurite despre cele întâmplate, intrară în încăpere. Manfred se apropie grabnic de patul lui Frederic, voind să-și exprime regretul pentru nefericita pățanie și să afle amănunte despre luptă; când, deodată, sărind brusc înapoi, ca un om în culmea spaimei și a uluirii, strigă:

— Aaa! cine ești, năluca îngrozitoare? Oare mi-a bătut ceasul?...

— Scumpul și bunul meu soț, gemu Hippolita, strângându-l în brațe, ce vezi? De ce faci ochii mari și privești țintă?

— Cum adică? zise Manfred cu sufletul la gură, tu nu vezi nimic, Hippolita? Oare fantoma asta lugubră mi-e trimisă numai mie... mie, care n-am...

— Pentru numele Domnului, soțul meu drag, spuse Hippolita, revino-ți în fire, păstrează-ți judecata. Nu e nimeni aici afară de noi, prietenii tăi.

— Cum, nu-i acela Alfonso? strigă Manfred: nu-l vezi? Se poate să fie doar o rătăcire a minții mele?

— Acela? se miră Hippolita; acela-i Teodoro, tânărul care, din nefericire...

— Teodoro! repetă Manfred cu glas jalnic, și lovindu-și fruntea; Teodoro, sau un strigoi, l-a scos din minți pe Manfred... Dar cum a ajuns aici? și cum se face că poartă armură?

— Cred că a plecat în căutarea Isabellei, răspunse Hippolita.

— A Isabellei? se înfurie din nou Manfred.

— Da, firește...

— Și cum a fugit din temnița în care l-am lăsat? Cine i-a înlesnit fuga: Isabella, sau acest bătrân călugăr viclean?

— Și ar însemna, stăpâne, că un părinte e criminal, dacă ar pune la cale eliberarea fiului său? întrebă Teodoro.

Geronimo, înmărmurit de a se vedea, într-un fel, acuzat de propriul său fiu, și fără pricină, nu mai știa ce să creadă. Nu înțelegea cum scăpase Teodoro de sub pază, cum ajunsese să fie înarmat și să-și măsoare puterile cu Frederic. Totuși, nu îndrăznea să pună vreo întrebare care ar fi putut aprinde mânia lui Manfred împotriva fiului său. Tăcerea lui Geronimo îl convinse pe Manfred că el izbutise să-i redea libertatea lui Teodoro.

— Bătrân nerecunoscător, se adresă prințul călugărului, așa răsplătești generozitatea mea și a Hippolitei? Și nu te mulțumești să te pui de-a curmezișul dorințelor ce-mi stau la inimă, ci pe deasupra îl înarmezi pe acest fiu bastard și-l aduci în propriul meu castel ca să mă insulte!...

— Stăpâne, spuse Teodoro, îmi nedreptățiți tatăl; nici el, nici eu, nu suntem în stare să nutrim gânduri împotriva liniștii domniei voastre. Înseamnă neobrăzare a mă supune astfel bunului plac al înălțimii voastre? adăugă el, punându-și sabia cu respect la picioarele lui Manfred. Iată-mi pieptul; loviți, stăpâne, dacă aveți bănuiala că sălășluiește în mine vreun gând trădător. Nu e simțire întipărită în sufletu-mi care să nu vă venerez, pe domnia voastră și întreaga familie.

Buna cuviință și fervoarea cu care Teodoro rosti aceste cuvinte atraseră de partea lui pe toți cei de față. Până și Manfred era mișcat – totuși, fiindcă obsesia asemănării cu Alfonso nu-l părăsea, admirația îi era spulberată de o tainică spaimă.

— Ridică-te, îi spuse; viața ta n-are niciun amestec cu scopurile mele în prezent. Dar povestește-mi trecutul tău, și cum ai ajuns să fi înrudit cu acest bătrân trădător.

— Prințel!... începu Geronimo cu glas energetic.

— Taci din gură, impostorule! spuse Manfred; nu vreau să-i suflî ce să răspundă.

— Stăpâne, spuse Teodoro, n-am nevoie de niciun ajutor; povestea mea e cât se poate de scurtă. Am fost dus la vârsta de cinci ani la Alger, împreună cu mama mea, care fusese răpită de corsari de pe coasta Siciliei. A murit de durere în mai puțin de un an.

Din ochii lui Geronimo țâșniră lacrimi, iar pe chipul lui treceau zeci de expresii de neliniște.

— Înainte de a muri, continuă Teodoro, mi-a legat de braț, sub veșminte, o fașă pe care scria că sunt fiul contelui de Falconara.

— E foarte adevărat, spuse Geronimo, eu sunt acel tată nefericit.

— Din nou îți poruncesc să taci! îl luă în răspăr Manfred; continuă!

— Am rămas în sclavie, spuse Teodoro, până acum doi ani, când urmându-mi stăpânul în patrulările sale pe mare, am fost eliberat de un vas creștin, care a biruit corabia păgână; dezvăluindu-i căpitanului cine sunt,

acesta a avut generozitatea să mă debarce pe coasta Siciliei. Dar vai! în loc să-mi găsesc tatăl, am aflat că domeniul lui, așezat chiar pe țărm, fusese devastat în lipsă-i de către corsarul care ne dusesese în captivitate, pe mama și pe mine; că întreg castelul arsesese până în temelii; și că tatăl meu, la întoarcere, vânduse ceea ce-i mai rămăsese, și se călugărise undeva în regatul Neapolelui; dar unde, nimeni nu știa să-mi spună. Neavând nici mijloace, nici prieteni, și cu slabe speranțe de a mai simți vreodată căldura unei îmbrățișări părintești, am prins cel dintâi prilej de a mă imbarca pentru Neapole; de acolo, în ultimele șase zile am rătăcit prin ținut, întreținându-mă prin truda mâinilor mele; până ieri-dimineață am crezut că cerul nu-mi hărăzește alt destin decât liniștea sufletească și o sărăcie cu mulțumiri neînsemnate. Aceasta e, stăpâne, povestea lui Teodoro. E un noroc nesperat faptul că mi-am găsit tatăl; e o nefericire nemeritată faptul că am stârnit supărarea înălțimii voastre.

Și conțeni povestirea. Un murmur de aprobare se înălță din mijlocul celor ce ascultau.

— Aceasta nu este totul, spuse Frederic; mă obligă onoarea să adaug ceea ce el trece sub tăcere. Deși modest, trebuie să recunosc, e unul dintre cei mai plini de bravură tineri ai țărilor creștine. De asemenea, e un suflet cald, generos; și, așa puțin cât îl cunosc, m-aș pune chezaș pentru sinceritatea lui: dacă ceea ce a povestit despre sine n-ar fi adevărat, n-ar fi spus-o – și în ceea ce mă privește, tinere, eu cinstesc o sinceritate ce șade bine originii tale. Mai adineauri, mi-ai adus o ofensă; totuși sângele nobil ce-ți curge în vine are dreptul să clocotească, odată ce abia și-a regăsit obârșia. Hai, prințe (întorcându-se spre Manfred), dacă eu îl pot ierta, cu siguranță îl poți ierta și domnia ta: nu e vina tânărului dacă l-ai luat drept un spectru.

Această mușcătoare tachinerie învenină sufletul lui Manfred.

— Dacă ființele dintr-o altă lume, replică el semeț, au puterea de a-mi inspira teamă și smerenie, e cu neputință ca un om viu să mă impresioneze la fel; și brațul unui băiețandru n-o să-mi...

— Soțul meu drag, îl întrerupse Hippolita, oaspetele tău are nevoie de odihnă; ce-ar fi să-l lăsăm liniștit?

Astfel spunând, și prinzându-l pe Manfred de mână, își luă rămas bun de la Frederic, ieșind împreună cu întreaga adunare pe urmele ei. Prințul, căruia nu-i plăcea să curme o conversație ce readucea tuturor în minte cum își dăduse pe față cele mai tainice emoții, se lăsă condus în apartamentul său, după ce-i îngădui lui Teodoro să se retragă cu tatăl său la mănăstire, deși cu obligația de a se întoarce la castel a doua zi (o condiție pe care tânărul o acceptă cu dragă inimă). Matilda și Isabella erau prea absorbite de propriile lor gânduri, și prea puțin mulțumite una de alta, spre

a dori să mai stea de vorbă în seara aceea. Se despărțiră, fiecare în fața camerei sale, cu mai multă ceremonie și mai puțină afecțiune decât le era obiceiul în trecutul lor curat de copii.

Dacă s-au despărțit cu o cordialitate mai rece, s-au reîntâlnit cu o atât mai vie nerăbdare de îndată ce au mijit zorile. Minte lor se găsea într-o stare ce alunga somnul, și fiecare își amintea de nenumăratele întrebări pe care ar fi dorit să le pună celeilalte peste noapte. Matilda reflecta că Isabella fusese salvată de două ori de către Teodoro, din situații foarte primejdioase, pe care, în ceea ce o privea, nu le putea socoti întâmplătoare. Ochii lui, e adevărat, o urmăriseră pe ea în camera lui Frederic; dar asta se putea datora dorinței lui de a-și ascunde dragostea pentru Isabella față de părinții amândurora. Era mai bine ca toate aceste bănuieli să fie limpezite. Dorea să știe adevărul, ca nu cumva să-i facă un rău prietenei ei nutrind o dragoste pentru un om care era, de fapt, iubitul acesteia. Îndemnată de gelozie, cerea în același timp justificări prieteniei pentru a-și disculpa în ochii ei curiozitatea.

Isabella, nu mai puțin roasă de neastâmpăr, avea motive mai temeinice pentru bănuielile ei. Cu vorba, ca și cu ochii, Teodoro îi spusese că inima lui e dată, nimic mai adevărat... totuși, poate că Matilda nu răspundea sentimentelor lui... Totdeauna păruse nepăsătoare la fiorii iubirii: toate gândurile ei se îndreptau asupra celor cerești... „De ce încercam s-o abat de la hotărârea ei? se căina Isabella; acum sunt pedepsită pentru altruismul meu... Dar când s-au întâlnit? și unde... Nu e cu puțință; m-am înșelat. Poate că aseară se priveau pentru prima dată... trebuie să fie o alta cea care-i stăpânește inima... Dacă așa o fi, nu sunt chiar atât de nefericită cum credeam, atâta timp cât nu e vorba de prietena mea Matilda... Dar cum mă pot înjosi dorind afecțiunea unui bărbat care, cu o brutalitate fără rost, mi-a declarat indiferența? și încă într-un moment când politețea obișnuită cerea măcar formule de bună cuviință. Mă voi duce la draga mea Matilda, care-mi va întări această cuvenită mândrie... Bărbații sunt niște prefăcuți... O voi sfătui să îmbrace vălurile de călugăriță: se va bucura văzându-mă într-o asemenea stare sufletească; iar eu o voi înștiința că nu mă mai împotrivesc dorinței ei de a intra la mănăstire.”

Într-o astfel de stare de spirit, și hotărâtă să-și deschidă tot sufletul față de Matilda, se duse s-o caute în camera ei, unde își găsi prietena gata îmbrăcată și rezemându-și fruntea gânditoare pe braț. Acea atitudine de visare, atât de în armonie cu ceea ce simțea ea însăși, trezi din nou bănuielile Isabellei; și risipi încrederea cu care își propusese să-i vorbească prietenei sale. Amândouă roșiră revăzându-se, într-atât erau de novice în a-și masca sentimentele cu pricepere. După câteva întrebări și răspunsuri neînsemnate,

Matilda îi ceru Isabellei să mărturisească pricina fugii ei. Aceasta, care aproape uitase izbucnirea pătimașă a lui Manfred, atât de absorbită era de dragostea ce încolțise în propriul ei suflet, crezu că Matilda o întreba de ultima ei fugă, prilejuită de întâmplările serii precedente, și răspunse:

— Martelli a adus la mănăstire știrea că mama ta a murit.

— A, da! o întrerupse Matilda. Bianca mi-a explicat cum a luat naștere eroarea: văzându-mă că leșin, a țipat tare „A murit prințesa!” iar Martelli, care venise la castel după obișnuita milostenie...

— Și ce te-a făcut să leșini? o întrebă Isabella, nefiind interesată de rest.

Matilda roși, bâiguind:

— Tata... judeca un criminal.

— Ce criminal? vru să știe repede Isabella.

— Un tânăr, spuse Matilda; mi se pare... cred că era tânărul acela...

— Care? Teodoro? întrebă Isabella cu glas pripit.

— Da; eu nu-l văzusem niciodată până atunci; nu știu cu ce-l supărase pe tata... dar, de vreme ce te-a ajutat pe tine, mă bucur că tata l-a iertat.

— M-a ajutat pe mine? ripostă Isabella; numești că m-a ajutat faptul că mi-a rănit tatăl, și încă aproape mortal? Deși am norocul numai de ieri să-mi cunosc părintele, sper, Matilda, că nu mă creezi atât de străină de dragostea fiască încât să nu port pică acestui tânăr pentru cutezanța lui, și să nu-mi fie cu neputință să am vreun sentiment pentru cel care a avut îndrăzneala să ridice brațul împotriva autorului zilelor mele. Nu, Matilda, n-am pentru el decât aversiune; iar dacă-mi mai păstrezi prietenia pe care mi-ai jurat-o din copilărie, ai să urăști și tu pe omul care era să mă facă pe veci nenorocită.

Matilda lăsă capul în jos și răspunse:

— Nu l-am mai văzut niciodată pe acest tânăr până ieri; mi-e ca și un străin; dar de vreme ce doctorii îl socotesc pe tatăl tău în afară de pericol, n-ar trebui să te arăți lipsită de generozitate și să mai porți pică unui om care, sunt convinsă, nu știa că ești rudă cu marchizul.

— Îi pledezi cauza într-un fel mișcător, zise Isabella, având în vedere că-ți este ca și un străin! Ori mă înșel eu, ori îți întoarce și el sentimentele.

— Ce vrei să spui? o iscodi Matilda.

— Nimic, zise Isabella, regretând că-i dăduse Matildei o indicație prețioasă despre înclinația lui Teodoro pentru ea.

Apoi, schimbând vorba, o întrebă pe Matilda ce-l făcuse pe Manfred să-l ia pe Teodoro drept un spectru.

— Doamne, făcu Matilda, n-ai observat că seamănă leit cu portretul lui Alfonso din galerie? I-am atras atenția Biancăi chiar înainte de a-l vedea în armură; dar cu coiful pe cap, e însăși imaginea din tablou.

— Eu nu prea mă uit la tablouri, spuse Isabella; și mai puțin încă l-am cercetat pe acest tânăr atât de atent cu tine. Ah! Matilda, ți-e inima în pericol... dar vreau să te previn ca pe-o prietenă... Mi-a făcut mie mărturisirea că e îndrăgostit: nu poate fi îndrăgostit de tine, deoarece ieri v-ai văzut prima oară – nu-i așa?

— Desigur, răspunse Matilda. Dar de ce tragi tu concluzia, draga mea Isabella, din cele ce am spus că... Se opri – apoi continuă: Pe tine te-a văzut mai întâi, și e departe de mine vanitatea de a-mi închipui că modestele mele puteri de atracție ar fi în stare să răpească o inimă care te iubește pe tine. Fi fericită, Isabella, oricare va fi soarta Matildei!

— Frumoasa mea prietenă, spuse cu elan Isabella, care era prea cinstită în fundul sufletului ei pentru a putea rămâne rece la bunăvoință și gentilețe, pe tine te admiră Teodoro; am văzut cu ochii mei; sunt convinsă că așa e; și nu voi îngădui ca vreun gând la propria mea fericire să stea în calea fericirii tale.

Felul acesta deschis de a vorbi o mișcă până la lacrimi pe blânda Matilda; iar gelozia, care, pentru un moment, iscase o anumită răceală între cele două fete bune la suflet, făcu loc curând sincerității și neprihănirii lor firești. Amândouă recunoscură puternica impresie pe care le-o făcuse Teodoro; iar acestei confidențe îi urmă o luptă a generozității, fiecare stăruind să renunțe la pretențiile ei în favoarea prieteniei. În cele din urmă, demnitatea, amintindu-i Isabellei că Teodoro își exprimase aproape pe față preferința pentru rivala ei, o determină să-și învingă sentimentele și să cedeze Matildei pe bărbatul iubit.

În timpul acestei întreceri de sinceritate prietenească, Hippolita intră în camera fiicei ei.

— Draga mea, i se adresă ea Isabellei, ai dat dovadă de atâta afecțiune față de Matilda, și de un interes atât de binevoitor pentru tot ceea ce se leagă de nefericita noastră familie, încât nu pot împărtăși copilei mele niciun fel de secrete care să nu se cuvină să le auzi și tu.

Prințesele erau numai atenție încordată și îngrijorare.

— Află, deci, Isabella, și tu, scumpa mea Matilda, că, încredințată fiind, după toate prevestirile din ultimele două zile, că voința cerului e să treacă sceptrul principatului Otranto din mâinile lui Manfred în acelea ale marchizului Frederic, mi s-a luminat mintea, poate cu un gând venit de sus, să înlăturăm distrugerea noastră deplină prin unirea celor două familii rivale. De aceea i-am propus soțului meu, Manfred, să-i ofere pe mult iubita noastră copilă lui Frederic, tatăl tău...

— Pe mine, lui Don Frederic! exclamă Matilda. Dumnezeu! maica mea îndurătoare... și i-ai vorbit tatei?

— Da, i-am vorbit, spuse Hippolita, m-a ascultat cu bunăvoință, și s-a dus să-i prezinte propunerea marchizului.

— Ah! ce gând nefericit, prințesă! izbucni Isabella; ce-ai făcut? Ce dezastru a pregătit necugetata-ți bunătate pentru tine însăși, pentru mine și pentru Matilda!

— Dezastru din partea mea, ție și copilei mele? se miră Hippolita. Ce înțeles au vorbele astea?

— Vai! se tângui Isabella, curățenia inimii tale te împiedică să vezi stricăciunea altora. Manfred, soțul tău, e un nelegiuit...

— Oprește-te, o mustră Hippolita; nu se cade să vădești lipsă de respect vorbind de Manfred în prezența mea; e soțul și stăpânul meu și...

— Și nu va mai fi multă vreme astfel, spuse Isabella, dacă își va putea aduce la îndeplinire scopurile rele.

— Acest limbaj mă uluiește, vorbi Hippolita. Ești o fire aprinsă, Isabella, dar până în clipa asta nu te-am mai văzut căzând în asemenea excese. Ce faptă de-a lui Manfred te îndreptățește să-l tratezi ca pe un criminal, ca pe un asasin?

— Prințesă plină de virtuți, dar prea încrezătoare! îi răspunse Isabella; Manfred nu are în vedere să-ți ia viața... ci să se despartă de domnia ta! să divorțeze!

— Să... să se despartă de mine?

— Să se despartă de mama? strigară Hippolita și Matilda într-un glas.

— Da, întări Isabella; și, spre a-și desăvârși crima, plănuiește... mi-e cu neputință să-spun!

— Ce poate întrece grozăvia pe care ai și rostit-o? spuse Matilda.

Hippolita amuțise. Durerea îi înăbușea cuvintele; iar amintirea ultimelor fraze neclare ale lui Manfred adeverea afirmația abia auzită.

— Prea bună și scumpă doamnă! mamă! strigă Isabella, aruncându-se la picioarele Hippolitei într-un avânt înflăcărat; ai încredere în mine, crede-mă pe cuvânt, mai bine aș muri decât să consimt să-ți fac vreun rău, decât să cedez unui atât de odios... ah!...

— Asta e prea mult! exclamă Hippolita; ce alte crime inspiră un singur păcat? Ridică-te, Isabella; nu-ți pun la îndoială virtutea. O! Matilda, lovitura asta e din cale-afară de grea pentru tine! Nu plânge, copila mea; și niciun murmur, dacă vrei să mă ascuți. Adu-ți aminte că el rămâne totuși tatăl tău.

— Dar și tu rămâi mama mea, spuse Matilda cu fervoare; iar tu ești virtuoasă, tu ești nevinovată!... O! cum să rabd și să nu mă plâng?

— Nu trebuie să te plângi, spuse Hippolita. Lasă, totul va fi bine. Manfred, în marea lui suferință pentru moartea fratelui tău, nu mai știa ce vorbește: poate că Isabella a înțeles greșit – inima lui e bună... și, copila mea, tu nu știi

totul. O amenințare a destinului atârna deasupra noastră; mâna Providenței stă întinsă... O! de-aș putea să te scap măcar pe tine de la naufragiu!... Da, continuă ea pe un ton mai hotărât, poate că sacrificiul persoanei mele va răscumpăra totul... Mă voi duce să arăt că sunt dispusă să accept despărțirea... nu are nicio importanță ce se întâmplă cu mine. Mă voi retrage la mănăstirea din vecinătate, și-mi voi petrece restul vieții în rugăciuni și lacrimi pentru copila mea și... pentru prinț!

— Ești mult prea bună pentru lumea asta, spuse Isabella, întocmai pe cât e Manfred de respingător... Dar să nu-ți închipui, doamnă, că slăbiciunea ta va hotărî pentru mine. Jur – auziți-mă, voi îngerii din cer...

— Taci, te implor, ridică glasul Hippolita; amintește-ți că nu trăiești de capul tău: ai un tată.

— Tatăl meu e un om prea pios, prea nobil, o întrerupse Isabella, ca să-mi impună o faptă nelegiuită. Și dacă ar vrea să-și impună voința, poate un tată să îndemne la o blestemăție? Am fost legată de fiu, prin învoiala matrimonială; mă pot căsători cu tatăl?... Nu, doamnă, nu; nici cu de-a sila nu mă vor duce la patul vrednic de ură al lui Manfred. Nu-l pot suferi, mă dezgustă: e un lucru oprit de legile dumnezeiești și omenești. Iar prietena mea, draga mea Matilda! să-i rănesc eu sufletul gingaș făcând un rău mamei ei adorate? mamei mele, pot spune... căci alta n-am cunoscut.

— O! e mama amândurora! interveni Matilda. Suntem noi în stare, spune tu, Isabella, s-o iubim cât merită?

— Neprețuitele mele copile, spuse Hippolita mișcată, dragostea voastră duioasă mă copleșește... dar nu trebuie să mă las învinsă. Nu e rolul nostru să ne alegem calea preferată; cerul, părinții, soții noștri, trebuie să hotărască pentru noi. Aveți răbdare până când veți auzi ce au hotărât Manfred și Frederic. Dacă marchizul acceptă mâna Matildei, știu că ea se va supune ca o fiică îndatoritoare. Cerul își poate arăta puterea spre a împiedica restul. Dar ce înseamnă asta, copila mea? continuă ea, văzând-o pe Matilda prăbușită la picioarele ei, cu șiroaie de lacrimi pe obraji și fără o vorbă. Nu, mai bine să nu-mi răspunzi; nu vreau să aud niciun cuvânt împotriva bunului plac al tatălui tău.

— O! nu te îndoi de ascultarea mea, de supușenia mea temătoare față de el și față de tine! spuse Matilda. Dar pot eu – spune tu, cea mai vrednică de cinste între femei – pot eu să simt toată această dragoste, toată această imensă bunătate, și să-i ascund celei mai blânde mame gândurile mele?

— Ce ai de gând să dezvălui? întrebă Isabella tremurând. Vino-ți în fire, Matilda.

— Nu, Isabella, spuse prințesa, n-aș merita să am o mamă fără pereche, dacă aș păstra în ascunzișurile inimii vreo năzuință fără încuviințarea ei... Ba

mai mult, am greșit față de ea; am lăsat să mi se strecoare în suflet o iubire fără să-i mărturisesc... Dar acum resping acest sentiment, fac legământ în fața cerului și a ei...

— Copila mea! copila mea! exclamă Hippolita, ce vorbe sunt astea? Ce alte năpaste ne mai pregătește soarta? Tu, o iubire; tu, în clipa asta a nimicirii...

— Oh! îmi văd întreaga vină! oftă Matilda. Mi-e silă de mine, dacă i-am pricinuit mamei mele o singură săgetare în inimă! Ea e tot ce am mai scump pe lume... O! nu vreau să-l mai văd niciodată!

— Isabella, ceru lămuriri Hippolita. Tu cunoști acest nefericit secret, oricare va fi el. Vorbește...

— Cum! strigă Matilda, oare am pierdut în așa măsură dragostea mamei mele, încât nu-mi îngăduie nici să-mi dau singură pe față vina? Sărmana de mine!...

— Ești prea crudă, îi spuse Isabella Hippolitei; poți să fi martoră la chinul acestui suflet virtuos și să nu-l compătimești?

— Să nu-mi fie milă de copila mea!... spuse Hippolita, strângând-o pe Matilda în brațe. O! știu cât e de bună: e numai virtute, dragoste și devotament. Te iert, copilă minunată, unica mea nădejde!

Prințesele destăinuiră apoi Hippolitei atracția pe care o resimțeau amândouă pentru Teodoro, și intenția Isabellei de a renunța la el în favoarea Matildei. Hippolita le dojeni pentru asemenea gânduri nesocotite, arătându-le că nu existau sorți de izbândă ca vreunul dintre cei doi tați să consimtă a acorda mâna moștenitoarelor lor unui băiat atât de sărac, chiar dacă era de origine nobilă. O consola oarecum faptul că sentimentele celor două fete se înfiripaseră de scurtă vreme, iar Teodoro nu avusese cum să le întrevadă nici la una, nici la cealaltă. Le ceru ca, fără niciun fel de abatere, să se ferească de a mai intra în legătură cu el. Matilda făgădui cu ardoare că o va asculta; dar Isabella, căreia îi plăcea să creadă că n-avea altă intenție decât de a sprijini unirea celor doi prin căsătorie, nu putea lua o asemenea hotărâre; de aceea nu răspunse nimic.

— Mă duc la mănăstire, spuse Hippolita, să cer să se țină noi slujbe pentru izbăvirea de toate aceste rele.

— O! mamă, se îngrijoră Matilda, vrei să ne părăsești, vrei să ceri adăpost, bisericii, ca să-i dai prilej tatii să-și îndeplinească tristele intenții. Vai mie! în genunchi te rog să nu faci asta... Vrei să mă lași victimă lui Frederic? Te urmez la mănăstire.

— Fi pe pace, copila mea, îi spuse Hippolita, mă întorc numaidecât. Nu te voi părăsi o clipă, decât dacă voi ști că aceasta e voia cerului, și că e spre binele tău.

— Nu mă amăgi, stăruie Matilda. Nu mă voi mărita cu Frederic decât dacă-mi impui tu s-o fac. Vai! ce se va întâmpla cu mine?

— Ce înseamnă exclamația asta? o dojeni Hippolita. Ți-am făgăduit că mă întorc.

— Ah! mamă, o rugă Matilda, rămâi și salvează-mă de mine însămi. O privire încruntată din partea ta poate face mai mult decât toată severitatea tatei. Mi-am dăruit inima, și numai tu mă poți ajuta s-o redobândesc.

— Destul! spuse Hippolita; nu trebuie să cazi din nou în greșală, Matilda.

— Pot renunța la Teodoro, spuse fata, dar trebuie să mă căsătoresc cu altul? Lasă-mă să te urmez la altar, și să mă închid departe de lume pentru totdeauna.

— Soarta ta atârnă de voința tatălui tău, îi spuse Hippolita. Mi-am dăruit greșit dragostea, dacă te-a învățat că poți venera altceva mai presus de el. Te las cu bine, copila mea! Mă duc să mă rog pentru tine.

Intenția Hippolitei era să-l întrebe pe Geronimo dacă n-ar putea, cu conștiința curată, să consimtă la despărțire. În repetate rânduri îl îndemnase pe Manfred să abdice de la tronul principatului, pe care conștiința ei gingașă îl simțea ca o neconținută povară. Aceste scrupule făceau să-i apară despărțirea de soțul ei mai puțin cumplită decât în oricare alte împrejurări.

Geronimo, părăsind castelul în seara precedentă, îl întrebase cu asprime pe Teodoro de ce găsisese cu cale să-l acuze, față de Manfred, că el, tatăl lui, îl ajutase să fugă. Teodoro recunoscuse că lăsase să se creadă astfel cu scopul de a depărta de Matilda bănuielele lui Manfred; adăugând că sfințenia vieții și a reputației lui Geronimo îl apărau de mânia tiranului. Geronimo se simți profund îndurerat când descoperi înclinația fiului său pentru acea prințesă; și, lăsându-l să se odihnească, îi făgădui să-i aducă la cunoștință, a doua zi dimineața, însemnate motive pentru a-și birui dragostea. Teodoro, ca și Isabella, cunoscuse autoritatea părintească de prea puțină vreme pentru a se supune hotărârilor ei împotriva îndemnurilor inimii. Era destul de puțin curios să afle motivele de care-i vorbea călugărul, și mai puțin dispus încă să se supună lor. Impresia pe care i-o făcuse frumoasa Matilda era mai puternică decât afecțiunea filială. Întreaga noapte l-au încântat închipuiri de dragoste, de aceea abia târziu după slujba de dimineață și-a amintit de obligația pe care și-o luase față de călugăr să-l aștepte la mormântul lui Alfonso.

— Tinere, îi spuse Geronimo, când îl văzu în sfârșit, întârzierea asta nu mă mulțumește. Atât de puțin atârnă în balanță porunca unui tată?

Teodoro își ceru iertare, încurcat, atribuind întârzierea unui somn prelungit.

— Și visurile la cine ți-au zburat? întrebă călugărul cu severitate.

Obrajii fiului se împurpurară.

— Ehei, tânăr nesăbuit, reluă vorba călugărul, nu e bine ce faci; smulge-ți din piept iubirea asta vinovată.

— Iubire vinovată! strigă Teodoro; e cu puțință ca vinovăția să sălășluiască la un loc cu frumusețea neprihănită și cu modestia virtuoasă?

— E un păcat, răspunse călugărul, să-i îndrăgești pe cei sortiți pierii de către pronia cerească. Neamul unui tiran trebuie măturat de pe fața pământului până la a treia și-a patra generație.

— Pedepsește cerul pe cei fără pată pentru păcatele celor vinovați? Frumoasa Matilda are destule însușiri...

— Ca să te distrugă, îl întrerupse Geronimo. Așa de repede ai uitat că Manfred ți-a pronunțat de două ori sentința de moarte?

— Dar n-am uitat, tată, spuse Teodoro, nici că mila fiicei lui m-a eliberat. Pot uita relele, dar niciodată binefacerile.

— Răul pe care ți l-a pricinuit neamul lui Manfred, grăi călugărul, e mai mare decât îți poți închipui. Nu răspunde, ci privește imaginea asta sfântă! Sub acest monument de marmură se odihnește cenușa bunului Alfonso. Un prinț înzestrat cu toate virtuțile: părintele poporului! podoaba omenirii! Îngenunche, băiat îndărătnic, și ascultă, în timp ce tatăl tău îți va depăna o poveste de groază care-ți va alunga din inimă orice sentimente afară de acelea ale răzbunării sfinte. Alfonso! prinț prean dreptățit! fie ca amărâta-ți umbră să se înalțe cu înfricoșătoare fală, pe când buzele-mi tremurătoare... A! dar cine se apropie?

— Cea mai nefericită femeie, spuse Hippolita intrând în galeria corului. Bunule părinte, ai o clipă de răgaz? Dar ce-i cu tânărul în genunchi? ce înseamnă groaza întipărită pe chipul amândurora? de ce lângă acest mormânt venerabil?... Vai! ai avut vreo vedenie?

— Ne înălțăm rugăciunile către cer, răspunse călugărul oarecum încurcat, pentru a pune capăt nenorocirilor acestui năpăstuit ținut. Roagă-te cu noi, prințesă! poate că sufletu-ți imaculat va dobândi absolvire de la sentința divină pe care semnele acestor zile o prorocesc atât de grăitor împotriva casei domniei-tale.

— Mă rog fierbinte cerului s-o abată, spuse credincioasa prințesă. Știi că a fost îndeletnicirea de căpetenie a vieții mele, aceea de a încerca să smulg o binecuvântare pentru soțul meu și pentru nevinovați-mi copii... Unul, spre jalea mea, mi-a fost răpit! De m-ar auzi cerul măcar pentru sărmana mea Matilda! Părinte, fii mijlocitor pentru ea!

— Orice inimă nu poate decât s-o binecuvânteze! își exprimă Teodoro entuziasmul.

— Tacă-ți gura, tânăr pripit! îl struni Geronimo. Iar domnia-ta, prințesă cu inima iubitoare, nu lupta cu puterile de sus! Domnul dă și Domnul ia înapoi: binecuvântează-i numele și supune-te hotărârilor sale.

— O fac cu toată evlavia, spuse Hippolita; dar nu-mi va cruța oare singura mângâiere? trebuie oare să piară și Matilda! Ah! părinte, am venit... Dar spune-i fiului tău să ne lase singuri. Nicio ureche, decât a domniei tale, nu trebuie să audă cuvintele pe care le voi rosti.

— Să-ți împlinească cerul toate dorințele, prea bună prințesă! spuse Teodoro retrăgându-se, urare ce-l făcu pe Geronimo să încrunte din sprâncene.

Hippolita aduse apoi la cunoștință călugărului propunerea pe care i-o sugerase lui Manfred și satisfacția cu care acesta primise ideea de a o oferi pe Matilda de soție lui Frederic. Geronimo, neputându-și ascunde nemulțumirea pricinuită de propunerea Hippolitei, își exprimă, ca pretext, îndoiala că Frederic, ruda cea mai apropiată a lui Alfonso, venit anume ca să-și revendice succesiunea, ar putea accepta o alianță cu cel ce-i uzurpase drepturile. Dar care n-a fost mirarea călugărului când Hippolita i-a mărturisit că e de acord să nu se opună la desfacerea căsătoriei, cerându-i părerea în legătură cu legalitatea consimțământului ei. Călugărul prinse din zbor prilejul sfatului cerut, și fără a-și da în vileag aversiunea față de o eventuală căsătorie a lui Manfred cu Isabella, îi zugrăvi Hippolitei în culorile cele mai neliniștitoare păcatul pe care l-ar săvârși consimțind la divorț, o amenință cu pedeapsa dumnezeiască în cazul când ar accepta, și-i porunci, folosind cuvinte cât mai severe, să refuze orice asemenea propunere cu toată indignarea.

Între timp, Manfred îi împărtășise lui Frederic intențiile sale, propunându-i dubla căsătorie. Marchizul, slab în fața frumuseții feminine, și subjugat de farmecul feciorelnic al Matildei, plecă urechea cu viu interes la o astfel de ofertă. Uită de dușmănia pe care i-o purtase lui Manfred, și cântări totodată nesiguranța de a-l putea răsturna cu forța; și, măgulindu-și orgoliul că, din uniunea fiicei sale cu samavolnicul prinț, nu vor lua naștere urmași, își vedea propria succesiune la tronul principatului înlesnită prin căsătoria cu Matilda. Se împotrivi în chip vag, prefăcându-se, numai de formă, că nu va cădea de acord decât cu condiția ca Hippolita să consimtă de bunăvoie la despărțire. Manfred își luă asupra lui sarcina de-a o convinge. Plin de entuziasm în urma acestui succes, și nerăbdător să se vadă în situația de a aștepta fii, se îndreptă în grabă spre apartamentul soției sale, hotărât să-i smulgă cu orice preț acceptarea. Află însă, cu indignare, că ea lipsea, fiind plecată la mănăstire. Un sentiment de vinovăție îl făcu să-și închipuie că Isabella îi dezvăluisese ceea ce urmărea el. Căzu la îndoială dacă retragerea ei

la mănăstire nu însemna o intenție de a rămâne acolo, până când ar fi putut ridica piedici la despărțirea lor; și bănuielile care îi mijiseră în gând încă dinainte cu privire la Geronimo îl făcură să se teamă că omul bisericii avea să i se pună de-a curmezișul, și că poate chiar el îi insuflase Hippolitei ideea de-a se refugia în locașul sfânt. Ros de neastâmpăr să găsească firul conducător al acestui mister, se grăbi spre mănăstire și ajunsese acolo chiar în momentul când călugărul îi recomanda prințesei cu toată gravitatea să nu se învoiască la divorț.

— Doamnă, o întrebă Manfred, ce treburi te-au adus aici? De ce n-ai așteptat să mă înapoiez de la marchiz?

— Am venit să implor binecuvântarea Domnului asupra hotărârilor tale, răspunse Hippolita.

— Hotărârile mele n-au nevoie de mijlocirea unui călugăr, zise Manfred, și, dintre toți oamenii de pe fața pământului, trădătorul acesta cu chica albită e singurul cu care-ți place să stai de vorbă?

— Principe profan! se apără Geronimo; alegi tocmai altarul drept locul cel mai nimerit pentru a insulta slujitorii bisericii? Dar să știi, principe Manfred, că nelegiuitele fapte pe care le pui la cale sunt cunoscute. Și cerul, și virtuoașa prințesă le cunosc. Nu, prințe, nu mă privi încruntat. Biserica îți disprețuiește amenințările. Tunetele cerului se vor auzi mai cumplit decât mânia ta. Îndrăznește să urmezi blestemata cale a divorțului, până când condamnarea bisericii va fi cunoscută – și, iată, arunc anatema asupra capului tău!

— Rebel fără rușine! ridică glasul Manfred, străduindu-se să-și ascundă adâncă teamă și venerație cu care cuvintele călugărului îl copleșiseră; îți iei libertatea să-l ameninți pe prințul tău legiuit?

— Nu ești prinț legiuit, spuse Geronimo; nu ești prinț cătuși de puțin... Du-te și discută-ți drepturile cu Frederic și după aceea...

— E lucru înfăptuit, strigă Manfred; Frederic acceptă s-o ia în căsătorie pe Matilda, și n-are nimic împotrivă să-și retragă revendicarea, afară doar de cazul că eu nu voi avea urmași de sex masculin.

În clipa când rosti aceste cuvinte trei picături de sânge căzură din nările statuii lui Alfonso. Manfred se făcu alb ca varul, iar prințesa se aruncă în genunchi.

— Privește! vorbi călugărul; ia seama la miraculoasa prevestire că sângele lui Alfonso nu se va amesteca nicicând cu acela al lui Manfred!

— Soțul meu drag, spuse Hippolita, să ne supunem cerului. Nu-ți face gânduri că ascultătoarea ta soție se răzvrătește împotriva autorității tale. Eu nu am altă voință decât aceea a soțului meu și a bisericii. La acest tribunal suprem să facem apel. Nu stă în mâinile noastre puterea de a frânge

legăturile ce ne unesc. Dacă biserica încuviințează desfacerea căsătoriei noastre, așa să fie... Nu mai am mulți ani de trăit, și aceia în durere. Unde se vor putea scurge mai bine decât la picioarele acestui altar, în rugăciuni pentru ocrotirea ta și a Matildei?

— Dar nu vei rămâne aici până atunci, spuse Manfred. Înapoiază-te cu mine la castel, și acolo voi chibzui despre măsurile cuvenite în vederea divorțului. Acest călugăr care-și vără nasul în toate n-are însă ce căuta în castelul meu; acoperișul meu ospitalier nu va mai adăposti niciun trădător. Cât despre progenitura sfințeniei tale, continuă el, îl surghiunesc din hotarele domeniilor mele. El, după cât socotesc, nu e un personaj sfânt, și nici nu se află sub ocrotirea bisericii. Oricine o va lua pe Isabella de soție, nu va fi în niciun caz fiul părintelui Falconara, cu îngâmfarea lui neroadă.

— Fără temei, vorbe călugărul, este îngâmfarea celor ce se văd dintr-odată pe tronul prinților legiuiți; dar se veștejesc ca iarba, și locul unde-au stat nu-i mai cunoaște.

Manfred, aruncând călugărului o privire disprețuitoare, o conduse afară pe Hippolita, dar la ușa bisericii îi șopti unuia dintre însoțitorii săi să rămână ascuns în prejma mănăstirii, și să-i dea de veste imediat ce s-ar abate pe-acolo cineva de la castel.

CAPITOLUL V

Cu cât se gândea mai mult la purtarea călugărului, cu atât Manfred rămânea mai convins că Geronimo era confidentul și complicele Isabellei și al lui Teodoro în legătura de dragoste dintre aceștia. Dar recenta cutezanță învederată de cuvintele lui Geronimo, atât de nepotrivită cu modesta lui blândețe dinainte, îl umplea de temeri și mai mari. În mintea prințului încolțea bănuiala că ecleziarhul se bizuia pe un sprijin tănuuit din partea lui Frederic, a cărui sosire, potrivit-se cu proaspăta apariție a lui Teodoro, părea a fi mărturia unei înțelegeri. Și mai adânc îl tulbura asemănarea lui Teodoro cu portretul lui Alfonso. După câte știa, era neîndoios că acesta murise fără urmași. Frederic acceptase să i-o dea pe Isabella de soție. Toate aceste contradicții îi săgetau inima și-l zbuciumau neconținut. Nu vedea decât două ieșiri din greutățile ce-l înconjurau. Una era aceea de a abdica în favoarea marchizului, Dar mândria, ambiția și încrederea lui într-unele proorocii străvechi, care arătau limpede că exista un mijloc de a-și păstra posesiunile și de a le transmite descendenților săi, combăteau acest gând. Cealaltă era aceea de a exercita toate constrângerile și influențele cu putință pentru a grăbi nunta sa cu Isabella. După ce medită îndelung asupra acestor neliniștitoare fapte, în timp ce mergea tăcut spre castel alături de Hippolita, deschise vorba în cele din urmă despre motivul îngrijorării sale, folosind cele mai mieroase argumente, cu înșelătoarea artă de a inspira încredere, pentru a-i smulge prințesei consimțământul, ba chiar făgăduiala de a sprijini divorțul.

Nu era nevoie de o mare putere de convingere pentru a o supune pe Hippolita bunului plac al soțului ei. Totuși, ea încercă să-l atragă la ideea abdicării; dar constatând că îndemnurile ei nu duceau la niciun rezultat, îl asigură că, în măsura în care-i va îngădui conștiința, nu va ridica nicio împotrivire la despărțirea lor, deși, fără temeieri mai puternice decât cele invocate de el până acum, nu-și poate lua chiar obligația de a o cere.

Docilitatea soției sale, deși imperfectă, a fost de-ajuns pentru a-i încuraja speranțele lui Manfred. Își punea încrederea în influența și bogăția sa pentru a obține ușor desfacerea căsătoriei la curtea papală, hotărându-se să-l determine pe Frederic să întreprindă o călătorie în acest scop la Roma. Marchizul vădise o dragoste atât de puternică pentru Matilda, încât Manfred spera să obțină tot ceea ce dorea oferindu-i sau retrăgându-i perspectiva de a se bucura de farmecele fiicei sale, după cum și marchizul avea să pară mai mult sau mai puțin dispus a-i sprijini planurile. Până și absența lui Frederic avea să însemne un punct important câștigat, dându-i posibilitatea să ia măsuri pentru întărirea siguranței lui personale.

Trimițând-o pe Hippolita în apartamentul ei, Manfred se îndreaptă spre camerele marchizului; dar, pe când traversa marea sală a castelului, o întâlnește pe Bianca. Știa că domnișoara de onoare era confidenta celor două tinere prințese. Îi dădu prin gând s-o descoasă în legătură cu Isabella și Teodoro. Chemând-o în adâncitura ferestrei unui foișor din sala cea mare, și mângulind-o cu tot felul de vorbe bune și promisiuni, o întrebă dacă știa ceva despre starea sufletească a Isabellei.

— Eu, stăpâne? Nu, stăpâne... Ba da, stăpâne... Biata prințesă! Își face multe griji din pricina rănilor tatălui ei; dar am liniștit-o că are să se vindece; nu-i și înălțimea voastră de părerea asta?

— Nu te întreb ce gândește despre tatăl ei, răspunse Manfred; dar ție îți încredințează ce are pe suflet; hai, fi fată bună și spune-mi: e vreun tânăr – ei? – mă înțelegi?

— Ferească sfântul ce să înțeleg de la înălțimea voastră? Nu, nu știu la ce vă gândiți; eu i-am spus că-i trebuie ierburi tămăduitoare pentru răni și odihnă.

— Nu vorbesc despre tată, replică prințul pe un ton nerăbdător; știu că se va vindeca.

— Doamne, cât mă bucur să aud că înălțimea voastră vorbește astfel; căci, deși am socotit cu cale să n-o las pe tânăra prințesă pradă disperării, mi s-a părut că înaltul nostru oaspete e palid și tras la față, are ceva... care-mi amintește de tânărul Ferdinando când a fost rănit de acel venețian...

— Te depărtezi de subiect, o întrerupse Manfred; uite, ia acest giuvaer, poate te ajută să-ți concentrezi atenția. Lasă, nu e nevoie să-mi faci reverențe; bunăvoința mea nu se va opri aici... Hai, spune-mi sincer: ce e în inima Isabellei?

— Apoi, ce să zic, înălțimea voastră are astfel de maniere încât... fără îndoială... dar poate înălțimea voastră să păstreze un secret? Dacă scoateți vreun cuvânt...

— Niciun cuvânt, protestă Manfred.

— Ba chiar vă rog să jurați, înălțimea voastră... pe tot ce am mai sfânt, dacă s-ar ști vreodată că am vorbit... Ei bine, ce e drept e drept, nu cred că donna Isabella îl iubea prea mult pe tânărul nostru stăpân, fiul domniei voastre: totuși era un băiat cât se poate de drăgălaș. Eu una, dacă aș fi fost prințesă... Dar unde mi-e capul! Trebuie să mă duc s-o servesc pe donna Matilda; are să se mire ce s-a întâmplat cu mine.

— Stai, strigă Manfred, nu mi-ai răspuns la întrebare. Ai transmis vreodată un mesaj, o scrisoare?

— Eu! Pentru numele Domnului! exclamă Bianca. Eu să duc o scrisoare? N-aș duce nici de m-ar face regină. Nădărduiesc că, deși săracă, înălțimea

voastră mă socotește cinstită. N-a auzit înălțimea voastră ce mi-a oferit contele Marsigli când a venit s-o ceară în căsătorie pe donna Matilda?

— Nu am răgaz, îi spuse Manfred, să-ți ascult istorisirile. Nu-ți pun la îndoială cinstea; dar e datoria ta să nu-mi ascunzi nimic. De cât timp îl cunoaște Isabella pe Teodoro?

— Nimic nu scapă înălțimii voastre, zise Bianca, dar eu nu cunosc nimic din toate astea. Teodoro, negreșit, e un tânăr chipeș, și, după cum spune donna Matilda, seamănă ca două picături de apă cu bunul Alfonso. N-a băgat de seamă și înălțimea voastră?

— Ba da... adică nu... mă chinuiești, zise Manfred. Unde s-au întâlnit? și când?

— Cine? donna Matilda? întrebă Bianca.

— Nu, nu Matilda, Isabella. Când l-a cunoscut Isabella prima oară pe acest Teodoro?

— Maică preacurată! zise Bianca; de unde să știu eu?

— Ba știi, stăruie Manfred, și trebuie să afli; vreau neapărat.

— Dumnezeu! nu cumva înălțimea voastră e gelos pe tânărul Teodoro? întrebă Bianca.

— Gelos! Nu; de ce să fiu gelos? Poate că am de gând să-i căsătoresc... dacă aș avea siguranța că Isabellei nu i-ar inspira repulsie.

— Repulsie! Nici vorbă de așa ceva, mă pun chezașă, zise Bianca; e cel mai încântător tânăr ce s-a văzut pe pământ creștin: toți îl iubim; nu e om în tot castelul care nu s-ar bucura să-l aibă ca prinț – vreau să spun, atunci când va voi cerul să vă cheme în lumea celor drepți.

— Nu mai spune! exclamă Manfred; până acolo au mers lucrurile? Blestemat călugăr! Dar nu trebuie să pierd vremea... Du-te, Bianca, și ai grijă de Isabella; dar, îți cer cu tot dinadinsul: niciun cuvânt despre cele ce am vorbit. Descoperă ce sentimente nutrește ea față de Teodoro; adu-mi vești bune, și inelul dăruit își va avea perechea. Așteaptă-mă la capătul de jos al scării în spirală: mă duc să-l vizitez pe marchiz, iar la întoarcere vreau să-ți mai vorbesc.

După o scurtă convorbire la care luară parte și cei doi cavaleri însoțitori, Manfred îl ruga pe Frederic să-i concedieze, având de discutat cu el treburi urgente. De îndată ce rămaseră singuri, începu să-l iscodească pe marchiz în privința Matildei; și constatând că era cât se poate de înclinat s-o ia de soție, făcu aluzie la dificultățile pe care le-ar întâmpina celebrarea cununiei, afară doar dacă...

În clipa aceea Bianca dădu buzna în încăpere, cu privirea și gesturile înnebunite ale unei creaturi sub imperiul teroarei.

— Vai! stăpâne, stăpâne! urla ea îngrozită; ne prăpădim cu toții! A venit iar! a venit iar!

— Ce-a venit iar? strigă Manfred, cuprins de uimire.

— Vai! mâna! uriașul! mâna! Țineți-mă să nu cad! Simt că-mi ies din minți de frică, țipa ea ca din gură de șarpe; nu mai dorm la castel în noaptea asta. Unde să mă duc? Puteți să-mi trimiteți lucrurile mâine... Ah! de m-aș fi mulțumit să-l iau de bărbat pe Francesco! Așa-mi trebuie dacă m-a ros ambiția...

— Ce te-a îngrozit așa, fată dragă? o întrebă marchizul, aici ești în siguranță: nu te tulbura.

— O! măria voastră, sunteți neînchipuit de bun, zise Bianca, dar eu nu mai am curajul... Nu, dați-mi voie să plec... Las mai bine tot ce am, decât să mai rămân o clipă sub acest acoperiș.

— Fugi încolo, ți-ai pierdut mintea, îi spuse Manfred. Nu ne întrerupe; discutăm despre lucruri importante. Marchize, fata aceasta are halucinații. Vino cu mine, Bianca.

— O! sfinți din cer! Nu, zise Bianca; de bună seamă a venit s-o avertizeze pe înălțimea voastră; de ce să-mi apară mie? Îmi spun rugăciunile și dimineața și seara... O! dacă înălțimea voastră l-ar fi crezut pe Diego! E mâna celui căruia i-a văzut el piciorul în sala galeriei... Părintele Geronimo anunța mereu că profeția se va adevăra o dată și o dată... „Bianca, îmi spunea el, ia seama la cele ce-ți spun”...

— Aiurezi, spuse Manfred turbând de mânie. Pleacă de-aici, și păstrează-ți neroziile ca să-i sperii pe cei de teapa ta.

— Cum, stăpâne, exclamă Bianca, vă închipuiți că n-am văzut nimic? Duceți-vă la capătul de jos al scării celei mari... Pe viața mea că am văzut.

— Ce anume ai văzut? Spune-ne, fată dragă, ce-ai văzut? o îmbună Frederic.

— Poate da ascultare înălțimea voastră, interveni Manfred, delirului unei fete naive, care a tot ascultat povești cu stafii până a ajuns să creadă în ele?

— E aici mai mult decât o plăsmuire a minții, răspunse marchizul; spaima ei e prea neprefăcută și prea puternică pentru a fi un rod al închipuirii. Spune-ne, fată dragă, ce te-a răscolită așa de tare?...

— Da, spun, mulțumesc măriei voastre, încercă Bianca să se liniștească; cred că arăt foarte palidă; o să mă simt mai bine după ce mă voi reculege... Mă duceam spre camera donnei Isabella, așa cum îmi poruncise înălțimea sa...

— Nu ne interesează împrejurările, o întrerupse Manfred; de vreme ce este dorința înălțimii sale, continuă; dar pe scurt.

— Doamne, are înălțimea voastră un fel de a stânjeni omul! spuse Bianca; parcă simt iar că mi se zbârlește părul... în viața mea... Ei bine! cum îi spuneam măriei voastre, mă duceam după porunca înălțimii sale spre camera donnei Isabella: domnia sa stă în camera albastră, pe mâna dreaptă, cum urci un rând de trepte; deci când am ajuns la scara principală... tocmai mă uitam la acest dar din partea înălțimii sale.

— Ajută-mă s-o rabd, Doamne! sări Manfred înfuriat. Nu mai ajunge niciodată fata asta la subiect? Ce-l interesează pe marchiz faptul că ți-am dat acest fleac pentru că-mi slujești cu credință fiica? Vrem să știm ce-ai văzut.

— Tocmai începusem să spun, dacă-mi dați voie. Deci, pe când lustruiam inelul... sunt sigură că nu urcasem nici trei trepte, am auzit un zăngănit de armură; nu mint: un huruit și-o larmă cum zice Diego c-a auzit cu urechile lui când s-a răsucit uriașul în sala galeriei.

— Ce vasăzică asta, prințe? întrebă marchizul. Castelul domniei tale e bântuit de uriași și strigoi?

— Doamne, măria voastră n-a auzit povestea cu uriașul din sala galeriei? întrebă Bianca. Mă mir că înălțimea sa nu v-a spus-o... poate nu știți că există și o profeție...

— Vorbăria asta despre tot felul de nimicuri nu mai poate fi îngăduită, o întrerupse Manfred. Marchize, s-o lăsăm să plece pe această fată neștiutoare; avem chestiuni mai însemnate de discutat.

— Cu voia domniei tale, spuse Frederic, acestea nu sunt nimicuri: sabia enormă spre care am fost îndrumat în pădure, casca din curte de-o seamă cu ea... sunt de năzăririi ale minții acestei sărmâne fete?

— Dacă-mi îngăduie măria voastră, reluă Bianca, Giacomo crede că nu se va sfârși luna asta și vom vedea o schimbare neobișnuită. Eu una, nu m-aș mira dacă s-ar întâmpla și mâine; căci, după cum spuneam, când am auzit zăngănitul armurii, m-au trecut sudori reci... am privit în sus și, dacă măria voastră vrea să mă creadă, am văzut pe balustrada din capul scării principale o mână îmbrăcată în armură, atât de mare, atât de mare... credeam că leșin... nu m-am mai oprit până aici... De-aș fi undeva, hăt departe de acest castel! Prințesa Matilda mi-a mărturisit, nu mai demult decât ieri, că prințesa Hippolita știe ceva...

— Nerușinato! strigă la ea Manfred. Marchize, am bănuiala că toată această scenă e pusă la cale ca să mi se aducă un afront. Oare proprii mei slujitori sunt corupți spre a răspândi scorneli defăimătoare la adresa mea? De vrei să-ți revendici drepturile, fă-o printr-o provocare bărbătească; sau dacă nu, să îngropăm vechea dușmănie căsătorindu-ne fiecare cu copila celui alt; dar, crede-mă, e nepotrivit pentru un nobil de rangul domniei tale să te cobori la practici corupte cu fete venale.

— Resping cu dispreț imputarea domniei tale, răspunse Frederic; până în clipa de față n-am mai văzut-o în ochi pe această tânără fată: eu nu i-am dat niciun giuvaer! Prințe, prințe, conștiința, propria-ți vină, te acuză, și ai vrea să arunci bănuiala asupra-mi. Dar păstrează-ți fiica, și nu te mai gândești la Isabella: pedeapsa dumnezeiască ți-a și lovit familia și-mi interzice să mă unesc cu ea prin căsătorie.

Manfred, neliniștit de tonul hotărât cu care Frederic rostise aceste cuvinte, încercă să-l împace. Concediind-o pe Bianca, îi vorbi marchizului cu atâta deferență, adăugând și câteva elogii meșteșugite despre Matilda, încât Frederic începu iarăși să șovăie. Dar cum sentimentele-i de iubire nu datau de un timp prea îndelungat, ele nu-i puteau birui cu totul îndoielile. Desprinsese destul din vorbele Biancăi ca să fie convins că pronia cerească se arătase potrivit lui Manfred. De asemenea, căsătoriile propuse îi îndepărtau într-un viitor nelămurit dreptul la moștenire; iar principatul Otranto era o ispită prea puternică pentru a-l lăsa în seama unei ipotetice intrări în posesie prin căsătoria cu Matilda. Totuși nu voia să-și retragă făgăduiala pe de-a-ntregul; ci, spre a câștiga timp, îl întrebă pe Manfred dacă era chiar adevărat că Hippolita consimțea să se despartă. Prințul, fericit că nu întâmpină alt obstacol, și bizuindu-se pe influența de care se bucura asupra soției sale, îl asigură pe marchiz că aceasta era însăși realitatea, și că se putea convinge despre acest adevăr chiar din gura ei.

În timp ce discutau astfel, li se trimise vorbă că sunt așteptați la banchet. Manfred îl conduse pe Frederic în marea sală de oaspeți, unde îi primi Hippolita, împreună cu tinerele prințese. Manfred îl așază pe marchiz lângă Matilda, iar el luă loc între soția sa și Isabella. Hippolita se comporta cu o gravitate calmă și cu mult firesc, dar tinerele prințese erau tăcute și triste. Manfred, care-și pusese în gând să continue cu marchizul în seara aceea, discuția ce-i stătea la inimă, prelungi festinul până târziu, simulând o veselie deschisă, lipsită de reticențe, și îndemnându-l mereu pe Frederic cu pocale pline de vin. Acesta, mai precaut decât ar fi dorit Manfred, refuza deseale provocări la băutură ale amfitrionului său, sub pretext că pierduse mult sânge de curând; în timp ce prințul, spre a-și ridica moralul și a simula nepăsarea, își îngăduia sorbituri îmbelșugate, deși fără a se ameți.

Seara fiind înaintată, banchetul luă sfârșit. Manfred ar fi dorit să se retragă împreună cu Frederic; acesta însă, invocând o stare de slăbiciune și nevoia de odihnă, se retrase singur în camera sa, îngăduind, plin de curtenie, ca fiica sa Isabella să-i ofere prințului desfătarea conversației, până când el însuși se va simți în stare să-i țină tovărășie. Manfred acceptă bucuros o asemenea învoială și, spre nemulțumirea Isabellei, o însoți până la

apartamentul ei. Matilda își întovărăși mama într-o plimbare pe meterezele castelului, pentru a se bucura de aerul proaspăt al serii.

De îndată ce grupul mesenilor se risipi în direcții diferite, Frederic, părăsindu-și camera, se interesă dacă Hippolita era singură; una dintre însoțitoare, care nu băgase de seamă că stăpâna ei a ieșit să se plimbe, îi spuse că, la ora aceea, prințesa se retrăgea de obicei în oratoriu să se roage, și, după câte știa, acolo o va găsi. În timpul ospățului, marchizul o privise pe Matilda cu patimă tot mai năvalnică. Dorea acum s-o găsească pe Hippolita în starea de spirit făgăduită de soțul ei. Semnele rele care-l neliniștiseră erau date uitării în fața dorinței. Strecurându-se ușor și neobservat până la apartamentul Hippolitei, intră acolo cu hotărârea de a-i încuraja consimțământul la divorț, întrucât își dădea seama că Manfred făcea din căsătoria sa cu Isabella o condiție de nezdruccinat pentru a i-o acorda pe Matilda.

Marchizul n-a rămas surprins de tăcerea care domnea în încăperile prințesei. Trăgând concluzia, după cum fusese avertizat, că o va găsi în oratoriul ei, trecu mai departe. Ușa era întredeschisă; nu se vedea nimic, seara fiind întunecoasă, cu cer înnorat. Împingând domol ușa, văzu că în fața altarului se afla cineva în genunchi. Când se apropie, i se păru că nu e o femeie, ci un bărbat în haină lungă de doliu, din lână, cu spatele spre el. Omul părea cufundat în rugăciune. Marchizul era tocmai să se întoarcă pe unde venise, când cel ce se ruga se ridică în picioare, și rămase câteva clipe neclintit în meditație, fără a-l privi. Așteptând să-i vină în întâmpinare curiosul, și gândindu-se să ceară iertare pentru nepoliticoasa întrerupere, marchizul i se adresa:

— Cinstite părinte, o căutam pe donna Hippolita.

— Hippolita! glăsui o voce cavernoasă; ca s-o cauți pe Hippolita ai venit la castelul acesta?

Și atunci silueta, întorcându-se încet, dădu la iveală privirii lui Frederic fălcile descărnate și găvanele ochilor goale ale unui schelet, înfășurat într-o sutană cu glugă, ca de sihastru.

— Îngeri din cer, ocrotiți-mă! strigă Frederic dându-se îndărăt.

— Caută să le meriți ocrotirea, grăi spectrul.

Căzând în genunchi, Frederic, conjură fantoma să se îndure de el.

— Nu-ți amintești de mine? vorbi iar apariția. Adu-ți aminte de pădurea de la laffa.

— Ești acel sfânt sihastru? strigă înfiorat Frederic; pot face ceva pentru pacea ta veșnică?

— Ai fost eliberat din sclavie, continuă spectrul, ca să urmărești desfătarea cărnii? Ai uitat de sabia îngropată, și de porunca cerului săpată pe lama ei?

— N-am uitat, n-am uitat! răspunse Frederic. Dar spune-mi, spirit binecuvântat, care ți-e mesajul către mine? ce-mi rămâne de făcut?

— S-o uiți pe Matilda! grăi vedenia, și pieri.

Frederic simți că-i îngheață sângele în vine. Câteva clipe rămase ca împietrit. Apoi căzu cu fruntea la pământ în fața altarului, implorând ajutorul tuturor sfinților spre a dobândi iertare. Șiroaie de lacrimi urmașă acestui elan de credință, când icoana frumoasei Matilda îi apărură în minte fără voia lui, și rămase așa, prăbușit, sfâșiat între penitență și pasiune.

Încă nu-și revenise din această tortură morală, când prințesa Hippolita, cu o lumânare în mână, intră singură în oratoriu. Văzând un bărbat care zăcea în nemișcare pe podea, scoase un țipăt, închipuindu-și că e mort. Spaima ei îl făcu pe Frederic să-și vină în fire. Ridicându-se brusc, cu obrajii scăldați în lacrimi, s-ar fi năpustit ca fulgerul spre ușă; dar Hippolita, oprindu-l, îl conjură pe tonul cel mai patetic să-i lămurească pricina tulburării și datorită cărei stranii întâmplări îl găsisese în atitudinea aceea.

— Ah! prea virtuoasă prințesă! începu marchizul, pătruns de durere – și tăcu.

— Pentru numele Domnului, marchize, exclamă Hippolita, destăinuieți-mi pricina acestei emoții! Ce înseamnă accentele tânguitoare cu care-mi roștiți numele și exclamația aceasta care-mi vără spaima-n suflet? Ce nenorociri mai pregătește cerul pentru sârmana Hippolita? Rămâneți tăcut? Pe toți îngerii milostivi, vă rog fierbinte, nobil oaspete, continuă ea, căzându-i în genunchi, dezvăluieți-mi ce aveți pe suflet... Văd că vă e milă de mine; mă compătimiți pentru suferința pe care mi-o înfigeți în piept ca un pumnal... Vorbiți, pentru Dumnezeu!... Știți ceva care se leagă de scumpa mea copilă?

— Nu pot vorbi, izbucni Frederic, depărtându-se de ea. O, Matilda!

Părăsind-o pe prințesă în acest chip brutal, se îndreptă grăbit spre apartamentul său. La ușă, fu acostat de Manfred care, aprins la față de țăria vinului și de patima iubirii, venise să-l caute ca să petreacă împreună câteva ore din noapte, în muzică și zăiafet. Frederic, jignit de o asemenea invitație, într-un dezacord atât de supărător cu starea lui sufletească, îl împinse cu asprime la o parte și, intrând în cameră, trânti ușa violent în fața lui Manfred, zăvorând-o pe dinăuntru. Turbând de furie în fața acestei purtări de neînțeles, trufașul prinț se retrase într-o stare de spirit predispusă la cele mai grave excese. Pe când traversa curtea interioară, îi ieși înaintea slujitorul pe care-l postase la mănăstire ca să-i spioneze pe Geronimo și pe Teodoro. Omul alergase cu sufletul la gură ca să-și informeze stăpânul că, în clipa

aceea, Teodoro și o doamnă de la castel își vorbeau între patru ochi, lângă mormântul lui Alfonso din biserica Sfântului Nicolae. Îl urmărise pe Teodoro până acolo, dar întunericul nopții îl împiedicase să descopere cine era femeia.

Manfred, întărit dinainte, mai cu seamă că Isabella îi respinsese încercarea de a-și arăta prea nestăvilit pasiunea, nu se mai îndoia că neliniștea ei venea din nerăbdarea de a se întâlni cu Teodoro. Ațâțat de această presupunere, și furios pe tatăl ei, se îndreptă grăbit, dar în taină, spre catedrală. Furișându-se fără zgomot prin navele laterale, călăuzit de licărul slab al lunii ce pătrundea prin ferestre, înaintă pe ascuns până aproape de mormântul lui Alfonso, de unde se auzeau șoaptele nelămurite ale celor pe care-i căuta. Primele cuvinte pe care le desluși au fost...

— Vai, dar atârnă oare de mine acest lucru? Prințul Manfred nu ne va îngădui niciodată căsătoria.

— Nu, asta o va împiedica pe veci! urlă tiranul, scoțându-și pumnalul și înfigându-l, peste umăr, în pieptul celei ce vorbea.

— Vai mie! m-a înjunghiat! țipă Matilda prăbușindu-se. Doamne, primește-mi sufletul!

— Fiară sălbatică, monstru cu chip de om! ce-ai făcut? răcni Teodoro, repezindu-se la el și smulgându-i pumnalul.

— Oprește-ți mâna nelegiuită, izbuti să strige Matilda; e tatăl meu!

Trezindu-se ca din transă, Manfred își bătea pieptul cu pumnii, își smulgea părul din cap, și încercă să ia înapoi pumnalul din mâinile lui Teodoro spre a-și curma zilele. Teodoro, nu mai puțin înnebunit, și stăpânindu-și izbucnirile de durere numai ca s-o poată ajuta pe Matilda, atrăsese prin strigătele lui câțiva călugări. În timp ce unii dintre ei se străduiau, împreună cu îndureratul Teodoro, să oprească sângerarea rănii din pieptul prințesei muribunde, ceilalți îl împiedicau pe Manfred să-și facă seama.

Matilda, resemnându-se cu răbdare sorții, mulțumea lui Teodoro pentru râvna lui aruncându-i priviri de recunoscătoare dragoste. Dar atât cât îi îngăduia starea ei de slăbiciune să vorbească, îi ruga pe cei din jur să-i consoleze tatăl. Între timp, Geronimo aflase și el tragica știre și venise la fața locului. Privirile-i păreau să-l dojenească pe Teodoro; dar întorcându-se spre Manfred, vorbi:

— Acum, tiranule, privește încheierea nenorocirilor săvârșită asupra capului tău osândit și nesupus pietății! Sângele lui Alfonso striga la cer după răzbunare; și cerul a îngăduit ca altarul său să fie mânjit prin omor, pentru ca să verși propriu tău sânge la picioarele mormântului acestui prinț!

— Om crud! strigă Matilda, cum poți îngreuna suferința unui tată! Fie ca Domnul să-mi binecuvânteze tatăl și să-l ierte precum îl iert eu! Tată, bunul meu tată, îți ierți copila? Adevărul e că n-am venit aici ca să-l întâlnesc pe Teodoro! L-am găsit rugându-se la mormântul acesta, unde m-a trimis mama să înalț rugăciuni pentru tine, pentru ea... Tată drag, binecuvântează-ți copila și spune c-o ierți.

— Eu să te iert pe tine! Sunt un monstru ucigaș! se jelui Manfred; pot ucigașii să ierte? Te-am luat drept Isabella; dar cerul mi-a îndrumat mâna sângeroasă spre inima copilei mele!... O, Matilda!... buzele-mi nu pot rosti rugămintea... poți tu să ierți orbirea furiei mele?

— Da, pot, te iert, și cerul să-mi întărească iertarea! spuse Matilda. Dar cât mai am viață să pot cere... o, mama mea scumpă cât are să sufere!... Ai s-o mângâi, tată? N-ai s-o îndepărtezi de tine? Adevărul e că te iubește... O, mă sfârșesc!... duceți-mă la castel... voi mai trăi s-o văd lângă mine?

Teodoro și călugării o rugară fierbinte să-i lase s-o poarte pe brațe până la mănăstire; dar rugămințile ei de-a fi dusă la castel erau atât de stăruitoare, încât, așezând-o pe o targă, o transportară acolo spre a-i împlini voia. Teodoro, susținându-i capul pe brațul său, și plecându-se asupra ei în chinul dragostei deznădăjduite, tot mai încerca să-i insufle speranța vieții. Geronimo, de partea cealaltă, îi aducea mângâierea cuvintelor bisericii, și ținând înaintea chipului ei un crucifix, pe care ea îl scălda în lacrimi nevinovate, o pregătea pentru trecerea în viața veșnică. Manfred, cufundat în cea mai adâncă amărăciune, venea în urmă.

Nu ajunseseră la castel, când Hippolita, înștiințată de cumplita nenorocire, alergă să-și întâmpine copila ucisă; dar în clipa când îi apărură jalnica procesiune, violența dureroasei lovituri o făcu să-și piardă cunoștința, și căzu la pământ în nesimțire. Isabella și Frederic, urmând-o, erau copleșiți de o îndurerare aproape la fel de adâncă. Matilda singură părea nepăsătoare față de propria ei situație: toate gândurile i se pierdeau în nesfârșita dragoste pentru mama ei. Poruncind celor ce purtau targa să oprească, de îndată ce Hippolita își reveni, ceru să se apropie tatăl ei. El i se alătură, fără să fie în stare să scoată o vorbă. Matilda, apucând o mână a tatălui și una a mamei ei, le împleti în propria ei mână, ducându-le apoi la inimă. Acest act de zguduitoare pietate era mai mult decât putea să-ndure Manfred. Se aruncă la pământ, blestemându-și ziua în care se născuse. Isabella, temându-se ca zbuciumul acela să nu-i facă rău Matildei, își luă asupra-și grija de a da dispoziții ca Manfred să fie condus în apartamentul său, iar Matilda să fie transportată în cea mai apropiată încăpere. Hippolita, abia mai însuflețită decât fiica ei, era nepăsătoare la orice altceva în afară de

Matilda: dar când Isabella, duioasă și grijulie, voi s-o îndepărteze, în timp ce medicii cercetau rana Matildei, ea se zbatu țipând:

— Să mă duceți de-aici? Niciodată! niciodată! nu mai trăiam decât prin ea, și voi muri odată cu ea.

Matilda ridică pleoapele la glasul mamei ei, dar le închise din nou fără a rosti o vorbă. Zvâcnirile tot mai rare ale inimii și sudoarea rece a mâinilor alungară, curând, orice speranță de vindecare. Teodoro îi urmă pe medici în cealaltă cameră și, când îi auzi pronunțând sentința fatală, izbucni ca și cuprins de un fel de delir:

— Dacă nu poate trăi ca să fie a mea, cel puțin să fie a mea în moarte! Tată! Părinte Geronimo! unește-ne mâinile! i se adresă el călugărului, care, împreună cu marchizul, îi însoțise pe medici.

— Ce înseamnă această ieșire nebunească? îl domoli Geronimo; acum e vreme de nuntă?

— Da, este, este! se tânguia Teodoro; vai, când să mai fie?

— Tinere, bagă-ți mințile în cap, îl dojeni Frederic, crezi că vom sta să-ți ascultăm dezlănțuirile amoroase în acest ceas al destinului? Ce pretenții ai asupra prințesei?

— Acelea ale unui prinț, zise Teodoro; ale suveranului din Otranto. Prea cucernicul părinte, tatăl meu, mi-a adus la cunoștință cine sunt.

— Bați câmpii, îl luă de sus marchizul; nu există alt prinț de Otranto decât eu însumi, acum că Manfred, prin crimă și sacrilegiu, și-a pierdut orice drepturi.

— Marchize, vorbi Geronimo, luându-și o înfățișare autoritară, Teodoro grăiește adevărul. N-aveam intenția să dau în vileag taina atât de curând; dar soarta își grăbește lucrarea. Ceea ce a dat pe față flacăra iubirii, buzele mele întăresc. Aflați, marchize, că atunci când Alfonso s-a imbarcat pentru Țara Sfântă...

— E asta clipa lămuririlor? întrerupse Teodoro. Părinte, vino și unește-mă cu prințesa în fața Domnului: trebuie să fie a mea – în orice alte privințe te voi asculta fără murmur. Viața mea! adorata mea Matilda! continuă Teodoro, dând năvală din nou în încăperea unde zăcea prințesa, nu vrei să fi a mea? nu vrei să-ți ferecești...

Isabella îi făcu semn să tacă, temându-se că prințesei i se apropia sfârșitul.

— Cum, a murit? scoase un strigăt de jale Teodoro, e cu puțință?

Tânguirile lui năprasnice o readuseră la viață pe Matilda. Ridicând pleoapele o căută pe maică-sa din ochi.

— Viața sufletului meu! Aici sunt, strigă cu glas înecat de plâns Hippolita; nu-ți fie teamă că te părăsesc!

— O, ești prea bună... zise Matilda; să nu plângi pentru mine, mamă! Eu mă duc acolo unde nu este durere... Isabella, tu m-ai iubit; nu vrei să împlinești prin dragostea ta față de scumpa-mi mamă locul gol lăsat de mine? Simt într-adevăr că mă sfârșesc...

— O! copila mea! copila mea! gemea Hippolita, vărsând lacrimi fierbinți; nu te mai pot opri o clipă?...

— Nu se mai poate, șopti Matilda. Roagă-te pentru mine... Unde e tata? Iartă-l, mamă prea iubită... iartă-i moartea mea; a fost o greșeală... O! era să uit... Dragă mamă, îți jurasem să nu-l mai văd pe Teodoro... Poate că asta a atras nenorocirea... dar n-a fost cu voia mea... mă poți ierta?

— O! nu-mi răni sufletul chinuit! spuse Hippolita; tu n-ai fost în stare să mă superi niciodată. Vai, se sfârșește! Ajutor! ajutor!

— Aș vrea să mai spun ceva, se trudi Matilda să vorbească; dar mi-e greu... Isabella... Teodoro... de dragul meu... oh!...

Își dădu sufletul. Isabella și îngrijitoarele o smulseră pe Hippolita de pe trupul neînsuflețit; dar Teodoro amenință că-i va ucide pe cei ce încercau să-l îndepărteze. Își apăsă buzele în zeci de sărutări peste mâinile ei reci ca lutul, și o jelea cu toate cuvintele pe care le poate inspira dragostea deznădăjduită.

Isabella, între timp, o însoțea pe îndurerata Hippolita spre apartamentul ei; dar în mijlocul curții interioare le întâmpină Manfred, care, absorbit de propriile-i gânduri, și dornic să-și mai vadă o dată fiica, se îndrepta spre camera unde era patul ei de suferință. Cum luna se ridicase pe cer, citi pe fețele tristei adunări sfârșitul de care se temea.

— Oare a murit? izbucni Manfred, într-o stare de nestăpânit dezechilibru.

În clipa aceea un bubuit de tunet zgudui castelul până în temelii; pământul se cutremură, și zăngănitul înfricoșător al unei armuri ce nu putea aparține unei ființe omenești se auzi undeva, în interiorul castelului. Frederic și Geronimo socotiră că venise ziua judecății de apoi. Acesta din urmă, trăgându-l pe Teodoro după el, se repezi afară, în curte. În momentul când apăru Teodoro, zidurile castelului dinapoia lui Manfred se prăbușiră cu mare zgomot la pământ, iar chipul lui Alfonso, mărit până la proporții uriașe, se ivi din mijlocul ruinelor.

— Priviți în Teodoro pe adevăratul moștenitor al lui Alfonso! glăsuî vedenia; și, după ce rosti aceste cuvinte, însoțite de bubuituri de tunet, se înalță solemn la cer, unde, între norii care se dăduseră într-o parte, răsări imaginea sfântului Nicolae, deschizând brațele spre a primi umbra lui Alfonso; curând, amândoi pieriră din ochii muritorilor într-un nimb luminos.

Toți cei ce priveau căzură cu fața la pământ, în semn de recunoaștere a voinței divine. Prima care rupse tăcerea fu Hippolita.

— Dragul meu soț, i se adresează ea lui Manfred, înmărmurit și descurajat până în adâncul sufletului, privește deșertăciunea măreției omenești! Conrad s-a dus! Matilda nu mai este! vedem în Teodoro pe adevăratul prinț de Otranto – prin ce miracol, nu știu! Destul că pentru noi osânda e pronunțată. Ce zici, n-am putea să ne consacram puținele și triste zile ce ne mai rămân de trăit în rugăciuni pentru a întoarce de la noi mânia Domnului? Cerul ne alungă – unde-am putea să ne retragem decât în chiliile sfinte de colo, care încă ne mai oferă un adăpost?

— Femeie fără vină și fără noroc! nefericită prin păcatele mele! răspunde Manfred; inima mea e, în sfârșit, deschisă la pioasele tale muștrări. O! de s-ar putea... dar nu se mai poate... mă privești atât de uimită... e timpul să-mi fac judecată dreaptă mie însumi! Să-ngrămădesc pe creștetul meu ocară și rușinea e singura mulțumire ce-mi rămâne de adus ofrandă cerului, împotriva căruia am păcătuit. Viața mea a atras aceste sentințe divine; fie ca spovedania mea să-nsemne o ispășire... Dar, vai! ce poate plăti o uzurpare și un copil ucis? un copil ucis cu mâna mea. Într-un loc sfințit!... Ascultați cu toții, și mărturia aceasta sângeroasă să fie spre luarea-aminte a viitorilor tirani! Alfonso, după cum știți, a murit în Țara Sfântă. Ați vrea să mă-ntrerupeți; ați vrea să spuneți că n-a murit de moarte bună... E foarte adevărat... altminteri de ce ar trebui ca Manfred să soarbă până la fund cupa asta amară? Riccardo, bunicul meu, i-a fost șambelan... aș prefera să trag un vâl peste păcatele strămoșului meu... dar n-are rost: Alfonso a murit otrăvit. Un testament plăsmuit îl declara pe Riccardo moștenitor. Netrebnicia săvârșită l-a urmărit toată viața... totuși n-a pierdut niciun fiu și nicio fiică! Eu sunt acela ce plătesc pentru toți prețul uzurpării! Pe drumul de-ntoarcere l-a surprins o furtună. Obsedat de propria mârșăvie, Riccardo i-a jurat sfântului Nicolae să întemeieze o biserică și două mănăstiri, dacă izbutea să ajungă în viață la Otranto. Ofranda i-a fost primită: sfântul i-a apărut în vis și i-a făgăduit că urmașii săi vor domni peste principatul Otranto până când prințul legiuit va ajunge prea mare ca să mai încapă în castel, și atât timp cât vor mai dăinui urmași de parte bărbătească, născuți din Riccardo, ca să se bucure de domnie. Dar, vai! n-a mai rămas nici vlăstar bărbătesc, nici femeiesc din tot neamul lui urgisit, în afară de mine însumi. Asta e ce-am avut de spus – nenorocirile acestor zile împlinesc povestea. Cum se face că tânărul acesta e moștenitorul lui Alfonso, nu știu, dar nu pun la îndoială faptul. Ale lui sunt domeniile; eu renunț la ele... deși n-am știut că Alfonso avea un moștenitor... Nu pun sub semnul îndoielii voința cerului... în lipsuri și rugăciuni se va scurge jalnicul răstimp până când Manfred va fi chemat la Riccardo.

— Îmi revine mie datoria să dau pe față restul, spuse Geronimo. Când Alfonso a plecat pe mare, spre Țara Sfântă, a fost împins de o furtună spre coasta Siciliei. Cealaltă corabie, care-l purta pe Riccardo cu oamenii lui, a fost despărțită de vasul prințului, după cum înălțimea voastră nu se poate să nu fi auzit.

— E foarte adevărat, răspunse Manfred, iar titlul pe care mi-l dai e mai mult decât i se cuvine unui proscris... Bine, așa să fie... continuă.

Roșind, Geronimo relua istorisirea:

— Timp de trei luni Alfonso a așteptat în Sicilia un vânt prielnic. Acolo s-a îndrăgostit de o frumoasă fecioară cu numele de Vittoria. Era un om prea evlavios ca s-o ispitească la plăceri oprite. S-au căsătorit. Totuși, socotind că acea iubire nu se potrivea cu jurământul de arme prin care se legase, luă hotărârea să păstreze taina cununii lor până la întoarcerea din cruciadă, când avea de gând s-o caute și s-o recunoască drept soție legitimă. Când o părăsi, rămăsese însărcinată. În timpul absenței sale, ea născu o fetiță; dar abia începuseră durerile facerii și sosi zvonul nefast al morții soțului ei, precum și al succesiunii lui Riccardo. Ce putea face o femeie neajutorată, fără prieteni? putea fi de vreun folos mărturia ei? Totuși, dacă doriți să-l vedeți, sunt în posesia unui document autentic.

— Nu e nevoie, răspunse Manfred; evenimentele groaznice din ultimele zile, viziunea ce ne-a apărut adineauri, totul îți întărește declarația mai mult decât o mie de hrisoave. Moartea Matildei și expulzarea mea...

— Liniștește-te, soțul meu drag, îi spuse Hippolita; cucernicul călugăr n-a avut intenția să-ți răscolească durerea.

Geronimo continuă:

— Nu voi stăruî mai mult decât e nevoie. Fiica Vittoriei, la vârsta maturității, mi-a devenit soție. Vittoria a murit, iar taina a rămas zăvorâtă în inima mea, Teodoro a povestit restul.

Călugărul a tăcut. Nemângâiați, cei de față s-au retras în partea castelului care mai rămăsese în picioare. A doua zi dimineața, Manfred a semnat abdicarea de la tronul principatului, cu aprobarea Hippolitei, și amândoi au îmbrăcat haina călugăriei în mănăstirile din vecinătate. Frederic a oferit mâna fiicei sale noului prinț, iar Hippolita, din dragoste pentru Isabella, și-a dat tot sprijinul pentru realizarea acestei căsătorii; dar durerea lui Teodoro era prea proaspătă pentru ca el să se poată gândi la altă iubire; și numai după lungi discuții avute cu Isabella despre draga lui Matilda, a ajuns la convingerea că nu va putea cunoaște fericirea decât alături de o femeie în tovărășia căreia i-ar fi îngăduit să se lase în voia tristeții ce-i pusese stăpânire pe suflet.